

ДРУШТВО ЗА РУСИНСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ
ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ

STUDIA RUTHENICA

STUDIA RUTHENICA

31

ЗБОРНИК РАДОВА
ЗБОРНИК РОБОТОХ

НОВИ САД, 2025

|

7

.

|

7

┌

┐

.

└

┘

ДРУШТВО ЗА РУСИНСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ
ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЯЗИК, ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ

STUDIA RUTHENICA

STUDIA RUTHENICA

31
(44)

ЗБОРНИК РАДОВА
ЗБОРНИК РОБОТОХ

НОВИ САД, 2025

┌

┐

└

┘

ДРУШТВО ЗА РУСИНСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ
С А Д Р Ж А Ј
ЗБОРНИК РАДОВА „STUDIA RUTHENICA” БРОЈ 31 (44)
2025

**55 ГОДИНЕ ОД ОСНИВАЊА ДРУШТВА
(1970-2025)**

Предговор	9
Уводне слово	9
Preface	9

I

**Јубилеји Граматике русинског језика, Српско-русинског
и Русинско-српског речника**

50 година Граматике русинског језика Миколе М. Кочиша (1974)

30 година Српско-русинског речника I том 1995 – II том 1997.

15 година Русинско-српског речника (2010)

Блажена Хома Цветковић, Пет деценија од излагања Кочишеве Граматике Од Матерњег језика до Граматике русинског језика	13
---	----

II

Седми научно-стручни скуп: Реч о речима

Русински језик, култура, књижевност, просвета и публицистика

Уводна реч	21
Русински језик	
Мр Хелена Међеши, Две варијанте русинског језика: прешовска и панонска.....	23
Др Михајло Фејса, Изузетни резултати русинске лексикографије	30
Др Јулијан Рамач, Фразеолошки речник русинског језика	41
Блажена Хома Цветковић, Одбор за службену употребу језика и писма	46
Култура	
Др Михаљ Капраљ, Dr. Kárpály Mihály, Селско-газдовски календар на рок 1942	49
Ђура Лаћак, Русини и њихов хумор у штампаним медијима.....	66

Књижевност

Мр Славомир Олејар, Путко	72
Терезија Кубањијова, Треће крстурске приповетке, а из Словачке.....	75
Михал Симуновић, Није наше, али нам пристаје.....	80
Ирина Харди Ковачевић, Завист	85

Просвета

Др Михајло Фејса, Св. браћа Ћирило и Методије – први словенски учитељи.....	88
Ирина Папуга, Из прошлости наше цркве у Бачинцима – учење веронауке у прошлости и сада.....	97
Татјана Тагасович Винај, Мој отац ми је причао, Сећање на др Мафтеја Винаја	103

Публицистика:

Мр Хелена Међеши, Кад је реч о речима	106
Хавријил Кољесар: Појачати напоре на дигитализацији штампане заоставштине.....	117
Јелена Перковић: Стогодишњица рођења Ирене Колесар	132

ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЯЗИК, ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ
З М И С Т
ЗБОРНІК РОБОТОХ „STUDIA RUTHENICA” ЧИСЛО 31 (44)
2025

**55 РОКИ ОД СНОВАННЯ ДРУЖТВА
(1970-2025)**

Предговор	9
Уводне слово.....	9
Preface	9

I

**Ювілеї Граматики руского языка, Сербско-русского и
Руско-сербского словника**

50 роки Граматики руского языка Миколи М. Кочиша (1974)
30 роки Сербско-русского словника I том 1995 – II том 1997.
15 роки Руско-сербского словника (2010)

Блажена Хома Цветкович, Пейц децениї од виходзєня Кочишовей Граматики Од Мацеринского языка по Граматику руского языка	13
---	----

II

Седми науково-фахови сход: Слово о словах

Руски язык, култура, литература, просвита и публицистика

Предслово	21
Руски язык	
Мр Гелена Медєши, Два варианти русинского языка: прешовска и панонска.....	23
Др Михайло Фейса, Винїмково резултати рускей лексикографії.....	30
Др Юлиан Рамач, Фразеологийни словник руского языка.....	41
Блажена Хома Цветкович, Одбор за службєне хаснованє языка и писма.....	46
Култура	
Др Мигаль Капраль, Dr. Káprály Mihály, Селско-газдовски календар на рок 1942	49
Дюра Лятяк, Руснаци и їх гумор у друкованих медийох	66

Литература

Мр Славомир Олеяр, Путко	72
Терезия Кубанійова, Треци керестурски приповедки, а зоз Словацкей	75
Михал Симунович, Не нашо є, але нам барз пристава	80
Ирина Гарди Ковачевич, Зависц.....	85

Просвіта

Др Михайло Фейса, Св. браца Кирил и Методий – перши славянски учителе	88
Ирина Папуга, Зоз прешлосци нашей церкви у Бачинцох – ученє виронауки у прешлосци и teraz	97
Татяна Тагасович Винай, Мой оцц ми приповедал, Здогадованє на др Мафтея Винай	103

Публицистика

Мр Гелена Медеши, Кед о словах слово.....	106
Гавриїл Колесар, Змоцніц усиловносци на дигіталізованю друкованого нашлїдства	117
Єлена Перковичова, Сторочніца народзєня Ирини Колесаровой	132

ПРЕДГОВОР

Друштво за русински језик, књижевност и културу (основано 1970. године у Новом Саду) издаје свој гласник од 1975. године. Гласник је до 1987. године носио назив *Творчосц* (Стваралаштво), а од 1988. године излази под називом *Studia Ruthenica*. Објављено је 13 бројева часописа *Творчосц* и 30 бројева часописа *Studia Ruthenica* (укупно 43 гласника). Од трећег броја, *Studia Ruthenica* излази као зборник радова.

У 31. броју *Studia Ruthenica* (44. гласнику) се објављују прилози о јуби-лејима русинске граматике, српско-русинског и русинско-српског речника и написи са седмог научно-стручног скупа: Русински језик, култура, књижевност, просвета и публицистика.

Уредништво

УВОДНЕ СЛОВО

Друштво за руски језик, литературу и културу (основане 1970. року у Новим Садзе) издава свој глашник од 1975. року. Глашник по 1987. рок мал назву *Творчосц*, а од 1988. року виходзи як *Studia Ruthenica*. Објавени 13 числа *Творчосци* и 30 *Studia Ruthenica* (ведно 43 глашніки). Од трецого числа *Studia Ruthenica* виходзи як зборник роботох.

У 31. числу *Studia Ruthenica* (44. глашніку) ше обявюю прилоги о юбилею граматики руского језика, сербско-руским и руско-сербским словнику и написи зоз седмого науково-фахового сходу: Руски језик, култура, литература, просвита и публицистика.

Редакция

PREFACE

The Society for the Rusyn Language, Literature, and Culture, founded in Novi Sad in 1970, has been publishing its bulletin since 1975. From its inception until 1987, the bulletin appeared under the title *Tvorčosc* (Creativity), and since 1988 it has been published under the name *Studia Ruthenica*. To date, thirteen issues of *Tvorčosc* and thirty issues of *Studia Ruthenica* have been released, amounting to a total of forty-three bulletins. Beginning with the third issue, *Studia Ruthenica* has taken the form of a scholarly miscellany.

The thirty-first issue of *Studia Ruthenica* (the forty-fourth bulletin) includes contributions marking the anniversaries of Rusyn grammar and the Serbian–Rusyn and Rusyn–Serbian dictionaries and papers presented at the Seventh Scholarly and Professional Conference Rusyn Language, Culture, Literature, Education, and Journalism.

Editorial Board

10

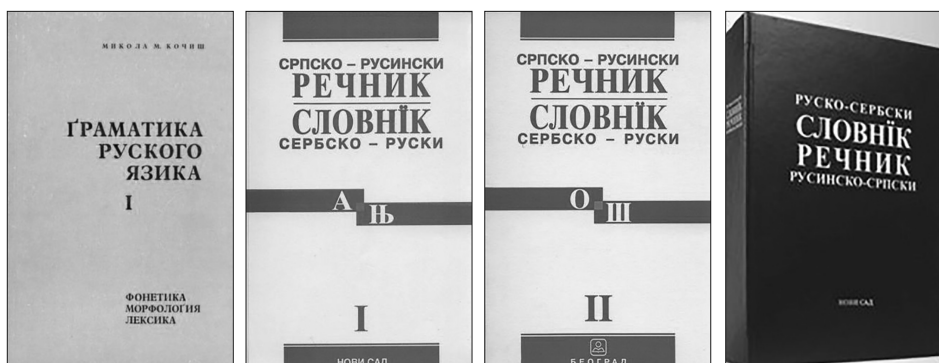
I

ЮВИЛЕЇ ГРАМАТИКИ РУСКОГО ЯЗИКА, СЕРБСКО-РУСКОГО И РУСКО-СЕРБСКОГО СЛОВНІКА

50 роки Граматики руского языка Миколи М. Кочиша (1974)

30 роки Сербско-русского словніка I том 1995 – II том 1997

15 роки Руско-сербского словніка (2010)

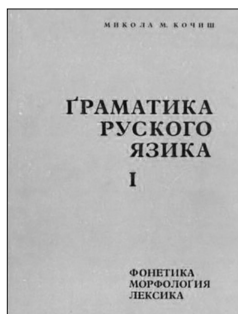

Блажена Хома Цветкович

ПЕЙЦ ДЕЦЕНІЇ ОД ВИХОДЗЕНЯ КОЧИШОВЕЙ ГРАМАТИКИ

Од Мацеринской бешеди по Граматику руского языка

Абстракт: У тим тексті слово о Граматики у хторей автор указал на проблеми и пременки хтори настали през єден период, та по 1974. рок. Понеже то граматика хтора наменена школяром найвецей було слова о пременках и стану у фонетики, морфології, лексики руского языка, та ше тоти обласци поровнує зоз истима хтори описани у Граматики проф. др Юліяна Рамача.

Ключни слова: руски язык, граматика, морфология, фонетика, лексика

Велї особи хтори ше занїмали зоз языком свойого народу гваря же язык то хранїтель народу. З другима словами, док жиє язык, док ше го люби и почитує, док ше на нїм бешедує, пречисцує го и усовершує, потамаль жиє и тот народ хтори ше на нїм спорозумує. Та, гоч вон спочатку можебуц анї не таки совершени, або неподполни, можебуц єдноставни, зоз того обичного языка наставаю громади кнїжки, часописи и діла хтори потребни єдному народу за розвиванє, за отримованє же би вон не препаднул и пошол до забуца.

Зоз бачванско-рускей бешеди настала перша граматика Гавриїла Костельника. И то була основа за дальши розвой руского языка. А вец мушел прейсц 51 рок же би настала друга граматика, Граматика руского языка Миколи М. Кочиша, зоз пременками, дополнєнями, новима елементами хтори ше створели през тоти кус вецей як пейц децениї, алє хтора у тедишнїм чаше, як и проф. Дуличенко гвари, „мушела розвиток литературного языка унапрямц на таку драгу котра би го приведла до стабилносци, еластичносци и розвитосци”. Бо после Другей шветовой войны рускому языку грожелo же би ше руски литературни язык могол розвивац стихийно. Микола Кочиш то препознал и почал вигледовац власни литературни язык, його правопис, морфологию, лексикологию, як ше творя слова, стилістику. И то зазначел у вецей статях зоз хторих познейше, 60-их роках, настали 3 учебнїки за основну школу под назву Мацеринска бешеда. Тоти учебнїки були єдини учебнїки зоз граматики, пред тим ше шицко учело лем зоз букварох и читанкох, а зоз тих трох кнїжкох настала Граматика руского языка I, у хторей акцент дати на фонетику, морфологию и лексику за школярох гимназії з руским виучуючим языком. Тото цо була розлика медзи Костельникову Граматику и Кочишову Граматику то же Костельникова була углавним наменєна учительом, а Кочишова школяром, гимназияльцом. Значне надпомнуц же Кочиш бул свидоми наглого розвою руского языка у вецей

обласцох – літератури, публицистики, науки и науково-популярней бешеди як вон гуторел и же то то цо наисце вредне, правилне, и ма свою красу у руским язiku не досц уфундаментоване и обробене же би ше го прилапело и хасновало. „Прето би велі други нежадани елементи од того неконтролованого росту”, як гуторел Кочиш, „могли привесц до мишаня и доброго и недоброго, або розлівання недосц компактней языковей матерії, цо була опасносц же би ше язык могол деформовац, а не стабилизовац, зоз тварду основу на котру ше опре же би могол легчайше напредовац“.

Граматика руского языка І Миколи М. Кочиша видата посгутмо, 1974. року, и у тим року ми означуєме 50-рочніцу од ей виходзєня. На щєсцє, не чекало ше 50 роки, як после Костельниковей граматики, же би вишла нова граматика, бо после 28 рокох, точнейше 2002. року, видрукована єдна обсяжна Граматика руского языка (за I, II, III и IV класу гимназії), др профєсора Юлиана Рамача, хтору хаснуєме и нєшка.

Шицки ми знаєме же кед сцєме мац писани діла, писмени народ, емисії по руски, творіц по руски, граматика нам неабходна. Без граматики би язык бул гаотични, други би нас не розумели и прето з ню ми маме ефикасну комуникацію у хторей можеме точно пренєсц своїю думки, идеї, та и емоції. Правила и структура у граматики нам помагаю же бизме могли ясно бєшєдовац, односно зложіц своїю думки и ясно ше виражіц и на тот способ обкєровац двосмєслєносц, збунєтосц або погришні толкованя. Граматика нам помага же би наш язык бул кохєрєнтни, же бизме могли створиц логічни и смєслово вязи мєдзи словами, фразами и вирєчєнями. Без граматики нєт ані стандардизації языка, бо правила, стандарди, то основа писанєй и бєшєднєй комуникації. Нє лєм у нашим народу, ає и у других заєдніцох, та и рєгионох. Кєд познаєме правила, норми и стандарди граматики можеме виражіц и свою креативносц у виражованю, и ясносц у виражованю своїх думкох и идеїох, и мац крєдibilitєт кєд пишєме правилно, по граматики, бо то вєц указує кєльо обрацає увагу на деталії и профєсійносц. Значи маме крєдibilitєт як комуникаторє. Гу тому маме и профєсійну прєдносц, пишєме профєсійно, комуникуєме ефикасно зоз колегами и фаховцями.

И гоч як обрацимє, слова нас буду прєдставяц и тєди кєд змє физично нє прєсутни, кєд су лєм написани и прєчитани. Так же, кєд нє знаєє правила граматики, ищє як вам зауважа же нє знаєє розликовац кєди ше чисци, а кєди ше вичисцує, або вимива, або чи ше повє дакому: Барз ци идзє споро (помали) то то писанє, а тот цо пишє да ше забіє од писаня кєльо уж написал, бо то у нашим язiku значи противнє. А да нє споминам о тим кєд ше мєня припадки як повєдзмє... зоз столу вжал танєр, ...дамє учитєлю тоту кнїжку, ...питал ши ше оцу, ...цала ши од цукра.

Понєжє нам Граматика руского языка др профєсора Юлиана Рамача остатня цо вишла у остатніх трох дєцєнийох и по нєй ше тримамє стандарту у язiku, визначимє яки єст розлики у фонєтики, морфології и лєксики, у обласцох хтори описани у Кочишовєй Граматики и истих обласцох у Граматики др Рамача, односно цо остало истє, цо прємєнєтє, додатє и цо ше розвило у тих обласцох.

Уж на самим початку тєй кнїжки Кочиш, без огляду же уж писал о часцох граматики зоз руского языка у своїх прєдходних кнїжкох, толкує читатєльови же

що то граматики, які єй предмет, обсяг і задаток і хтори то основни понятия хтори ше стрета у каждой граматики. Же би каждому хто ю вежне до рукох було ясне прецо треба учиц правила граматики. Потим вон описує кратки историйни погляд на розвой руского литературного языка, а вец далей фонетику, морфологию и лексику.

У фонетики зоз Кочишовой Граматики мож обачиц же автор дал основни дефиниції о гласох руского языка, описал дзвонкосц гласох з оглядом на место и способ твореня, на дзвонки гласи без парох, вокали, потим на сонанти и консонанти. Професор Рамач такой после гласох и фонеми илюстративно приказал яке положене орґанох у зависносци кеди ше хтори глас вигваря, бо дакому хто учи язык слика можебуц вецей значи як кед ше толкує описно. Понеже наш язык найбаржей под впливом сербского языка, у Рамачовой Граматики далей такой потолковане же які розлики єст у вигваряню руских и сербских консонантох и дата таблічка зоз ище трох языкох о вокалох. У Кочишовой Граматики нет вельо потолковане о позиційних вариянтох алофонох, при класифікації консонантох по месце и способе твореня як у Рамачовой Граматики. Рамач подробно описал виедначоване консонантох по дзвонкосци, кеди настава пременка кед б переходзи до ф, як у прикладах, фше-вше, фчера-вчера, цо ше случує зоз групу консонантох зг, зд, ждж як напр. дробиск-дробизг, дишч-диждж, описал и гиятово консонанти, як и транскрипцию.

И Кочиш, як и проф. Рамач, описал які єст пременки у вокалох, односно о випадним е, о, а писал и о палаталізації, йотованю, змєгчованю у виводзеню словох и др. Єдну часц вон наволат Спросченє у групах консонантох, конкретно у групах -стн, -срц и -ждн, -ски и -згн, а то значело же дзе, у ствари, одредзени консонанти, у одредзних словох випадує. Кратко написал и о подвоєних консонантох. Кочиш не хасновал термини як цо дифтонг, алофони, фаукални, двоґамбово, ясново, зубно-ясново, гарлово консонанти. Рамач до детальох розробел справоване консонантох у вшелїяких позиційох. Кед писал о наглашки, або як професор Рамач писал, о акценту, Кочиш дал даскельо приклади зоз других языкох дзе ше находзи акцент у одношеню на руски язык. У часци Гласи и наглашка у стилістичним хаснованю Кочиш тиж гутори же за єден вислов можеме виберац його інтонацию, а то значи же маме можлівосц стилізації толкуюци же звучни стилістични средства можу буц фонематични и інтонаційни, а намагал ше потолковац и цо то какофония, евфония, алитерация, асонанца, каламбур, рима, як рижни можлівосци вигваряня и звучаня висловох хтори ше створели у поезії як окремени поетски фігури. Мелодию, наглашку, павзу, ритем и темпо, Кочиш потолковал у другей часци о стилістичних средствах, т.є. у інтонаційних, и гоч нет превельо описане о тим, як го вон наволат, тонским модулованю бешеди, зоз того цо написал читачови може буц цалком яснє о чим слово. Медзитим, вон не спомина елементи гласа, висину, моц и фарбу о хторей пише проф. Рамач.

Друга часц Граматики о хторей писал Микола Кочиш була морфология. Кед поровнаме морфологию Миколи М. Кочиша хтора описана на 82 боках у одношеню на морфологию у Граматики проф. Рамача хтора забира аж 127 боки, мож повесц же главни часци морфології хтори потребни знац и применював у каждым правопису, у Кочишовой Граматики єст. Вон потолковал цо преучує

тот конар науки, яки файти слова спадаю до морфології, як ше справую слова по припадках, як ше творя. Найвекшу увагу, аж на 28 боках, пошвецел меновніком, потім дієсловом, а вец скоро подеднак заменовніком, прикметніком и другим словом. Спомла бим лем єдну розлику у часци Творене меновнікох у хторей Кочиш описує суфікси на означоване особи, предмета, места зменшоване и звекшоване. Професор Рамач гу тей часци додал ише дзевец способи твореня меновнікох, та у своєї Граматики додал и а) суфікси за творене абстрактних назвох; б) суф. зоз значеньом неодроснутосци; в) суфікси субективней оцени; г) суф. сербского походзеня; ґ) восточнославянского походзеня; д) меновніки виведзени зоз префіксами; е) зложени меновніки; ж) абрєвиятури и з) преход других файтох словох до меновнікох. Тиж тото єст и у твореню прикметнікох дзе у Граматики Ю. Рамача ише додати суфікси мери и субективней оцени, творене прикметнікох зоз префіксами и суфікси восточнославянського походзеня, хтори у Кочишовой Граматики не заступени. И ише спомнем лем єдну розлику у категорії дієсловох. У Граматики проф. Рамача єст окремна Категория преходносци и непреходносци, цо значи одношенє дії дієслова гу обекту дії и преходного дієслова у тей Граматики наволани обектово слова, док Кочиш преходносц и непреходносц дієсловох положел до Категорії роду толкуюци же чи ше дієслово вяже за обект у акузативе без обекта, т.є. директни обект, чи не. Окрем категорії роду, вон у граматики описал и Категорию виду, особи и числа. Проф. Рамач у Граматики додал и категорию стану, способу, одобово и безособово дієслова. Место дієсловних формах хтори заступени у Рамачовой Граматики, Кочиш дал назву Класи дієсловох, основи и потолковал же у каждой класи ми маме типичне дієслово у штирох формах, у инфинитиве, 1. осн. презента, 3. осн. множ. презента и у єднини дієприкметніка активного. По нїм єст 14. таки класи. У другой класи дієсловох вон толкує 3 особово парадигми, далєй толкує категорию часу, як ше творя прости и зложени дієсловни форми и яке їх значенє. И ту розликує праве (презент, перфект, футур, потенциал...итд) и неправе до хторих учишлєл приповедне (историйне), квалификативне (описне), присловково, гномске и модалне значенє. Професор Рамач тоти категорії потолковал вельо детальнейше и на иншаки способ, окреме як ше творя дієслова зоз суфіксами, яки то виведзени и невиведзени дієслова, дефективни, хтори то дієслова виведзени з дієсловох, дієсловох зоз префіксами восточнославянського походзеня и тд, цо мож детально опатриц у його Граматики. Цо ше дотика лексики, Кочиш визначел же то словне богатство єдного языка и подзелєл ю на неутралну лексику и лексику з одредзену стилистичну наменку. Тиж так зазначел и як ше слова дзєля по значеню, а потолковал и цо значи метафоризация, односно хаснованє слова у його неправим значеню. Спомнем лем же проф. Рамач обсяжно описал перше лексикологию починаючи зоз описом класификації рускей лексики зоз рижних становискох, описал ономастику и лексикографию, цо барз значне тим хтори ше далєй буду занїмац и виучовац руски язык.

У чаше кед Кочиш зложел тоту граматику, то було цалком достаточнo, аж и вельо за єдну особу, цо могла дац рускому народу. Вшелїяк же ше през роки язык, и розвой тих трох, алє и других конарох граматики, дополньовало зоз тим цо хибело и ушорїювало тото цо ше случовало и мєняло у нашим языку у одредзеним

періодзе. Кочиш барз ценел Костельніка пре його Граматику зоз хторей медзи двома войнами народна бешеда вирасталала до писаного языка и, шлідом Костельніка хтори писал и творел на тим языку, и Кочиш писал и поезию, и прозу на руским языку применюючи у писаню правила граматики. Каждая граматика та и тот Кочишова, ма ключну улогу у розвою языка, окреме при школярох. Кед дзеци одмалючка уча граматику, вони себе правя тварди фундаменти за легчайше прилапйованє языка, ширенє вокабулару и добру комуникацую през цали живот. Кед ше позна граматику, бешедніки єдного языка ше буду добре розумиц аж и кед буду постояц даяки регионални або диялектични варіанти, цо значи же без огляду на даяки специфични ниянси у языку, идеї знука истей язичней заедніци вше годно пречерац.

актуелни стан у руского языка з граматики, и у яким напярме треба исц далей кед у питаню руски язык, граматика розробенша, друга основа, у одношеню на Костельникову Граматику, за дальше дополньованє составу граматичних правилох и драгоказ як треба далей вичерпно и непрерывно робиц на розвою руского языка,

Блажена Хома Цветковић

ПЕТ ДЕЦЕНИЈА ОД ИЗЛАЖЕЊА КОЧИШЕВЕ ГРАМАТИКЕ

Од Матерњег говора до Граматике русинског језика

Резиме

Грамматика русинског језика I, Миколе Кочиша, је настала тако рећи од ауторових многобројних написа о језику шездесетих година, од којих су настала три уџбеника са делимично описаном русинском грамматиком за основну школу. Потпунија грамматика са фонетиком, морфологијом и лексиком, али сада за ученике гимназије са русинским наставним језиком, настала је 1974. године о којој је у овом тексту реч. После Граматике бачванско-русинског говора Хавријила Костелника, то је друга грамматика у русинском језику написана, између осталог, и са циљем да се контролише нежељене елементе који улазе у русински језик. Кочиш је био свестан тадашњег наглог развоја књижевности, публицистике, науке и научно-популарног говора, који би могли довести до разливања компактне језичке материје, што је била опасност да се језик деформише, а не стабилизује, и његова забринутост да се не изгуби чврста основа на коју би језик могао да се ослони и да напредује била је оправдана.

Правила која су у њој написана, нова, измењена или допуњена Кочиш је примењивао у писању својих књижевних дела, а та публикација је и основа за изучавање и истраживање даљег развоја русинског језика.

Blažena Homa Cvetković

FIVE DECADES SINCE THE PUBLICATION OF KOČIŠ'S GRAMMAR

From the Mother Tongue to the Grammar of the Ruthenian Language

Summary

Grammar of the Ruthenian Language I, by Mikola Kočiš, emerged from the author's extensive writings on the language during the 1960s, which led to the creation of three textbooks containing a partially described Ruthenian grammar for primary school. A more comprehensive grammar addressing phonetics, morphology, and lexis, intended for high school students studying Ruthenian as their language of instruction, was published in 1974, and it is the focus of this text. Following Grammar of the Bachvan-Ruthenian Speech by Havrijil Kostelnik, it stands as the second grammar written in the Ruthenian language, aimed in part at managing unwanted elements that might infiltrate it. Kočiš recognized the rapid advancement in literature, journalism, science, and popular scientific discourse at that time, which risked the spread of compact linguistic material. This posed a threat of language distortion rather than stabilization, and his concerns about preserving the strong foundation necessary for the language's growth and evolution were well-founded.

The rules articulated in this grammar—whether new, altered, or expanded—were applied by Kočiš in his literary works, and this publication also serves as the foundation for further studying and researching the development of the Ruthenian language.

II

СЕДМИ НАУКОВО-ФАХОВИ СХОД РУСКИ ЯЗИК, ЛИТЕРАТУРА, КУЛТУРА, ПРОСВИТА И ПУБЛИЦИСТИКА

СЕДМИ НАУКОВО-ФАХОВИ СХОД

Слово о словах

РУСКИ ЯЗИК, ЛИТЕРАТУРА, КУЛТУРА, ПРОСВИТА И ПУБЛИЦИСТИКА

Зоз Програму Дружтва за руски язык, литературу и культуру за 2025. рок предвиджене отримоване 7. науково-фахового сходу под назву *Слово о словах* (руски язык, литература, культура, просвита и публицистика). На поволанку Дружтва прилоги за сход сциговали под час 2025. року и представени су у децембру 2025. року у рамикох 35. Дньох Миколи М. Кочиша у Новим Садзе. По тераз отримани 6 науково-фахово сходи у Новим Садзе: перши бул 1993. року, други 1998, треци 2005, штварти 2010, пяти 2014 и шести 2020. року. Роботи зоз спомнутих сходов обявени у Зборніку роботох Дружтва „*Studia Ruthenica*“ числа 3, 7, 10, 15, 20, 26 и 27, а зоз 7. ше обявюю у „*Studia Ruthenici*“ 31 (2025).

Микола М. Кочиш
(1928-1973)

Микола М. Кочиш (Дюрдьов, 1. 12. 1928 – Нови Сад, 16. 04. 1973) бул визначни руски лингвиста, педагог и писатель; автор руского правопису, словника, граматики, школских учебникох и литературних творох. Йому на чесц ше кажди рок, починаючи од 1990. року, отримуе манифестация „Дні Миколи М. Кочиша“, а кажди пяти рок и науково-фахови сход у рамикох хторого ше розпатраю питання руского языка, литератури, култури, просвити и публицистики, односно обласцох у хторих вон творел.

Мр Гелена Медеши, Нови Сад

ДВА ВАРИЯНТИ РУСИНСКОГО ЯЗЫКА: ПРЕШОВСКА И ПАНОНСКА (БАЧКО-СРИМСКА)

Абстракт: Робота под назву *Разлике између русинског (прешовска варијанта) и панонског русинског језика (бачко-сремска варијанта)* написана за потреби достављања тробуквова код хтори бул, међи иншим, неопходни за регистровање нашег језика на Википедији. Указање на разлике у тих двоих варијантах русинског језика було потребне, понеже ше раховало же русиньски језик зоз Прешовщини уж ма кодни букви гие. Тот прилог дакус дополнени з поровновањом лем основних разликах међи двома варијантами русинског језика и по терас є нїгдзе не обявени.

Кључни слова: прешовска варијанта русиньског језика, панонски руски језик, разлики

Вигледуюћи шветову интернет-енциклопедију Википедију концом 2016. року, дугорочни редактор и новинар Гавриїл Колесар з Новог Сада хтори терас жеє у Торонту (Канада) пренашол же на ней єст „русиньска Вікіпедія“ хтора ма кодни букви гие. Теди дознал и факт же на Википедији мож регистровац лем језик хтори пред тим достал тробуковови код у Шветовей організації за стандардизовање језикох. А наш језик не мал таки код, не бул стандардизовани. Сама борба за тробуковови код за наш језик то була борба за його статус, же би вон з таку файту стандардизацији постал равноправни у групи ушорених шветових језикох хтори хасую милиони або и милијарди людзе. Же би, з таку регистрацију, наш језик мал право на шицки тоти бенєфити у науки и у пракси јак мали и маю, наприклад, немєцки, англійски, француски, шпански итд. итд. значи, робело ше о базних условийох језика, о теорийних елементох.

Гавриїл Колесар тиж дознал же Русини з Прешовщини ище у априлу 2007. року активовали русинску Википедију. Понеже јак фаховец за језик знал же разлики међи панонску (Сербия) и восточнорусинску (Словацка) варијанту русинског језика, у лингвистичним погљядзе, наисце досц вельки, за даскельо мешаши формовал компаративни материял и з оптимизмом го придал на јавну дискусију у SIL International. Його оптимизем окляпнул кед у јануаре 2020. року, после јавней дискусији, дознал же регистрација нашег језика не прешла пре вельку подобносц зоз прешовским русинским хтори уж регистровани. Песимизем при ньому не тирвал длуго: дал ше на то же докаже разлики међи прешовским и панонским јужнорусинским језиком и замоделл ме за помоц. Теди сом написала тоту статију хтора допринєсла же наш руски језик достал кодни букви rsk, зоз чим: 1. постал равноправни језик зоз шицкима другима језиками у швецє; 2. отворел дзвери гу приступу шицким етнологийним жридлом и важним архивом у швецє; 3. у каталогийней системи библиотекох у швецє ше го будзе хасновац, цо у пракси значи же убудуцє кажда библиотека у швецє, кед достає даєдну нашу кнїжку, будзе мац окремини простор на полїчкох под назву Ruthenian language итд. Резултат того закладања таки же нєшка (половка

2025. року) на интернет-адреси <https://rsk.wikipedia.org/> єст вецей як 1000 одредніці на нашим языку.

З тей нагоди укажеме лем на найважнейши розлики медзи русинским языком на Прешовщини и нашим панонским руским языком, хтори указали же то гоч подобни, заш лем два окреми языки и култури.

Вокалска система: за розлику од нашого **панонского руского** (южнорусинского або заходнорусинского, як ше у фаховей літератури ище спомина), хтори ма 5 вокали (а, е, и, о, у), **русински** (прешовска варіянта, або як ше у фаховей літератури ище спомина: восточнорусински) ма 7 вокали: а, е, и, о, у, і, ы и 4 графеми вецей: Ё ё, Ъ ъ, Ы ы и І і.

Приклади: *а́нгел, бе́рег, ми́ска, ко́руна, ду́мка, бі́льї (ві́ра, сті́л, кі́нь, ні́ч), сы́пати (кобы́ла, жы́вот, хы́жа)*...

Найновша правописна пременка ше одноши на то же ше у странских словах и на початку слівох место графеми Ё ё у прешовскей варіянти русинского языка пише ше й + о.

Приклади: *йо́га, йо́та, йогу́рт, майо́р, майоне́за* итд.

Инфинитив у панонским руским языку ше закончує на **-ц** (*писа́ц, чита́ц, шипи́вац, чисци́ц, ходзи́ц*), а у восточнорусинским на **-ти** (*сади́ти, полива́ти, плакати́, клика́ти, писа́ти*).

Акцент у панонским руским языку стабилни, фиксовни вше за предостатні склад, а у восточнорусинским є шлебодни и може стац на гоч хторим складзе (*иници́ялни* – на першим складзе, *пену́лтимови* – на предостатнім складзе и *окситони́чни* – на остатнім складзе слова).

Система деклинацийох меновнікох у панонским руским языку поєднована и зводзи ше на два деклинації: 1. деклинацію меновнікох хлопского (напр. *сто́л, до́м, карсе́ль, реме́нь; ді́до, Сеге́ди, резиме́, шоу́*) и штреднього роду (напр. *место́, шитко́, пле́ме, знане́*) хтори окрем номинатива и акузатива маю исти припадково закончення (Н. до́м – место́, Г. до́ма – места́, Д. до́му – месту́ итд.); и 2. деклинацію меновнікох женского роду (напр. *шко́ла, лавка́, хы́жа; коси́, длань, ма́ц*). Основи на тварди и мегки консонант маю исти закончення: *сто́л, ко́нь* – инстр. *сто́лом, ко́ньом*. Меновніки женского роду на *-а/-я* у єднини маю лем штири форми: ном., ак. *жем*, ген., дат., вок., лок. *жеми*, инстр. *жему*.

Шицки типи праславянских деклинацийох у множини – од генитива по локатив – маю єднаки закончення: *ро́д, же́на, гарси́, син, швекра́, ка́мень, ме́но, не́бо, ма́ц* – ген. *-ох*, дат. *-ом*, инстр. *-ами*, лок. *-ох* (винімок лем інструментал множини, хтори може мац закончення *-ами* и *-ми*).

Прешовска варіянта русинского языка комбинує горе наведзени типи, та ма штири деклинації: 1. деклинацію меновнікох женского, хлопского и подвоєного роду зоз законченьом на *-а/-я* (напр. *же́на, хы́жа, шко́ла, ды́ня, партия́, папу́ча, староста́, ка́ліка, суди́ця*); 2. деклинацію меновнікох хлопского роду на нулте законченє (*бра́т, хлі́б, маля́рь, кра́й, сын, учи́тель*) и зоз законченьом на *-о* (*ді́до, домиско́*), як и меновніки штреднього роду на *-о, -е, -я, -є* (*село́, поле́, значі́ня, усло́віє*); 3. деклинацію меновнікох женского роду на нулте законченє (*ті́нь, ні́ч, сі́ль*), на законченє *-ов* (*морко́в, церко́вь, кро́в*), як и *мыш* и *мати́*; 4. деклинацію меновнікох штреднього роду зоз законченьом *-а, -я* (*я́гня, гу́ся, га́ча, ку́ря, ті́мня, вы́мня*).

Род меновників у панонської варіанти руского язика и у прешовської варіанти русинського язика углавним неперемени. Дасдни меновники маю иншаки законченя, як напр. *морков* и *церковь*, хтори у панонским руским язика глаша *мархва* и *церква*, та би ше их не меняло по трецей, але по першей деклинації. *Поле* и *значіня* тиж маю иншаки законченя (*польо* и *значене*), але би ше их меняло по истей деклинації. Меновник *село* нет у панонским руским язика, а *валал* би ше не менялопо трецей, але по другой деклинації.

Поровнаме по даскельо меновники зоз каждой деклинації (будземе ше намагац же би при поровнованю були облапени и типски представителе панонської рускей класификації деклинаційох). Зоз першей деклинації прешовської варіанти русинського язика поровнаме меновники *жена*, *дыня* и *староста*:

Н. жена : жена; мн. жены : жени	А. жену : жену; мн. жены : жени
Г. жены : жени; мн. жен : женох	В. жено : жено; мн. жены : жени
Д. жені : жени; мн. женам : женом	И. женов : жену; мн. женами : женами
	Л. жені : жени; мн. женах : женох

Єдна зоз важних фонологийних розликох медзи панонску варіанту руского язика и прешовску варіанту русинського язика у тим же прешовска варіанта чува *ы* (хторе у панонским руским дало рефлекс *и*). Часточну розлику, хтора ше состої у вокалу законченя (*-а-* : *-о-*), док финални консонанти исти, видзимо у Д. мн. (*-ам* : *-ом*) и у Л. мн. (*-ах* : *-ох*). Найвекша розлика у И. єд. (*-ов* : *-у*) и Г. мн. (*-ѳ* : *-ох*).

Н. дыня : дыня; мн. дыні : дині	А. дыню : дыню; мн. дыні : дині
Г. дыні : дині; мн. дынь : дыньох	В. дынѳ : дыньо; мн. дыні : дині
Д. дыні : дині; мн. дыням : дыньом	И. дынѳв : дыню; мн. дынями : дынями
	Л. дыни : дині; мн. дынях : дыньох

Ситуация подобна и при пременки на мегки консонант, з тим же место припадкового законченя *а* тераз маме припадкове законченє *я* (у Н. єд.; як и у Д. мн. зоз *-ям*, И. мн. *-ями* и у Л. мн. зоз *-ях*); место найчастейшого законченя *-и* найчастейше законченє *-ї*, а часте зявенє мегкого знаку – у штирох припадках панонского руского язика (В. єд., Г. мн., Д. мн. и Л. мн.) и трох припадках прешовської варіанти (у Г. мн., и на месце букви *-ѳ*, понеже тота буква стої место *-ѳо* у В.єд. и И. єд.):

Н. староста : староста; мн. старостове : старостове
Г. старосты : старости; мн. старостів : старостох
Д. старостови : старостови; мн. старостам : старостом
А. старосту : старосту; мн. старостів : старостох
В. старосто : старосто; мн. старостове : старостове
И. старостов : старостом; мн. старостами : старостами
Л. старостови : старостови; мн. старостах : старостох

Як и при деклинації меновника *жена*, часточна розлика ше одноши на вокал законченя, при чим финални консонанти исти, у Д. мн. (*-ам* : *-ом*) и у Л. мн. (*-ах* : *-ох*), а найвекша розлика тиж у И. єд. (*-ов* : *-ом*) и Г. мн. и А. мн. (*-ѳ* : *-ох*):

Н. хліб : хлеб; мн. хлібы : хлеби	А. хліб : хлеб; мн. хлібы : хлеби
Г. хліба : хлеба; мн. хлібів : хлебох	В. хлібу/-ѳ : хлебу/-ѳ; мн. хлібы : хлеби
Д. хлібу : хлебу; мн. хлібим : хлебом	И. хлібом : хлебом; мн. хлібами : хлебами
	Л. хлібі : хлебу/-ѳ; мн. хлібох : хлебох

Без огляду на гласову розлику у кореню меновні́ка (*хлі́б* : *хле́б*), векшина законченьох єднини (окрем Л.) и множини (окрем Г. и Д.) ідентична:

Н. учі́тель : учитель; мн. учі́телі : учителя
 Г. учі́теля : учителя; мн. учі́телів : учителей
 Д. учі́телєви : учительови; мн. учі́телям : учителям
 В. учі́телю : учителю; мн. учі́телі : учителя
 И. учі́телєм : учителем; мн. учі́телями : учителями
 Л. учі́телєви : учительови; мн. учі́телях : учителях

При поровнованю деклинації меновні́ка *учитель* треба наглашиц же у єднини шицки припадково законченя исти, док у множини ситуація процивна; скоро шицки припадково законченя (окрем И.) ше медзи собу розликую:

Н. усло́віє : условие; мн. усло́вія : условия
 Г. усло́вія : условия; мн. усло́вій : условийох
 Д. усло́вію : условию; мн. усло́віям : условиями
 А. усло́віє : условие; мн. усло́вія : условия
 В. усло́віє : условие; мн. усло́вія : условия
 И. усло́вієм : условием; мн. усло́віями : условиями
 Л. усло́вію/-ї : условию; мн. усло́віях : условиями

Форми Н., А. и В. ідентични и у єднини и у множини:

Н. ні́ч : ноц; мн. но́чі : ноци	А. ні́ч : ноц; мн. но́чі : ноци
Г. ні́чі : ноци; мн. но́чей : ноцох	В. ні́ч : ноц; мн. но́чі : ноци
Д. ні́чі : ноци; мн. но́чам : ноцом	И. ні́чєв : ноцу; мн. но́чами : ноцами
	Л. ні́чи : ноци; мн. но́чах : ноцох

Найвекша розлика у И. єднини (*ні́чєв* : *ноцу*) и Г. множини (*но́чей* : *ноцох*). У Д. и Л. множини розлика у вокалу законченя, док фінални консонанти заєдніцки у обидвох языкох:

Н. ті́нь : цинь; мн. ті́ни : цині	А. ті́нь : цинь; мн. ті́ни : цині
Г. ті́ни : цині; мн. ті́ней : циньох	В. ті́нь : цинь/-ї; мн. ті́ни : цині
Д. ті́ни : цині; мн. ті́ням : циньом	И. ті́нєв : циню; мн. ті́нями : цинями
	Л. ті́ни : цині; мн. ті́нях : циньох

Коло меновні́кох штреднього роду хтори означую млади животи́ньки и маю преширене основи зоз *-ат-* у тей групи ше находза и даєдни меновні́ки штреднього роду хтори не означую млади животи́ньки, а маю преширене основи зоз *-ен-* (*ті́мня* : *цемене*):

Н. ті́мня : цемене; мн. темена : цеменя
 Г. ті́мени : цеменя; мн. темен : цеменьох
 Д. ті́мени : цеменю; мн. теменам : цеменьом
 А. ті́мня : цемене; мн. темена : цеменя
 В. ті́мня : цемене; мн. темена : цеменя
 И. ті́мнєм : цеменьом; мн. теменами : цеменями
 Л. ті́мени : цеменю; мн. теменах : цеменьох

У обидвох языкох єст меновні́ки хтори маю лєм єднину: *здравя*, *щастя*, *обіцяня*, *думаня* и др. у прешовской варіанти, або *здравє*, *щєсце*, *шмелосц*, *вода* и др. у панонской рускей варіанти:

Н. щастя : щесце
 Г. щастя : щесца
 Д. щастю : щесцу

А. щастя : щесце
 В. щастя : щесце
 И. щастём : щесцом
 Л. щастю/-ї : щесцу

Тиж, єст и меновніки хтори маю лєм множину (плуралия тантум): *граблї, гачі, дверї, кліщі, ногавкы, ножычки, санкы, вилы, хрестины, Алпы, Карпаты* и др. у прешовской вариянти, або *граблї, гачи, дзвери, кліщи, ногавки, ножнічки, санки, видли, кресцини, Алти, Карпати, Татри* и др. у панонской вариянти:

Н. ножычки : ножнічки
 Г. ножычок : ножнічкох
 Д. ножычкам : ножнічком

А. ножычки : ножнічки
 В. ножычки : ножнічки
 И. ножычками : ножнічками
 Л. ножычках : ножнічкох.

Прикметніки, заменовніки, числовніки, присловніки, применовніки, словка, злучніки и викричніки, пре ограніченосц простору не обрабяни.

Дієслова

Як уж спомнуте, у прешовской вариянти русинского языка єст:

Инфинитив хтори ше закончує на *-ти* (*купити, будовати, стояти, говорити, читати, писати...*) як и у панонской, але ше вон у панонской вариянти закончує на *-ц* (*купиц, будовац, стац, гуториц, читац, писац...*).

Презент у прешовской вариянти глаши: *читаю, читаєш, читає; читаєме, читаєте, читають*, а у панонской – *читам, читаши, чита; читаєме, читаєце, читаю*.

Прешли час (прости): *читати -читав, -ла, -ло; -ли* – у панонской вариянти – *читац: читал, -ла -ло; -ли*.

Прешли час (зложени): *читав єм/читала єм/читала-м, читало єм/читало-м; читали сьме* – у панонской вариянти – *читал сом, читала сом, читало; читали зме*.

Будуци час, футур (прости): *перепишу, перепиєш, перепиє; перепиєме, перепиєте, перепишуть* – у панонской вариянти: *препишем, препиєш, препиє; препиєме, препиєце, препишу*.

Зложени будуци час: *(я) буду читати, (ты)будєш читати, вин, вна/она, вно/оно будє читати; (мы) будєме читати, (вы) будєте читати, онї/вни будзь читати* – у панонской вариянти: *будзем читац, будзєш читац, будзє читац; будзєме читац, будзєце читац, буду читац*.

Императив: *спївай, читай, танцуй; встань, говорь, принєсь; пиш, куп, роб; бухний, копний, верний* – у панонской вариянти: *шпивай, читай, танцуй; стань, гатор, принєш; пиш, куп, роб; бухні, копні, врац*.

Кондиционал терашні: *я бы написав, -ла, -ло; мы бы написали...* – у панонской вариянти: *я би написал, -ла, -ло; ми би написали...*

Кондиционал прешли: 1. *я бы був написав, -ла, -ло...; 2. був (-ла, -ло) бы єм написав...* – у панонской вариянти: 1. *я би бул написал, -ла, -ло; 2. бул, -ла -ло бим написал*.

Праславянски групи:

tort / trat(or / ra) у панонским русинским дали: *бразда, драга, крава*

tolt / tlat(ol / la) у панонским русинским дали: *глад, глас, слама*

tert / tret у панонским русинским дали: *брег, вред, пред, врецен-ко, требиц,*
стрежиц, мрец

telt / tlet(el / le) у панонским русинским дали: *млеко, плец, плєва*

ort- и -олт: *ровни, роснуц, робота*

olt- (ло, ла): *локец, влонї, лакомни*

Протетичне *й*: даєдни праславянски слова з початним *є* достали у панонским рус(инс)ким языку опрез *є* консонант *й* – *єлень, єшень, єден*.

То лем даскельо приклади на основі хторих очиглядне же розлики медзи прешовску вариянту русинского языка и панонску вариянту руского языка очиглядни.

*

Нашоровани за тераз лем даєдни (несистематизовани) параметри зоз хторих мож заключиц: же панонску вариянту руского языка мож наволац **заходнорусинска** (по припаданю групи языкох) або **южнорусинска** (по географским припаданю). Гоч не спада до групи южнославянских языкох, тримає же назва **южнорусински** прилаплївши – находзи ше южно од Прешова. Цо ше припаданя групи языкох дотика, панонски руски ма елементи и восточнославянских и заходнославянских языкох, але евидентне же прешовска вариянта русинского языка спада до групи восточнославянских, а панонска вариянта руского языка до групи заходнославянских языкох и же є найблїзша восточнословацким бешедом хтори ше найчастейше волаю – виходнярски.

Похаснована литература:

Рамач, Юлиан, *Граматика руского языка*, Нови Сад 2002.

Ябур Василь, Плїшкова Анна, Копорова Кветослава, *Граматика русиньского языка*, Пряшїв 2015.

Чарский, Вячеслав, *Русинский язык Сербии и Хорватии в свете языковых контактов: лингвогенетический аспект*, Щєлково: Онтопринт.

Sokolová, Miroslava, *Nárečie Trebišova*. У: *Dejiny Trebišova*. Кошице 1982, б. 591-598.

Ordoš, Jan, *Zemplnska Teplica, Prešov – Zemplinska Teplica* 2003.

Хома, Тамара, *Руски язык медзи карпатскимі славянскимі языками и їх диялектами*, Прометей Нови Сад, Филозофски факултет Нови Сад, Руска матка Руски Керестур 2024.

Kubániová, Terézia, *Keresturski pripovidki*, Obec Zemplínska Teplica 2013.

Rožoková, Amália, *Z porovnaní nárečia Zemplinskej Teplice s jazykom juhoslovanských Rusniakov*. Diplomová práca, Filozofská fakulta v Prešove Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 1985.

Мр Хелена Међеши

ДВЕ ВАРИЈАТЕ РУСИНСКОГ ЈЕЗИКА: ПРЕШОВСКА И ПАНОНСКА
(БАЧКО-СРЕМСКА)

Резиме

Параметри разлика између две варијанте русинског језика упућују на констатацију да се панонска варијанта русинског језика може сматрати западнорусинским (по припадању групи језика) или јужнорусинским језиком (по географском припадању). Иако не спада у групу јужнословенских језика, сматрамо да је назив јужнорусински прихватљивији – налази се јужно од Прешова. Што се припадања групи језика тиче, панонски русински има елемената и источнословенских и западнорусинских језика, али је евидентно да прешовска варијанта русинског језика спада у групу источнословенских, а панонска варијанта русинског језика у групу западнорусинских језика.

Mr Helena Međeši

TWO VARIANTS OF THE RUSYN LANGUAGE: PREŠOV AND PANNONIAN
(BAČKO-SREMSKA)

Summary

The parameters of the differences between the two variants of the Ruthenian language point to the conclusion that the Pannonian variant of the Ruthenian language can be considered West Ruthenian (by belonging to a language group) or South Ruthenian (by geographical affiliation). Although it does not belong to the group of South Slavic languages, we believe that the name South Ruthenian is more acceptable – it is located south of Prešov. As far as belonging to a language group is concerned, Pannonian Ruthenian has elements of both East Slavic and West Slavic languages, but it is evident that the Prešov variant of the Ruthenian language belongs to the group of East Slavic languages, and the Pannonian variant of the Ruthenian language to the group of West Slavic languages.

ВИНІМКОВО РЕЗУЛТАТИ РУСКЕЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Абстракт: Робота представляє препатрунок русинистичних лексикографічних активностей од першого цілосного словника рускей націоналней заєднїци – *Приручного терминологийного словника сербскохрватско-руско-українського* Миколи М. Кочиша, обявеного 1972. року, по нешка. Найвекше доприношене рускей лексикології дал проф. др Юлиан Рамач. Вельке доприношене дали и проф. др Михайло Фейса и мр Гелена Медеши. У поровнаню зоз лексикологіями других вариянтох русинського языка – у Словацкей, України, Польскей и Мадярскей – бачко-сримска пошла найдалей. О лексикографічних ділох бачко-сримскей одн. южнорусинскей русинистики позитивни критики дали и слависти у жеми и иноземстве. Автор у роботі окреме визначає значенє *Сербско-руского словника / Српско русинског речника* (1. том 1995, 2. том 1997), *Руско-сербского словника / Русинско-српског речника* (2010), *Словника руского народного языка* (2017, 2 томи), *Правописа руского языка зоз правописним словником* (2021) и *Английско-руского словника* (2022).

Ключни слова: руски язык, руска лексикографія, словники, Юлиан Рамач, Михайло Фейса, Гелена Медеши, руска націонална меншина.

Перши цілосни словник войводинских Руснацох обявел Микола М. Кочиш седем децениї по публікованю першей кнїжки на руским языку (о. др Гавриїл Костельник / Габриєл Костелник, *Идилски венец З мойого валала*, 1904) и пейц децениї по обявлюваню першей граматики (о. др Гавриїл Костельник, *Грамматика бачваньско-сримскей бешеди*, 1923).

Слово о терминологийним словнику под насловом *Приручни терминологийни словник сербскохрватско-руско-українски*, хторого обявела Новинско-видавательствана установа *Руске слово* 1972. року. У Словнику облапена „найчастейше хаснована и найпотребнейша лексика сучасного писаного руского языка“ (Кочиш 1972: 5). Основу Словника твори лексична материя достата з анализу новиных *Руске слово*, часописа *Шветлосц* и учебнікох за школи зоз руским наставним языком. У конєчним оброблюваню до *Терминологийного словника* уключени и термини з науки, уметносци и култури, а найвечей зоз обласци дружтвено-политичного живота Руснацох (з историй, политики, политичней економії, дипломатії, правних наукох, диялектичного и историйного материялізма, атеистични и релігійни термини, а тиж и слова общого хаснованя хтори, похасновани з другима словами, даваю словозлученя терминологийного характера; исте: 5-6). За руску часц *Словника*, як сам автор визначає, хаснована авторова лексична картотека. Автор, иншак, бул у подполносци свидоми же його перши твор рускей лексикографії ма недостатки и же „мож обчековац же уж у блізшей будучносци буду потребни даєдни корекції терминов або їх формах“ (исте: 7).

Терминологийному словнику предходзела серия од 8 терминологийних словників за основну школу – 1. за математику; 2. за физику; 3. за хемию; 4. за историю; 5. за географию; 6. за биологию; 7. за ОТО; 8. за музичне виховане и подобове виховане. Словники публіковани у периоду од 1969. по 1970. рок у виданню Покраїнского заводу за видаванне учебників. Редактор шлицких словників, праве як и *Терминологийного словника*, бул Дюра Варга.

З оглядом же школского 1970/1971. року почала з роботу Гимназия у Руским Керестуре як одделене Гимназії *Жарко Зренянин* зоз Вербасу (до хторей як школяр другой генерації ходзел и автор тих шорикох) (Папуга 2000: 107) и же школского 1977/1978. року почал з роботу Образовни центр *Петро Кузмяк* у рамикох хторого ше на руским языку оспособйовали фахово кадри, рушаючи, насамперед з од структури привреди и діялносци стредку (исте: 121) у напярме задовольованя потребох стреднього образования на руским языку каналізована и лексикографийна активносц. Прето, цо видно и з Уводного слова (Рац 1979: 67), публіковани и *Словник биологийних терминов и виразох: сербскогорватско-руски* 1979. року у виданню Дружтва за руски язык и литературу. У виданню Завода за видаванне учебників зявела ше ещи една серия словників, з тей нагоди од 15 словників за розлични фахи за стредні школи зоз фаховим унапярменем. Проект витворени у периоду од 1980. по 1981. рок. Слово о пейцязичних словниках – сербско-мадярско-словацко-румунско-руских – за потреби 5 службених языкох Автономней покраїни Войводины. То шлїдуюци словники: 1. Школски словник за поживови фах; 2. Школски словник за культурологийно-уметніцки фахи; 3. Школски словник за електротехнічни фах; 4. Школски словник за металски фах; 5. Школски словник за туристично-погосцительни фах; 6. Школски словник за будовательни фах; 7. Школски словник за економски и тарговински фах; 8. Школски словник за польопривредни фах; 9. Школски словник за древообробни фах; 10. Школски словник за правни фах; 11. Школски словник за здравствени фах; 12. Школски словник за хемийно-технологийни фах; 13. Школски словник за транспортни фах; 14. Школски словник за педагогийни фах; 15. Школски словник за информатику и организацию роботи.

Кед 1981. року основана Катедра за руски язык и литературу на Филозофским факултету Универзитета у Новим Садзе (Fejsa 2012б; Фейса 2010, 2018; Фейса–Чельовски 2023а), составяне першей картотеки на руским языку од Лингвистичней секції Дружтва за руски язык и литературу пренешене на тоту новоосновану, професионалну институцию. Коло штераец особи були уключени до составяня першей картотеки руского языка, коло дзешец особи – до обробйованя карточкох Картотеки, а тройо лингвисти – проф. др Юлиан Рамач, проф. др Михайло Фейса и мр Гелена Медеша – до финалізації рукопису *Сербско-руского словника*. Значене реалізації того проекту ещи векше як цо на перши попатрунок випатра кед ше у оглядзе ма факт же войводянски Руснаци представляю єдну з найменших национальних меншинох у Сербії и же руски язык, хтори у тим чаше постал єден зоз пейцох службених языкох Автономней покраїни Войводины, не мал ніяку лексикографску литературу. Фахови совитнік у роботи на Картотеки и, вообщє, на Проекту бул єден зоз найзначнейших сербских лексикографох, академик Митар Пешикан. Основни ціль бул же би ше на основі шлицкого цо публікованє по руски (не лєм на основі лексикографийних ділох о

хторих було слова) формувала єдна всеоблапна картотека руского языка. Професоре Катедри за руски язык и литературу, Юлиан Рамач, ношитель Проекта, и Михайло Фейса, до формованя Картотеки уключели и студентох перших генерацийох Катедри. Лексикографийни вигледованя представляли приоритет приоритетох та други язични вигледованя лем цо не у подполносни занедзбани. Перши дипломски роботи студентох Катедри праве прето за теми мали описи руского облечива, обисца, едзєня, обичайох, релігійних обрядох, присловкох и под. На таки способ організоване сотрудніцтво студентох и професорох Катедри за руски язык и литературу принесло рускей націоналней заєдніци у Сербії/Войводини перши и по нешка єдини, обсяжни каталог лексємох илюстрованих зоз числєнима прикладами зоз шицких сферах хаснованя руского языка.

У периодзе од шлідующих трох деценийох тотa картотека не осучасньована. Судзаци по блокадерско-группашских активносцях нешкайшого руководства Одделєня за русинистику, хторе Одделєне за русинистику врацєло три децениї назад (на двох доцентох и єдну лекторку), ані подобне сотрудніцтво студентох и професорох нешка не мож витвориц та осучасньованє картотеки формованей концом 20. вику єщи длуго не будзе предмет рускей лексикографії. Гоч ше у початкох формованя картотеки чежєло гу *Сербскогорватско-рускому словніку*, тим у саставє проф. др Юлиан Рамач, проф. др Михайло Фейса и мр Гєлена Медєши закончєл рукопис *Сербско-руского словніка* з нагоди означованя 250-рочніци присєлєня Руснацох до Бачки. Перши том *Српско-русинског речника / сербско-руского Словніка* (од А по Ђ) друковани 1995. року, а други (од О по Ш) – 1997. року. Двотомни словнік наишол на позитивну критику при русинистох и славистох у жеми и иножемствє. Оцєнєни є як капиталнє дїло рускей лексикографії. Нєгативни оцєни пришлї лєм од члєнох Союзу Руснацох Українцох Сербії хтори атрибут капитални кладли до знакох наводнікох як нїби капитални (Ковач 1996: 204) по необєктивнє зневажованє авторох як лингвистох хтори лингвистику и вообщє русинистику водза по погришней драги (Тамаш 2018: 425; 2022: 52), тримаючи же руски язык „анахронє и реакційнє зявєнє хторє ше вимкло общєму руху зєдиньованя українских диалєктох до моцного литературного общєукраїнского языка“ (Кочиш 1978: 22).

Такой по публикованю другого тома *Сербско-руского словніка*, Одделєнє за русинистику Филозофского факултєта унапрямєло своєо активносци на виробок *Руско-сербского словніка*, хтори од самих початкох лексикографийней роботи бул задумани як друга фаза єдинствєного проєкта. Нови генерациї студентох Одделєня карточки Картотеки поскладали по руским азбучним порядку, а стаємни тим авторох, прєширєни зоз др Оксану Тимко-Дїтко зоз Загребу, сущєствующу картотєку дополнєл зоз словами з нових творох писатєльох хтори по тоту хвильку публиковали по руски.

У поровнаню з прєдходзацим, двотомним словніком, *Руско-сербски словнік / Речник српско-русински*, хтори обявєни 2010. року, за єдєн том мєнши (Рамач и др. 2010; Fejsa 2011). З часци прето же ше авторє бали же у условийох швєтовєй и домашнєй єкономскєй кризи двотомни словнік будзе чежко обявиц, а з часци прє прєвладуюцє думанє же найзначнєйше до ньго уключиц характеристикни руски слова. Тримало ше же узкофахово термини з рижних обласцох, базовани на интернационализмох, и нє таки барз значни у конкретним случая. То причина

же технічні, ботанічні і други фахово термини не уключени до рукопису (Рамач 2010: 6). Окремна увага пошвечена словом хтори ше одноша на живот Руснацох у прешлосци и попри тим же ше даєдни з нїх помали забуваю, та аж и заменюю зоз семантично найблізшим позичком зоз сербского языка. Наприклад: *бабрачка* (серб. *пипав посао*), *байлаговац* (серб. *бактати се*), *висобачиц* (серб. *изгрдити, испсовати*), *кухтариц* (серб. *претурати, претражживати*), *опаскудзиц* (серб. *оскврнавити, покварити*), *стирмиц* (серб. *дрездати*), *чаварговац* (серб. *пре-продавати, шпекулисати*) (Хома-Цветкович 2010: 49). Императивне було не випущиц слова славянского походзєня, односно тоти хтори характеристични за руски язык. *Руско-сербски словник* ма коло 38.000 одредніци (Рамач и др. 2010: 6). Його видавателє Одделєне за русинистику Филозофского Факултета и Завод за культуру войволянских Руснацох.

Треба визначиц и же би наведзєних лексикографийних ділох не було кед би проф. др Юлиан Рамач не публиковал *Руску лексику* (1983), наукову монографию о лексичних пасмох у руским языку, и *Фразеологийни словник: сербскогорватско-руски* (1987). Окреме значни *Фразеологийни словник* з оглядом же вон перши и по нешка єдини тей файти. У нїм фактично зачувана руска фразеологія хтора би, кед би тот приручник под редакцию проф. др Йована Кашича не бул публиковани, була з велькей часци препущена забуцу. Максимално є хасновити за прекладательох, просвітних роботнікох, новинарох и шицких хтори читаю литературу на руским языку. На основи нього одбранени и даскельо мастерски роботи як напр. *Фразеологія руского языка* (2013) Златки Чизмар и *Характеризованє човека у рускей фразеології* (2015) Ана-Марії Рац. Рамач публиковал и *Словник лексики Гавриїла Костельника* (1991). У тим периодзе Завод за видаванє учебнікох публиковал и два минимални словніки – *Минимални речник српскохрватског језика: српскохрватско-русински* у редакції др Йована Ёрковича и Радована Перинца, а у прекладу на руски язык Марії Чакановой (1981) и *Минимални словник руского языка: руско-сербскогорватски* у редакції мр Гелени Медєши и Павлини Сабашош (1989). У рамикох магістерскей роботи под назву *Английски елементи у руским языку* (1990) Михайло Фейса публиковал словник англицизмох, на основи хторого одбранєна и дипломска робота *Англицизми у мултимедиялней програми по руски* Марини Рамач и мастерска робота *Англицизми – найновше лексичне пасмо у руским языку* Зинаиди Будински (2023) у хторих ше тиж находза одвитујуци словніки англицизмох. Мастерски роботи Сенки Бенчик и Андреи Медєши пошвечени мадярским и немецким позичком тиж инкорпоровали одвитујуци словніки – *Гунгаризмох у руским языку* (2012) Сенки Бенчик и *Германизмох у руским языку* (2012) Андреи Медєши. Концом першей декади 21. вєку Дружтво за руски язык, литературу и культуру публиковало и два значни терминологийни словніки: *Словник медицинскей терминології сербско-латинско-руски* групи авторох (Папута и др. 2006), *Словник зашити рошлінох и животного стредку сербско-руско-латинско-английски* авторки Радмили Шовлянски (Шовлянски 2010).

Року 2017. проф. др Юлиан Рамач публиковал двотомне капиталне лексикографске діло *Словник рускей народней лексики* (Рамач 2017а, 2017б). Дзекујуци числєним и илустрацийом вєцєйзначних словох, *Словник рускей народней лексики*, вєдно зоз *Руско-сербским словником* (Рамач и др. 2010), вигодни не лєм за будуци лингвистични виглєдованя, а лє и за ширши, культурологийни виглєдованя.

Таки вигледованя нешка можлїви бо ше русинистика розвива и у других державох у хторих Руснаци/Русини/Лемки жию, насампредз у Словацкей, Польскей, України, Мадырскей, Румунїї и Горватскей. Факт же Русиных у Закарпатскей обласци Україна вообщє не припознава не значи же їх вариянта русинского языка не заслужує увагу вигледовательох (Фейса 2015а, 2015б; Фејса 2016б).

Року 2017. обявени и други *Правописни словник руского языка* у исторїї рускей националней заєднїци проф. др Михайла Фейса (Фейса 2017а), понеже перши правописни словник публиковани як додаток гу першому *Правопису руского языка* (Кочиш 1971). Пилот-рукопис *Правописного словника руского языка* обявени перше на интернету, на сайту Мирослава Силадїя, председателя Мєсного одбору Рускей матки у Вербаше. Осучасньовани є на два заводи – у рамикох Лєтней школи руского языка Културно-просвитного дружтва ДОК 2010. року и у рамикох Медзинародней науковей конференції отриманей на Андrevлю з нагоди 30-рочнїци Катредри за руски язык и литературу / Оддзелєня за русинистику Филозофского факультета 2012. року (Тамаш и др. 2012) и як таки є публиковани у Дигиталней библиотеки Филозофского факультета (Фейса 2017а). О два роки Михайло Фейса, тиж у Дигиталней библиотеки Филозофского факультета, обявел и други *Правопис руского языка* (Фейса 2019а). Понеже за потреби *Правописного словника руского языка* и *Правописа руского языка* требало формовац ясни приступ гу странским словом, насампредз гу англицизмом, хтори найзаступенши у компютерскей терминологїї Фейса ше фокусовал на виробок *Словника компютерскей терминологїї* (Фейса 2020а). Компютерска терминология, гоч у одредзеней мири була хаснована у руским языку у чаше обробйованя *Сербско-русского словника* (Рамач и др. 1995, 1997) и *Руско-сербского словника* (Рамач и др. 2010), не уключена до тих словнїкох. *Словник компютерскей терминологїї* перши тей файти у рускей лексикографїї и обробел термини за функції тастерох компютерох, компютерску графику, интернет, електронску пошту, поширення за зніманє тона, комуникацийни гардвер, мултимедїї и др. (напр. веб-читач, визуализация, генерованє адреси, даунлоуд, електронски претарговач, кертридж, клавиш, клип-борд вюер, компютерске бависко, погон пантлїки, тастер миша, фалшиви код, уходни запис). З тей нагоди Михайло Фейса утвердзел и основне правило за третиране пожичкох: «кед єст вариянти-реплики странских словох, а присутна свідомосц о оригіналу, норма реплики би ше требала унапрямовац гу оригіналней форми» (Фейса–Медєши 2021: 12).

Есенция приступа гу странским словом, ведно зоз запровадзованьом фонологийного або морфологийного принципу и превозиходзеньом диалектизованя руского языка хторе було провадзєне зоз цудзима рїшеняма, убудована и до *Правописа руского языка зоз правописним словником* (исте: 11-12). *Правопис руского языка зоз правописним словником* представя финални резултат длугорочней правописней дїялносци мр Гелени Медєши и проф. др Михайла Фейса. Правописна проблематика руского языка, иншак, у одредзеных сегментох представяна на дзешаткох медзинародних и домашнїх науково-фахових сходах. Проф. др Михайло Фейса публиковал науково и фахово роботи зоз тих сходах у даскелїх часописох и зборнїкох на руским (Фейса 1992, 1992-1993, 2007б, 2009, 2012а, 2015в, 2016в, 2019б), сербским (Фејса 2016а, 2017б, 2020б) и англійским языку (Fejsa 2013; 2017в). Мр Гелена Медєши своєю числєни роботи, медзи хторима и роботи

пошвечени правописним питаньом, публікувала у пейцох кнїжкох: *Язык наш насущни* (2008), *З червеним подцагнуते* (2012), *З червеним прецагнуते* (2013), *З червеним виправене* (2014), *З червеним дописане* (2017). Медешова и Фейса и ведно участвоваи на даскелїх сходах на хторих ше дискутовало о правописних проблемах у руским язiku та на основи тих участвованьох публікували и даскельо засѣднїчки науково роботи (Савић и др. 1996; Медєши–Фейса 1986; Фейса–Медєши 2007а). Окреме значна робота хтора вишла зоз сесийох правописного округлого стола а хтора пошвечена церковней и вирскей терминологїї (Медєши 2021). Цо ше дотика плачених «колегох» зоз Оддзелєня за русинистику, вони не були у можливосци ані приходзиц на роботнї Округлого стола, хтори мал пейц сесий а хтори організовала Блажена Хома Цветкович спред Лингвистичней секції Дружтва за руски язык, литературу и культуру, та аж ані на числени промоції *Правописа руского языка зоз правописним словнїком*, углавним прето же на деценийну діялносц на новим правопису руского языка патрели як на «озбыльне вдерење на Костельникову граматiku, и правопис», ведно зоз «вдерєнями», „Йоакима Яши Бакова“ и „М. Галаги“ (Рамач 2017). Слависти, як домашнї так и иноземни, на Нови правопис, медзитим, патрели и патра як на капиталне лексикографске діло лингвистичней русинистики. Генерално патраци, у *Правопису руского языка зоз правописним словнїком* авторка и автор ше намагали одредзени неясносци лепше потолковац, унесц як нове то то цо пракса принесла и додац то то цо, по їх думаню, хибело. Прето у Правопису детальнейше потолковани гласово пременки, писанє велькей и малей букви, писанє словох ведно и окреме, писанє дієсловних законченьох и др. Пре сучасну праксу преширени часци о гласох на фонеми и акцент, о скраченьох – на акроними, о интерпункції – на даскельо при Кочишови необробени интерпункцийни знаки (угласти заградзєня, полунаводнїки, поинти) и др. Додати поглавля о хаснованю италик и болд фонтох (уключуюци и розмакнуца), о присподобеним писаню менох/назвох зоз сербского и англійского языка и обратно, и о дзелєню словох на концу шора.

Походзаци од становиска же сучасна припаднїца / сучасни припаднїк рускей националней меншини муши пановац, попри панованя зоз мацеринским руским и язиком окружєня сербского, и зоз англійским язиком, першим язиком шветовой комуникації, а намагаюци ше, после здобуваня ИСО-кода (rsk) за руски язык зоз Гавриїлом Колесаром (Фейса–Чельовски 2023а), витвориц компютерске прекладанє на релацийох англійски–руски и руски–англійски преїг Гуглового алату за прекладанє (Google Translate), Михайло Фейса ше поднял роботи на *Англійско-руским словнїку* и *Руско-англійским словнїку*. Понеже му „колегове“ українисти-русинисти зоз Оддзелєня за русинистику, з єдного боку, у континуитету обструовали лексикографску и вообщє лингвистичну-русинистичну діялносц та аж и здобуване ИСО-кода за руски язык (понеже за нїх руски язык лєм диалект українского и вообщє му не треба даяки нови код кед українски язык уж ма ИСО-код ukr) а, з другого боку, ані не маю компетенції за англійски язык (як цо их маю за українски язык), проф. др Михайло Фейса до помоци поволат алумнистки Филозофского факултета – алумнистку Оддзелєня за русинистику мср Славицу Чельовски и алумнистку Оддзелєня за англистику мср Марину Шлемєндєр. *Англійско-руски словнїк* (Фейса и др. 2022) наменени широкому кругу хасновательох – як тим хтори ше занїмаю зоз прекладательством, так и студентом и школяром хтори

свидомо же англійськи язык постал перши язык шветовой комуникації та го як такого жадаю цо лепше звладац, не забуваюци при тим на потребу очуваня мацеринского, руского языка. Хвильково ше роби на правеню алгоритмох за компютерске обрацане текста *Англійского-руского словніка на Руско-англійськи словнік*. Гу тому, Наукови одбор Рускей матки роби на забезпечованю коло 50 руских прозних текстох у ПДФ-у же би ше створели одвитуюци алгоритми же би припадніци/припадніки рускей націоналней заєдніци могли водзиц розгварку на руским языку и зоз штучну інтелігенцію. Тримає же доставане ІСО-кода и швидке прекладанє каждой кнїжки обявеней на англійським бешедним подручу, зоз каждой науковой обласци, на руски язык мож третирац и як початок нового періоду розвою шицких функціоналних сферах хаснованя руского языка, хтори свойчасово видзелєл проф. др Александер Дуличенко (уметніцка література, адміністрація, наука, културни інституції и організації, церква, театрални дружтва, радио, телевизия, топографски надписи и други надписи, власна преписка), цо ю твори же би була найрозвитши славянськи островськи микроязык. У одношеню на шицки други микроязики, руски микроязык ма найширши фунціонални спектер, а найблізши ширини фунціонального спектра руского микроязыка градищанско-горватськи, кашубськи и карпаторусинськи; Дуличенко 2009: 38).

ЛИТЕРАТУРА

- Дуличенко, Александер Д. (2009). *Jugoslavo Ruthenica II: роботи з рускей філології и исторії*. Нови Сад: Філософськи факультет, Руске слово.
- Ковач, Михайло (1996). Попатрунки вельких приятельох Руснацох на руски язык. У: Ю. Тамаш, С. Сабо ред. Руснаци / Русини 1745-1995. Међународна научна конференција Досельєне и живот Русина у Бачкој, Срему и Славонији 1745-1995, Катедра за русинськи језик и књижевност, Філософськи факультет, 27-28. септембра 1995, Нови Сад. Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства, 199-209.
- Кочиш, Микола М. (1971). *Правопис руского языка*. Нови Сад: Покраїнськи завод за видаванє уџбеникох.
- Кочиш, Микола М. (1972). *Приручни терминологийни словнік сербскохрватско-руско-українськи*. Нови Сад: Руске слово.
- Кочиш, Микола М. (1977). *Граматика руского языка: Фонетика – морфологія – лексика* I. Нови Сад: Покраїнськи завод за видаванє уџбеникох.
- Кочиш, Микола М. (1978). *Лінгвистични роботи*. Нови Сад: Руске слово.
- Костельник, Гавриїл (1904). *Идилськи венєц З мойого валала*. Жовква: Печатня ОО. Василян.
- Костельник, Гавриїл (1923). *Граматика бачваньско-рускей бешеди*. Руски Керестур: РНПД.
- Медєши, Гелена, Михайло Фейса (1986). *Ключни термини и вирази у нашей дружественей пракси*. Творчосц, 70–75.
- Медєши, Гелена (2008). *Язык наш насущни*. Нови Сад: Дружтво за руски язык, літературу и културу.

- Медеша, Гелена (2012). *3 червеним подцагнуте*. Нови Сад: Дружтво за руски јазик, литературу и културу.
- Медеша, Г. (2013). *3 червеним прецагнуте*. Нови Сад: Дружтво за руски јазик, литературу и културу.
- Медеша, Гелена (2014). *3 червеним виправене*. Нови Сад: Дружтво за руски јазик, литературу и културу.
- Медеша, Гелена (2017). *3 червеним дописане*. Нови Сад: Дружтво за руски јазик, литературу и културу.
- Медеша, Гелена (2021). 50-рочница виходзена Правопису руского јазика Миколи М. Кочиша (1971), Правопис - насущна потреба. *Studia Ruthenica* 27, 89-93.
- Медеша, Гелена (2021). *Правописна норма у сакралних и секуларних текстох*. *Studia Ruthenica* 27, 94-107.
- Папуга Ирина, Рамач Јулијан, Медеша Гелена, Михайло Фейса и др. *Словник медицинскеј терминологије сербско-латинско-руски*. Нови Сад: Дружтво за руски јазик, литературу и културу, 2006.
- Рамач, Јулијан (1983). *Руска лексика*. Нови Сад: Универзитет у Новим Садзе – Филозофски факултет.
- Рамач, Јулијан (1987). *Фразеолошки речник: српскохрватско-русински*. Нови Сад: Филозофски факултет, Завод за издавање уџбеника.
- Рамач, Јулијан, Михайло Фейса, Гелена Медеша (1995). *Српско-русински речник / Сербско-руски словник I*. Нови Сад: Универзитет у Новом Садзе – Филозофски факултет – Катедра за руски јазик и литературу, Дружтво за руски јазик и литературу.
- Рамач, Јулијан, Михайло Фейса, Гелена Медеша (1997). *Српско-русински речник / Сербско-руски словник II*. Београд, Нови Сад: Завод за учебнике и наставни средства, Универзитет у Новом Садзе – Филозофски факултет – Катедра за руски јазик и литературу, Дружтво за руски јазик и литературу.
- Рамач, Јулијан (2002). *Грамматика руского јазика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Рамач, Јулијан, Оксана Тимко-Дитко, Гелена Медеша, Михайло Фейса (2010). *Руско-сербски словник / Русинско-српски речник*. Нови Сад: Универзитет у Новим Садзе – Филозофски факултет – Катедра за руски јазик и литературу, Завод за културу войводянских Руснацох.
- Рамач, Јулијан (2017а). *Словник руского народног јазика I*, А-Н. Нови Сад: Филозофски факултет – Одделение за русинистику, Завод за културу войводянских Руснацох, Дружтво за руски јазик, литературу и културу.
- Рамач Јулијан (2017б). *Словник руского народног јазика II*, О-Я. Нови Сад: Филозофски факултет – Одделение за русинистику, Завод за културу войводянских Руснацох, Дружтво за руски јазик, литературу и културу.
- Рамач, Јанко (2017) *Грамматика русинског језика Хавријила Костельника и њена рецепција у периоду између два светска рата*. *Славистика*, XXI, 1-2, 155-161.
- Рац, Јанко Д. (1979). *Словник биолошких терминах и виразох: сербскогорватско-руски*, Нови Сад: Дружтво за руски јазик и литературу.
- Савић, Свенка, Хелена Међеша и др. ред. (1996). *Основни принципи преводјења религијске терминологије*. Нови Сад: Покрајински секретаријат за остваривање права националних мањина, управу и прописе.

- Тамаш, Юлиан и др. ред. (2012). *Величина малих језичких, књижевних, културних и историјских традиција*. Конференција поводом 30-годишњице Одсека за русинистику и 4. Конгреса русинског језика одржаног 20-21. априла 2012. на Андrevљу. Нови Сад: Одсек за русинистику Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду.
- Тамаш, Юлиан (2018). *Фолклорист и етнолог Микола Мушинка*. Шветлосц 1: 455-457.
- Тамаш, Юлиан (2022). *О Катедри*. Руски хришћански календар 2023: алманах. Нови Сад – Руски Керестур: Руске слово, Дзвони, 51-54.
- Фейса, Михайло (1992). *Три жридли проблемох у нормованю руского языка*. Шветлосц, 2-6, 150-160.
- Фейса, Михайло (1992-1993). *Руски – бешеда, диалект чи язык*. *Studia Ruthenica* 3: 83-105.
- Фейса, Михайло, Гелена Медєши (2007а). *Правописни проблеми руского языка у Войводини*. У: А. Plišková zost. *Jazyková kultúra a jazyková norma v rusínskom jazyku*. Medzinarodni vedeckí seminar, Prešovská univerzita v Prešove – Ústav regionálnih a národnostných štúdií, 27. 09. 2007, Prešov. Prešov: Ústav regionálnih a národnostných štúdií, 59-65.
- Фейса, Михайло (2007б). *Правописни проблеми руского языка*. *Русин*, 5, 20-22. www.rusynacademy.sk
- Фейса, Михайло (2009). *Тенденції розвою нормованя руского языка войвованских Руснацох*. У: Труды и материалы. Москва: Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова, 177.
- Фејса, Михајло (2010). *Нова Србија и њена русинска мањина / Нова Сербия и еј руска меншина / The New Serbia and Its Ruthenian Minority*. Нови Сад: ИК Прометеј, КПД ДОК.
- Fejsa, Mihajlo (2011). *Ruthenian-Serbian Dictionary*. In: G. Rață ed. *Academic Days of Timisoara: Language Education Today*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 611-621.
- Фейса, Михайло (2012а). *Стан и тенденції унапредзованя норми руского языка*. *Studia Slavica* XVI, 161-173. <http://dokumenty.osu.cz/ff/ksl/slavica/slavica16-obsah.pdf>
- Fejsa, Mihajlo (2012б). *Department of Ruthenian Studies*. In: G. Rață, M. Palicica eds. *Academic Days of Timisoara: Social Sciences Today*. 3rd Symposium Social Sciences Today: Between Theory and Practice, USABT, May 6-7, 2011, Timisoara. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 166-172.
- Fejsa, Mihajlo (2013). *Development of the Ruthenian Language and its Orthography Standards in Serbia*. *Univerzitetska misao*, 2 (3), 92-101.
- Фейса, Михайло (2015а). *Актуални процеси у русинским языку*. *Русин* 3 (41), 67-78. Преузето са <www.rusyn.md> (08. 08. 2020)
- Фейса, Михайло (2015б). *Русински язык и його варијанти*. *Studia Ruthenica* 20, 15-21.
- Фейса, Михайло (2015в). *Лингвистични проблеми јужнорусинскеј варијанти русинског языка*. У: А. Plišková zost. *Русинський літературний язык на Словакиї 20 років кодифікації / Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku 20. výročie kodifikácie / The Rusyn Literary Language In Slovakia 20th Anniversary of Its Codification: 4. Конгрес русинског языка*. Пряшів: Пряшівска універзіта в Пряшові – Інститут русинського языка і културы, 98-114.
- Фејса, Михајло (2016а). *Основе новог правописа русинског језика*. *Славистика*, XX, 167-172.
- Фејса, Михајло (2016б). *Русински језик и његове варијанте*. У: С. Гудурић ред. *Језици и културе у времену и простору* 5. Нови Сад: Филозофски факултет, 613-623.

- Фейса, Михайло (2016в). *Гу новому правопису руского языка войводянских Руснацох*. У: К. Копорова ред. Дінамічні процеси в сучасній славістичі. Пряшів: Пряшівська універзіта в Пряшові – Устав русинского языка а культуры, 40-57.
- Фейса, Михайло (2017а). *Правописни словнік руского языка*. Нови Сад: Филозофски факултет – Одделене за русинистику. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2017/978-86-6065-419-1>
- Фейса, Михайло (2017б). *Осавремењавање русинског правописа*. Примењена лингвистика, 18, 29-42.
- Fejsa, Mihajlo (2017в). The Improvement of the Orthographic Rules in the Bachka-Srem Rusin Language. Русин, 4 (50), 165-178. DOI: 10.17223/18572685/50/11
- Фейса, Михайло (2018). *Розвиване и досягнуца Одделена за русинистику*. В: К. Копорова ед. Studium Carpato-Ruthenorum 2018: Штудії з карпаторусиністики. Пряшів: Пряшівська універзіта в Пряшові – Центр языків і культур народностных меншын – Інштїтут русиньского языка і культуры, 144-157. Превжате зоз https://www.academia.edu/38435511/Studium_Carpato-Ruthenorum_2018.pdf (08. 08. 2020)
- Фейса, Михайло (2019а). *Правопис руского языка*. Нови Сад: Филозофски факултет – Одделене за русинистику. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-520-4>
- Фейса, Михайло (2019б). *Предклади за инкорпороване АПА стилу до руского правопису*. Русинистични студії / Ruthenian Studies, 3, 11-22.
- Фейса, Михайло (2020а). *Словнік компютерскей терминології*. Нови Сад: Филозофски факултет – Одделене за русинистику.
- Фейса, Михайло (2020б). *Нови правопис русинског језика*. Славистика, XXIV/2, 255-280.
- Фейса, Михайло, Гелена Медеши (2021). *Правопис руского языка зоз правописним словніком*. Нови Сад: Завод за культуру войводянских Руснацох, Филозофски факултет – Одделене за русинистику, Дружтво за руски язык, литературу и культуру.
- Фейса, Михайло, Марина Шлемендер, Славица Чельовски (2022). *Англијско-руски словнік*. Нови Сад: Завод за культуру войводянских Руснацох, Филозофски факултет – Одделене за русинистику, Руска матка.
- Фейса, Михайло, Чельовски Славица (2023а). *Руски язык и ИСО-код / Русински језик и ИСО-код*. Нови Сад: Издавачка кућа Прометеј, Филозофски факултет – Одсек за русинистику, Матица русинска.
- Фейса, Михайло (2023б). *Три нова капитална дела русинске лексикографије*. Славистика XXVII/1, 101-114.
- Фейса, Михайло (2023в). *ИСО-код – нови период розвою руского языка*. Studia Ruthenica 23. Нови Сад: Дружтво за руски язык, литературу и культуру, 75-77.
- Хома-Цветкович, Блажена (2010). *Терашнім и будуцим генерацијом*. У: Руски християнски календар. Нови Сад: Новинско-видавательствана установа Руске слово, Християнски часопис Дзвони, 47-50.
- Шовлянски, Радмила (2010). *Сербско-руско-латинско-англијски словнік заштити рошлінох и животногo штрeдкy*. Нови Сад: Дружтво за руски язык, литературу и культуру.

Др Михајло Фејса

ИЗУЗЕТНИ РЕЗУЛТАТИ РУСИНСКЕ ЛЕКСИКОГРАФИЈЕ

Резиме

Рад представља опис лексикографских активности у русинској националној заједници у Војводини/Србији. Први целовити речник русинске националне мањине у Србији, Приручни термиолошки речник српскохрватско-русинско-украјински (Приручни термиолошки словник сербскохрватско-руско-украјински) Миколе М. Кочиша објављен је 1972. године, пре педесет и три године.

Након објављивања двотомног, двојезичног Српско-русинског речника / Словника сербско-руског (први том – 1995; други том – 1997), тим проф. др Јулијана Рамача у коме су били и проф. др Михајло Фејса и мр Хелена Међеши, започео је нови пројекат – Руско-сербски словник / Речник русинско-српски. Након деценије рада тим састављен од проф. др Јулијана Рамача, проф. др Михајла Фејсе, др Оксане Тимко-Ћитко и мр Хелене Међеши успео је да реализује и тај пројекат (2010).

Док се проф. др Јулијан Рамач посветио раду на двотомном делу Речник русинског народног језика / Словник руског народног језика (2017), мр Хелена Међеши и проф. др Михајло Фејса су се посветили раду на правопису и правописном речнику русинског језика, па су, поред низа научно-стручних радова на правописне теме, објавили и Правопис русинског језика са правописним речником (Правопис руског језика зоз правописним словником) 2021. године, поводом педесетогодишњице објављивања првог Правописа русинског језика (Правопис руског језика) Миколе М. Кочиша (1971). Трећа деценија 21. века је русинистици донела и Речник компјутерске терминологије (Словник компјутерске терминологије) и Енглеско-русински речник (Англијско-руски словник) проф. др Михајла Фејсе, мр Марине Шлемендер и мр Славице Чељовски.

Кључне речи: Русински језик, лексикографија, речници, Јулијан Рамач, Михајло Фејса, Хелена Међеши, русинска национална мањина.

Dr Mihajlo Fejsa

EXCEPTIONAL RESULTS OF THE RUTHENIAN LEXICOGRAPHY

Summary

The paper presents the description of lexicographic activities in the Ruthenian national community in Vojvodina/Serbia. The first integral dictionary of the Ruthenian national minority in Serbia, the Handy Terminology Dictionary SerboCroatian-Ruthenian-Ukrainian (Приручни термиолошки словник сербскохрватско-руско-украјински) by Mikola M. Kočiš was published in 1972, fifty two years ago.

After the publication of the two-volume, bilingual Serbian-Ruthenian Dictionary / Slovnjik serbsko-ruski (Словник сербско-руски; first volume – 1995; second volume –1997), the team composed of Prof. Dr. Julian Ramač, which also included Prof. Dr. Mihajlo Fajsa and MA Helena Medješi, started a new project – Ruthenian-Serbian dictionary / Slovnjik rusko-serbski (Словник сербско-руски). After a decade of work, the team composed of Prof. Dr. Juljan Ramač, Prof. Dr. Mihajlo Fejsa, Dr. Oksana Timko-Djitzko and MA Helena Medješi managed to realize this project (2010).

While Prof. Dr. Juljan Ramač devoted himself to the work on the two-volume Dictionary of the Ruthenian Vernacular (Словник руског народног језика; 2017), MA Helena Medješi and Prof. Dr. Mihajlo Fejsa devoted themselves to the work on the orthography rule-book and orthographic dictionary of the Ruthenian language and, in addition to a series of scholar and professional papers on orthographic topics, they published the Orthography Rule-book of the Ruthenian Language With Orthographic Dictionary (Правопис руског језика зоз правописним словником) in 2021, on the occasion of the fiftieth anniversary of the publication of the first Orthography Rule-book of the Ruthenian Language (Правопис руског језика) by Mikola M. Kočiš (1971). The third decade of the 21st century brought to the Ruthenian studies both the Dictionary of Computer Terminology (Словник компјутерске терминологије) and the English-Ruthenian Dictionary (Англијско-руски словник) by Prof. Dr. Mihajlo Fejsa, MA Marina Šlemender and MA Slavica Čelovski.

Key words: Ruthenian language, lexicography, dictionaries, Juljan Ramač, Mihajlo Fejsa, Helena Medješi, Ruthenian national minority.

Др Юлиан Рамач

ФРАЗЕОЛОГІЙНИ СЛОВНІК РУСКОГО ЯЗИКА

Абстракт: Року 1987. вишов перши фразеологийни словнік руского языка: **Frazeološki rečnik srpskohrvatskog jezika – srpskohrvatsko/rusinski**. Redakcija za srpskohrvatski dr Jovan Kašić i mr Vladislava Petrović; za rusinski: mr Julijan Ramač. Filozofski fakultet – Zavod za izdavanje udžbenika. Novi Sad 1987 (146 стр.). Словнік бул наменєни школяром штредніх школах и закончующих класох основней школи. У Словніку обробени коло 1900 сербски вирази и їх руски еквиваленти.

Осемдзешатих роках роботніки Катедри за руски язык и литературу почали робиц и на двотомним Сербскогорватско-руским, єднотомним Руско-сербским и на двотомним Словніку руского народного языка. Розумліве же у тим истим чаше почали зберац и материял за Фразеологийни словнік руского языка. На шицкей лексикографскей роботі були ангажовани: **Авторы и сотрудници:** мр Гелена Медєши, дипл. инж. Юлиан Пап, мр Ксєния Сєреді, др Оксана Тимко Дітко, др Михайло Фейса, мр Блаженка Хома, Сєрафина Макаї, Силвестер Макаї, Владимир Сабодайко, Левона Скубан, Владо Ерделі. Главни редактор: Юлиан Рамач.

Ключни слова: Руски язык. Руска лексикология. Фразеологийни словнік руского языка.

1.

После школского словніка *Frazeološki rečnik srpskohrvatskog jezika – srpskohrvatsko-rusinski* (1987) то други фразеологийни словнік руского языка. Можеме повєсц же зме на обидвох словнікох – на першим и на тим другим - почали источасно робиц: при роботі на першим – *Frazeološki rečnik srpskohrvatskog jezika (srpskohrvatsko-rusinski)* ру сербским виразом дописовали зме руски еквиваленти. Алє же бизме у цалосци приказали нашу лексикографску роботу мушимє спомнуц же зме у тих истих роках уж робєли и на *Сєбскогорватско-руским словніку* (1995 - 1997). Значи же зме руску фразеологию, ведно з другу руску лєк்சику, уж тєди – на початку осемдзешатих роках - почали записовац. Попри других лексикографских роботах наша робота на тим другом фразеологийним словніку, з вєкшими и меншими прєрвами, тирвала длуго, пар дєцєний. У словніку обробени понад 8.000 фразеологизми. Тото число одрєдніцох значно повєкшую синонимски и вариянтни вирази (кєд су обробени кєжди окрємє): **трєсц шє:** *трєсц шє як прут* и *трєсц шє як лїсцє на витру*; **швєт:** (поробиц) *як швєт* и (поробиц) *як тому швєт*; **убиц:** *убило цє ищє* и *убил цє швєт*; Кєжди вираз у словніку наведзєни як окрємна одрєдніца.

2.

У нашим языку, у кєждодньовєй бєшєди, мамє вєльо вирази хтори исную и у сербским языку. Таки вирази у словніку нє тримамє за сербизми. Дєєдни з

ніх барз давного походження: **божа кара** – серб. божја казна, **з божу (боску) помоцу** – серб. уз божју помоћ, **захрань боже** – серб. боже сачувај, **не дай боже** – серб. не дај боже, **ношиц свой криж** – серб. носити свој крст, **патриц свою роботу** – серб. гледати своја посла, **подложиц дакому ногу** – серб. подметнути коме ногу; **соліц дакому розум** – серб. солити коме памет, и др. **язык за зуби** – серб. држати језик за зубима; **анї му на край розума не було** „анї не подумал о таким дачим, же то так могло буц и под.“ – серб. ни на крај памети му није било;

Але и у беседи и у литературним языку маме вирази хтори легко препознац як сербизми, бо их нашо найстарши генерації ище не хасновали, напр.: *буц под гасом* – серб. бити под гасом «буц дакус пияни», *обрац бостан* – серб. обрати бостан «настрадац»; *спаднуц з коня на матарца* – серб. пасти с коња на магарца „з лепшого спаднуц на горше“; *чекац лимун* „чекац дацо окремене“ – серб. чекати лимун, *худобни як церковна миша* (як церковни миш) „барз худобни“ – серб. го као црквени миш.

3.

И у нашим беседним и у литературним языку маме вещей сербски фразеологизми як цо зме унесли до того словніка. Хаснуеме их у беседи несвідомо, так повесц на каждам крочаю. Але, кед тоті фразеологизми не мали руски еквиваленти окрем калкох, не уношели зме их до словніка, бо зме тримали же бизме на тот способ одцагли увагу читачох од наших, руских виразох. Напр.: *бацити копље у трње*, *зуб времена*, *красти богу дане*, *ковати звозжје док је вруће*, *у духу времена*, *ухватити корак с временем* и др.

4.

У даседних авторох находземе вирази хтори, по нашим упечатку, не народни але су писательово индивидуални вирази. Таки вирази зме уношели до словніка, бо зме тримали же вони збогаацую наш язык:

♦ **дац огонь петом** «почац барз сцекац»: *Я лєм цигаретлу сцел запалїц, а ти такой дал огонь петом* (М. М. Кочиш).

♦ **дзе очи одведу** (исц, пойсц) «пойсц до непознатого швета»: *За мнє хлеба дома нет, я то розумим. ... Идзем дзе ме очи одведу, а ви пребачце!* (Е. Кочиш)

♦ **докладац (додавац) витру до бурї** «провоковац нагнїваного на ище векшу зваду»: *Да єй (кобули) намесцице роги, могла би з неї буц и крава – докладац вон витру до бурї хтора ше уж кльохцела у бачикови* (М. М. Кочиш).

♦ **зламац у себе гордосц** «звладац у себе гордосц»: *Янко цихо єден час. Не може зламац у себе гордосц пред Ілю, питац ше цо було* (М. Ковач).

♦ **кажде зло посцигне свою кару**. Чувайме ше барз од зла, най нас чува и ангел Божи, маме ше му модліц навше. Тераз шедзи у гарешту до суду, а по суду не знаме цо будзе. *Кажде зло посцигне свою кару*. (Жирош).

♦ **не мац свойого слова /анї своєї думки/** «после догварки або одлуки старших у фамелії одн. заєдніци младши член длужен послухац»: *Та кед ше и баба зложела з тим да ше Марча ода, Марча уж не мала анї свойого слова, анї своєї думки. Так треба, так муши буц* (Г. Костелник).

♦ **тримац язык на порвацку** «исте як и тримац язык за зубами»: *И тебе гвариме: Язык мушиши тримац на порвацку кед ши з нами* (Е. Кочиш).

♦ **хто до якого цілю идзе там и потрафи.** Йовген у затвору Пенєжи винял на зарно (а не припадали му). *Хто до якого цілю идзе там и потрафи.* Тераз шедзи до суду, а по суду не знаме цо будзе. *Кажде зло посцигне свою кару.* Чувайме ше барз од зла, най нас чува и ангел Божи, маме ше му модліц навше (Жирош).

♦ **цесно єй (му) при шерцу** «барз є немирна (немирни), бо не зна чом дахто обчєковани не приходи, яки будзе конєц даякей події и под.»: *Уж прешло три тижні як я тебе писала и чекала сом да твоею добиєм перше, але го нет, па ци и так лєм пишем, бо ми цошка так при шерцу цесно да не пишем* (М. Жирош).

♦ **шерцо ме сциска:** *О, дзеци... давам вас од себе виховани до цудзих рукох, гоч як ме шерцо сциска!... А сама не мам хлеба за вас...* (Е. Кочиш).

♦ **як кед би на єдним конаре одросли** «барз ше складаю»: *Знам же ти зоз Гуждерку... Як кед бисце на єдним конаре одросли* (М. М. Кочиш).

5.

Зазначели зме и дасєдни недосц ясни вирази:

♦ **до блати (на блато) не треба вельо дижджу** «чи то значи: кед длужей пада диждж єдно за другим, ище не сухе, а уж други пада, та блато такой розриднє?» (Дорок., Лев. Ск.).

♦ **предзера ше /слунко/ як на кумину** «пребива ше слунко през хмари, помали ше вихвилює?» – недосц ясне кеди ше так гутори.

♦ **ранши госц пойдзе, а вечарши остава** – «чи то значи: тот госц цо придзе рано, пойдзе до вечара дому, а тот цо придзе вечар, даяким концом сєе остац на ноцніку?»

♦ **пошол як богатому по шмерц и бул би /добри/ богатому по шмерц** „дахто ше длуго не враца оддакаль“: *Гвари ше за такого цо дагдє пошол, а длуго ше не враца: не суди божє да ше враци.* Недосц ясне як треба розумиц тот вираз: прецо ше длуге невращанє тей особи вяже за кончину богатого?

♦ **жиц як мали бог у вельким сакайтове** (М. Рм., Вер. Рм., В. Саб.). Информаторе не знали чи ше дума на добри чи на подли живот.

♦ **мраз таки же заяц глєда свою мацер** «вельки мраз, барз жимно»: *Витор годзен розогнац хмари же до рана годзен буц таки мраз же заяц будзе глєдац свою мацер* (М. Ковач). Прецо би заяц глєдал мацер?

6.

Ридко у Словніку найдземе и вирази хтори мож на розлични способи по-толковац:

♦ **помали, помали, та ше и стара влапи** (Юлиян Пап). Друга часц виразу *та ше и стара влапи* не цалком ясна: хто ту тота стара? Зазначели зме три толкованя того виразу: Зазначели зме даскєльо толкованя значєня другей часци того виразу: **1.** *“робце помали, та ше и стара жєна або баба влапи робиц”* (В. Саб.); **2.** *Я чул таке: лєм помали, та и стару влапимє. Я думам же ше з тим сєе повєсц: поцихи, та и стару лапимє, бо гоч котру младу животиню лєгчєйше лапиц (уловиц) як стару, искусну (Дю. Латяк); 3.* *Кед видзе з кармика стара швиня з прашатми, та прашата лєгчєйше ужєнєме до кармика, стара будзе сєцац, але помали, помали, та и стару ужєнєме* (Юлиян Пап)..

Технічний обробок фразеологізмів

Опріз кожного фразеологічного виразу стоїть знак ромба (♦) же би читачови легчайше було найскорше одредити вираз. Фразеологізми ще наводяться у болду. Толковане фразеологізмів наводяться у стандарті у наводниках. Приклади ще наводяться у італіку; кед єсть вещей приклади, меджи нїма стоїть точка зоз запяту (;).

♦ **мац правду** “мац право”: *Хто ма правду – судице шлебодно сами* (РН); *Вельки французки литерат Жил Пайо правду ма кед гутори же з книжку у руках може барз вельо посцигнуц* (РН).

У кождим фразеологізмі єдно слово можемо похопиц як **значеньово ядро** датово виразу. У виразу **буц дакому о главу** “буц барз важне за дакого” значеньово ядро меновник *глава*: *Не о главу ми „не так важне ми”*; *«Янку, маш ти розум?! ... О главу ци? Чи ми ... и на вельки швета /мушине робиц/»* (М. Ковач). Дакеди и два, та и три слова можемо похопиц як значеньово ядро виразу, напр. у фразеологізмі *пойсц швет вандровац* и дієслово *вандровац* и меновник *швет* можемо похопиц як значеньово ядро.

Шипки фразеологізми у словнику наводзімо под словами - їх значеньовими ядрами - з велькими буквами з італіком. У даєдних виразах и два, рідко и три слова можу представляц значеньово ядро. У виразу **гори му под ногами** и дієслово *гориц* и меновник *нога* може буц значеньово ядро. У дальших прикладах, и у цалим словнику, кед фразеологізм ма два (або три) значеньово ядра, редакція ще опредзельовала за єдно з нїх хторе писане з велькими буквами, з італіком на штрєдку бока опріз фразеологізмів хтори маю такє исте значеньово ядро. Слова хтори у идущих прикладах представляю значеньово ядра подцагнути. У идущих прикладах штири вирази маю по два значеньово ядра, але дієслово *гориц* заєдніцке ядро за шипки штири вирази.

ГОРИЦ

♦ **гори му** (єй и под.) **под ногами** «муши цо скорей зробиц даяку роботу, барз на нього (на ню) нагло»: *Ище нам не гори под ногами пре испити котри нам остали* (СА, 52).

♦ **шипко му гори под руками** «барз є вредни»: *Кед ше влати робиц, та му шипко гори по руками* (Е. Планчак).

♦ **гори му жем под ногами** «надзвичайно прикри обставини» (М. М. Кочиш).

♦ **гори на нїм** «швидко зноши, подрє шмати, обуй» (М. М. Кочиш).

ГОРКИ

♦ **прелїгнуц горки** (пилили) «прецєрпиц квилєня и под.»: *Не знає, сушєдо, не знає. Кельо я горки прелїгла прєто... Да лєм мац моя, сушєдо жила, нїгда би я зоз Чухрачом хлеба не єдла* (М. Ковач, М. М. Кочиш).

ГОРУЦЕ

♦ **вон не лапа за горуце** “вон ше не тарга за найчєжшу роботу”: *Жєна дриляла на фурику гліну, бо муж не сцєл, од того ше похорєла, гварєла за мужа: Знає, вон не лапа за горуце* (М. Рм., В. Саб.).

ГОРУЦО

- ♦ *горуцо* аж да ше человек *влади* “барз горуцо”.
- ♦ *горуцо* (горучава) як у *пецу* “барз горуцо” (В. Саб.); *Лежи человек зоз жену влече у загради под яблоню, а горучава така, як у пецу.*

На концу прикладох у заградзеню наводзимо **1.** скрацени мена информаторох (В. Саб, Лев. Ск.); **2.** скрацена жридлох (РН, РС, РЗаря); **3.** мена и презвиска писательох у чийх творох зме записали дзепоедни фразеологизми (М. Ковач, М. М. Кочиш, Дю. Папгаргаї).

Др Јулијан Рамач

ФРАЗЕОЛОШКИ РЕЧНИК РУСИНСКОГ ЈЕЗИКА

Резиме

У чланку је приказан рад Катедре за русински језик Филозофског факултета у Новом Саду на Фразеолошком речнику русинског језика. После школског *Frazeološkog rečnika srpskohrvatskog jezika* (srpskohrvatsko-rusinskog) (Нови Сад, 1987, око 1900 српскохрватских фразеологизма) ово је други фразеолошки речник русинског језика. У њему је обрађено око 3000 русинских фразеологизма. Аутори су настојали да у њему фразеологизми русинског народног језика бројчано превагну над фразеологизмима-калковима српског и књишког порекла.

Dr Julijan Ramač

PHRASEOLOGICAL DICTIONARY OF THE RUSYN LANGUAGE

Summary

The article presents the work of the Department of Rusyn Language at the Faculty of Philosophy in Novi Sad on the Phraseological Dictionary of the Rusyn Language. Following the School Phraseological Dictionary of the Serbo-Croatian Language (Serbo-Croatian–Rusyn) (Novi Sad, 1987, containing around 1,900 Serbo-Croatian phraseologisms), this is the second phraseological dictionary of the Rusyn language. The dictionary includes approximately 3,000 Rusyn phraseologisms. The authors aimed to ensure that phraseologisms from the Rusyn vernacular predominate numerically over calqued phraseologisms of Serbian and literary origin.

ОДБОР ЗА СЛУЖБЕНЕ ХАСНОВАНЕ ЯЗИКА И ПИСМА

Абстракт: службене хасноване языка и писма, права националней меншини

Ключни слова: мацерински язык, язык и писмо, елементарне право, хасноване у општинах

Службене хасноване языка и писма едней националней заедніци значи же припадніки тей заедніци можу на своїм языку писац особне мено и презвиско у явних документох, же ше явни документи и водзенє службених евиденцийох тиж водзи на языку националней заедніци, же на мацеринским языку мож водзиц управни и судски поступки, же мацерински язык и писмо граждане можу хасновац при комуникації орґанох з явними овласценями, же маю право на гласацких лістинох и виберанковим материялу шицко мац виписане на мацеринским языку, же мацерински язык можу хасновац у роботы представніцких целох, же можу мац закони и други предписаня на своїм, мацеринским языку, же маю право мац виписани назви местох и других географских поняцох, улїцох, орґанох и орґанизацийох, транспортних знакох, сайтох, обвисценя и спозорйованя на мацеринским языку, як и назви фирмох, подприємствох, установох и других правних особох.

Такповесц, шицки документи хтори ше у нашей держави дава на увид, особна легитимация, здравствена, вожацка, транспортна кнїжочка, вивод зоз матичней кнїжки народзених, винчаних и умартих итд. можу буц виписани на мацеринским языку, кед припаднік едней националней заедніци то вимага.

У АП Войводини єст 6 языки хтори ше службено хаснує, а то: сербски, мадярски, словацки, румунски, наш, руски и горватски. Дзепоедни з тих языкох ше хаснує и у локалних самоуправах, а же би припаднік едней заедніци могол службено хасновац свой мацерински язык, треба же би у општини або городзе, бул одредзени процент припаднікох тей заедніци од остатнього попису. За тєраз тото право припадніки рускей заедніци можу хасновац у општини Кула, Вербас, Нови Сад, Жабель, Шид и Бачка Тополя.

Одбор за службене хасноване языка и писма, гоч можебуц не таки явно видлїви у своєй роботы як наприклад Одбор за образованє або Одбор за культуру, дзе през рок у школах єст вше дацо актуалне цо треба ришовац, або поведзме у култури – дзе ше тиж часто дацо случує и то Руснацом такой видлїве, бул потераз активни и його работа углавним завиши од сотрудніцтва зоз локалними самоуправами. Векшина ришеньох проблемох зоз хторима ше стрета тот Одбор найбаржей завиши од локалних самоуправах, од людзох хтори там заняти и хтори маю або не маю, векшу, меншу, або аж нїяку дзеку розришиц проблеми на хтори им тот Одбор указал. Кед локални самоуправи то занєдзбую, або оддрилюю и не понукаю тото меншином, вєц нєт смисла приповедац людзом же най хасную

свойо права, кед нет особи хтори би им помогли витвориц тоті права. И вец, вшелїяк, кед нет условия (окрем на паперу), велї одступаю од тих правох. А и так людзох барз чежко и освидомиц и прешвечиц до того.

Одбор провадзи чи локални самоуправи финансию Национални совет Руснацох по законскей обовязки на мешачним уровню, чи ше водзи поступки на руским язике – а пре витворйованє и защиту правох, длужносцох и одвичательносци гражданох, чи виписани явни табли по руски, чи маю прекладательох и з яку фахову приготовку, чи єст преложени општински сайт по руски, чи маю Совет за медзинационални одношеня и чи єст у нїм Руснацох, або чи маю на одредзних роботних местох занятих Руснацох. На основи питальнїкох хтори послати локалним самоуправом заключене же нет досц прекладательох, матичарох, нет виписани сайти по руски и табли на институцийох, а и географски назви местох, улїчкох цо виписани маю гришки. То шицко треба виправиц и обовязно дац на проверйованє особом хтори познаю руски язык.

Ми пробовали преїг наших медийох цо вецей информовац людзох о правох на службене хаснованє язика и писма, медзитим, Руснаци и далєй недосц освидомени же их можу хасновац, же можу вше вимагац хаснованє свойого язика, чи у поступку, чи у виписованю документох цалком равноправно як и сербски, наприклад. Медзитим, мушим повесц же потераз, зоз того цо ше у пракси могло обачиц, гоч локални самоуправи опомнути же ше не виполнює у подполносци права меншинох тоті цо вязани за язык и писмо, и же ше то роби досц неодвичательно, нефахово, бо на одредзених местох нет занятих Руснацох хтори компетентни дацо прекладац по руски (документи, табли, улїчки) и вец то погришно виписане, наставая додатни компликації, и преїдзе длуги период док ше дацо не виправи.

На явних державних институцийох тиж треба положиц вецейязични табли, у локалних самоуправах дзе одредзени язики хтори ше службено хаснує, напр. у Кули то руски и мадярски, у локалней самоуправи Бачка Тополя тиж так табли муша буц виписани на трох языках, на сербским, руским и мадярским.

Треба буц свидоми же кед нам уж держава дала право на образованє, на тим фундаменталним праву збудовани шицки други права – и култура, и информованє, и службене хаснованє язика, вец их треба наисце вихасновац и дзбац о нїх. Вони ше шицки на даяки способ преплєтаю, а основни алат то мацерински язык. Людзе не свидоми же кед ше нам того почне гашиц, ми тиж почнеме неставач, зачириме ше до векшини и будземе фолклорна прикраска векшинскому народу. Єден мой колега гварел же за националну заєднїцу право на дацо то як здраве за человека – док го маме, ані зме не свидоми же го маме, ані не роздумуєме яке то богатство и благо. И як цо треба чувац и допатрац здраве же би нас цо длужей служело, исте вредзи и за права хтори ше муши и пестовац, и почитовац, и вимагац же би ше их сполньовало и же би були видлїви. Дати нам су, але нїхто нас не будзе дриляц же бизме их хасновали, то мушиме ми сами буц того свидоми и єдноставно лєм вихасновац того цо нам держава дала.

Блажена Хома Цветковић

ЗАГАРАНТОВАНО ПРАВО НА СЛУЖБЕНУ УПОТРЕБУ ЈЕЗИКА И ПИСМА

Резиме

Право на службену употребу језика и писма једно је од елементарних права које националне мањине остварују у вези са очувањем свог идентитета. Та права су Русинима загарантована међународним и домаћим правним актима: Европском повељом о регионалним и мањинским језицима, чл. 9, 10. и 13, затим Препорукама из Осла о правима мањина које је од 1998. године прихватио ОЕБС, а у нашој држави та права су загарантована Уставом Републике Србије, Законом о заштити права и слобода националних мањина, Законом о службеној употреби језика и писма, Законом о локалним самоуправама, Законом о матичним књигама, Статутом АПВ и другим прописима.

Blazhena Homa Cvetković

GUARANTEED RIGHT TO THE OFFICIAL USE OF LANGUAGE AND SCRIPT

Summary

The right to the official use of language and script is one of the fundamental rights through which national minorities preserve their identity. These rights are guaranteed to the Ruthenians by both international and domestic legal acts: the European Charter for Regional or Minority Languages (Articles 9, 10, and 13), the Oslo Recommendations on the Linguistic Rights of National Minorities adopted by the OSCE in 1998, as well as, within our country, the Constitution of the Republic of Serbia, the Law on the Protection of Rights and Freedoms of National Minorities, the Law on the Official Use of Language and Script, the Law on Local Self-Government, the Law on Civil Registers, the Statute of the Autonomous Province of Vojvodina, and other regulations.

Др Михаил Капраль,
 директор Русинського научно-изгядователного
 інститута имени Антонія Годинки, Будапешт, Мадярска¹
 kapraly@gmail.com

„СЕЛСКО-ГАЗДОВСКИ КАЛЕНДАР НА РОК 1942”²: УМІЛЕЦЬКІ ТЕКСТЫ

Абстракт: В матеріалі суть представлені умілецькі поетичні а прозові тексти, напечатані бачванським варіантом русинського літературного языка у „Великум сельско-господарскум календарёви Подкарпатского Общества Наукъ на рокъ 1942” пуд редакцієв Ивана Гарайды в Ужгороді. У роки Другуй світовуй войны вечша часть Русинув была зясь зъединена усднудержаві – Мадярщині, а бачванська русинська періодикау формі прилог ку тыжднёвуй новинці „Нед%оля” и традиційного Календаря у 1941-1944 роках печатала ся у главнум вароші Пудкарпатя.

Ключові слова: русинська бачванська красна література, русинська періодика часув Другуй світовуй войны, календарі, „Великий сельско-господарский календарь Подкарпатского Общества Наукъ на рокъ 1942”

У яри 2025. рока єден муй молодой колега з Горватох обернув сяку мні з просьбов помочи найти даяку інформацію за Общество грекокатолицькуй молодежи часув Другуй світовуй войны, а же видів, же поєдні хосенні про нєго матеріалы были печатані у календарёви пуд титулом „Великий сельско-господарский календарь Подкарпатского Общества Наукъ”, просив нязаскановати го а вукласти дагде на Academia.edu. Так же я по вещей ги двадцять послїдніх рокув зачав глядати матеріалы часув „золотого віка” русинськуй культуры, котрыма были, як не звучить парадоксально, роки Другуй світовуй войны. Иппен тогды первый раз в історії нашого народа русинський язык паралелно з мадярським був офіційным языком на Пудкарпатю, в Ужгороді фунговала славна научна інституція, сотворена на мінту національных академій наук мадярськов владов а ведена была єдным из великашув нашуй культуры и науки минулого столїтя Иваном Гарайдов, котрый редаговав нараз три періодичні виданя Пудкарпатського Общества Наук и многі окремі публікації у керетох сюй інституції³. А иппен у тот же час дустав єм од

¹Текст є написаний мадярським варіантом русинського літературного языка, торжественно кодифікованого 11. новембра 2023. рока

²Великий сельско-господарский календарь Подкарпатского Общества Наукъ на рокъ 1942. Зложивъ: Др. Иванъ Гарайда. Ужгородъ, 1941. С. 230-254.

³За йсі виданя, у тум числі и содержания бачванських прилог ку Календарям ПОН на 1942-44. рр., позерай ту: Капраль М.: Подкарпатськое Общество Наук. Публикації: 1941-1944. Сперед-слово и редакция Іштвана Удварі. Kárpátaljai Tudományos Társaság. Kiadványok: 1941-1944. Második kiadás. Вуданя другое. Ungvár-Ужгород, 2002.– 172 с.

честовануй колеґинї из Нового Сада Гелены Медешовуй позваня зучастнити ся у роботї Дружтва за руски язык, литературу и культуру. Тото єм приняв у суй ситуації як даякый знак згоры, нараз єм ся приобіцяв, же приладжу матеріал и на публікованя. Само собов, же з темов єм также не довго мудровав, будуть то матеріали, котрі єм наскановав у Націоналнуй бібліотеці имени Иштвана Сейченїя в яри 2025 рока. Біда, же не много єм найшов. Лем єден из трѣх Календарюв, а то на 1942 рук, котрый увидів світло світа з бачванськов прилогов, титул котрої вухосновав єм у назві суй публікації, є ку діспозиції читателем Націоналнуй бібліотеки у Будапешті. Календаря на 1943 рук неє нияк, а на 1944 рока, богу жаль, є лем без бачванськуй части. Календарь ги велмы хосенна книжка на читаня про каждого газду-Русина добрі позната была у нашуй історії и не зачудуву ся, же кідь дако повість, же была то май-популярна форма печатануй продукції про народ⁴. Яло бы уповісти ищи тельо, же як правдиво замерыковав єден из немногих изгядователюв наших календарюв Николай Лелекач, были вни окрем иншого „Цѣлнними литературными органами руського письменства” и мали „характерь литературных альманаховъ”.⁵ Айбо вернеме ся до нашого конкретного виданя. Тогды, восены 1941 рока каждый Русин мав можность купити собі Календарь (за єден пенгув, а тот, што був з бачванськов прилогов мало дорожше-за 1 пенгув и 50 філерув). Бізувний єм, же тот календарь дуйшов ку вам ищи тогды, и, надїву ся, ищи є даґде у ваших бібліотеках, айбо ги правдивый „горняк”, котрый добрі памнятать за історію нашого народа, за наш русинський Пемонт у XX. столітю – Бачку и Срим, пошатовав єм почестовати „наших южных братув” и приправити у ворді хоть лем умілецькі матеріали з нѣго а загнати там, натото місто, вудкы у свуй час, мож собі лем представити, з яков бідов (хоть лем вучитати ужгородські гранкы, исправити їх и пак загнати назад тоґдашнѣв поштов!, тото вам не днешні даскелѣ клік-клікув у интернеті...), были достачені в Ужгород уже тоґды войнового 1941 рока. Змаґав єм ся максіمالно прецізно хранити графіку, ортографію текстув, макетованя ужгородських печатникув на боках Календаря, ай тоґды, колы видів єм друбні печатні хыбы. Знам, же вы, Бачванці, видите їх ліпше... Признам ся, же не єм компетентни на керестурські ай коцурські повише вусямдесятручні реалії, не годен єм приладити потребні на самый перед історичні коментарії про днешнѣго читателя. Знам лем, же така потребность фурт є актуалнов на давнійших текстох. Як казав даколы єден мудрый чоловік: „Час гурше, ги вода!”...Лишу на вас, честовані южні братя, и труд росшыфровати тоті псевдонімы, пуд котрыма суть напечатані прозові творы. Што ся тыче содержания вершув и прозы у Календарі на 1942. рук, повім лем тельо, же чує ся явно, и то неє даякоє чудо про тот час, у тых аматерських текстох войновый час и велика людська трапа... Не єм фахманом-літературознателѣм, не буду пи-

⁴За повный шор русинських календарюв такой до половкы XX. віка позерай ту: Маґочій П. Р.: Підкарпатська Русь: формування національної самосвідомості (1848-1948). Бібліоґрафія. Календарі. Ужгород: Вид-во Валерія Падяка, 2021. С. 597-601.

⁵Лелекач Н.: Подкарпатское письменство на початку XX. віка. In: Зоря-Најнал. Науковий часопис Подкарпатского Общества Наукъ. Рочникъ III., число 1-4. Унгварь, 1943. С. 229-257.

сати за цінність умілецьких текстув, котрі єм приладив у сюй публікації, айбо бізувный єм, же мають они днесь свою читаву культурну и історичну ціну и не лем про русинське обывательство Бачкы и Срима. А то, як знакыоптимізма и віры до Бога русинського народа, нашого єstownя даколы хоть и накурто у єднуй державі ХХ. століті, и того, а то майважно иппен про сю публікацію, же не мусять сидіти тихо русинські Музыани тогды, колы бухавуть канони!

Олеяр:

НА ЯРАШУ

За валалом на ярашу
Там дзивчата гуски пашу
Гуски пашу а шпиваю
Красни ствари вишиваю.

Ганча фартух кветовани
Ягод прави мальовани
Лісца, пупча и квецики
Божур ружи и гвоздики.

Юлка ручнік за старосту
Бо уж бліско конаєч посту
А знаю уж шицки людзе
По Томовой свадзба будзе.

Марча цошка а найкрасше
Зос плаценка цо найкрасше
Зос плаценказос билого
Бо кошулька за милого.

ПИЙМЕ!! ПИЙМЕ...

Пийме браца, пийме, пийме,
Бо уж длуго небудземе
Уж на валал росказ пришол
До далеких крайох ми пойдземе.

Заплачу нам мили нашо
Бо послали своїх синых
Гет далеко од валала
Прейга брегох и долінох.

Плуги, коси зохабиме
Пушки до рук побереме
Мили браца и пайташе
Сипце да ше напиєме.

Заграй Влаго писню нашу
Да ю гласно зашпиваме
Ша остатня нам недзеля
Бо наютре уж пойсц маме

Збогом мила премилєнка
Не буц така зармуцена
Кед причекаш, док ше вращим
Будзеш мила моя жена.

Кед три рочки там пребудзем
И назад ше дому вращим
Твою вирносц мила моя
З моім шерцом я заплацим.

ШМЕРЦ ВОЯКА

Там на полю вояк лежи
Лежи млади а забити

Место крижох, врани леца
Мертви живих заменяю

Олеся:

НА ЯРАШУ

За палалом на ярашу
Там дзівчата гуски пашу
Гуски пашу а шпываю
Красні ствари вишываю.

Ганча фартух кветавані
Ягод праві мальовані
Лісца, пупча і кветкі
Божур ружі і гвоздзікі.

Юла ручкі за старосту
Бо ўж бліско конац посту
А зная ўж шпіцы людзе
По Томовей свадзба будзе.

Марча цопка а найкрасце
Зос плаценка цо найкрасце
Зос плаценка зос білага
Бо кошулька за мілаго.

ПІЙМЕ!! ПІЙМЕ...

Пійме браца, пійме, пійме, Заграй Влада пісню нашу
Бо ўж даўго небудземе Да ю гласно зашпываме
Уж на валад росказ прійшоў Шаostatня нам неўдзяла
До далекіх краёў ми пойдземе. Бо наўтре ўж пойсц маме

Заплачу нам мілаі нашо
Бо послааі своіх сінох
Гет далеко од валад
Прейга брэгюх і долінох.

Плугі, косі зохабіме
Пушкі до рук побереме
Мілаі браца і пайташе
Сіпце да ше наінеме.

Збогом міла праміленка
Не буд така зармуцена
Кед прічешаш, док ше вращім
Будзеш мілаа мая жена.

Кед три рочки там прэбудзем
И назад ше дому вращім
Твою вірносц мілаа мая
З моім шэрдю я заплацім.

ШМЕРЦ ВОЯКА

Там на полю вояк лежы
Лежы малаі а забіты
Біла лїцо чарні власі
Зос мундіром су закриты.

Место кріжюх, врані леца
Мертві живіх замяною
Нет кріжыка ані гроба
Место дзвона витры дую.

230

Біла лїцо чарні власі
Зос мундіром су закриты.
Недалеко конік стої
Як скаменя викресані
Доокола нет нікого
Лем злєтую, орлі, врані.
Нет вояка хто поховац
Нї паноца, нї гробара
Нет вояка хто оплакац
Бо далеко мац му стара.

Михал Биркаш.

ДЗИВОЦКА РОЗЛУКА

Наштрэд заградочкі
Розквітла фіялка
Наштрэд хіжы стала
Прыбрана Меланка
Стала вона, стала,
Пайташкі чекала
Хтора прішла кожду
Крашнє обочкала.

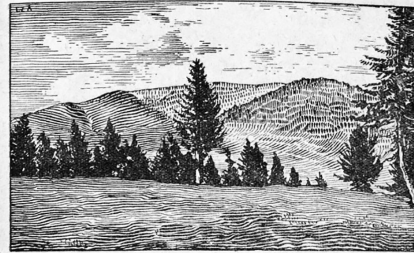
Гібай ты Меланко
Та зашпывай з намі
Ша ты остатніраз
Медзі пайташкамі.
Уж не будзеш з намі
Шпывац вечарамі
Ша ані танцовац
З красніма хлапцамі.

Недалеко конік стої
Як скаменя викресані
Доокола нет нікого
Лем злєтую, орлі, врані.

Нет вояка хто поховац
Нї паноца, нї гробара
Нет вояка хто оплакац
Бо далеко мац му стара.

Дую витры хмарі леца
Єдні другіх здоганяю
Як да ноша сумну вистку
Гет далеко, аж до краю.

А кед пріду прэд єй дзвері
Розжалосца мацер стару
»За народ ці сінюк умар
Ягод жєртна на олтару«.

Наша міла Верхівна.

Зос жалюм жичай, а зос шміхом вращай.
Качка за воду, крава за траву, а жєні за шлєбоду ше од-
імаю.

Плугі зато ардзавєю, жє бї фабрыка нєзаардзавєла.
Гіў то нєчлєвєчєство.
Хто сєбє заслужыў спомєн по шмєрцї, най нє будзє замкнуў
у своіх знаньох.

231

Мили пайташочки
За стол пошедайце.
Венок обвивайце
Писню зашпивайце.
Пайташочки шедза
Уж около стола
Меланку волаю
Гу себе до кола.
Квеце пресадзовац
Крашне вишпивовац
Мури вибильовац
Мацер одменьовац.
Твоей милей матки
Вше ти хибиц будзеш
Але дом мацерин
Нігда не забудзеш.
До дому мацери
З думку будзеш летац
Дзивоцки радосци
У нїм будзеш гледац
Дзивоцки розкоши
Уж ше не повраца
Вельке то богатство
Цо го дзивки траца.

Тераз зашпивайме
Твоей милей матки
И цалому дому
И з квецом заградки.
Бо ти уж не будзеш
Тот дом вибильовац
Ані у заградки
Квеце пресадзовац.
Кед пайташки мили
Дому ше зберали
Гу смутней Меланки
Вони прегваряли.
Но, Меланко, ми уж
Дому одхадзае,
Гибай тадзи най це
Шицки обочкаме.
А смутна Меланка
На дзвери ставала
Та каждую пайташку
Здзечне обочкала
Кед ше зоз Ганічку
Зоз вирну пайташку
Меланка бочкала
Так ей прегваряла:

Хустський замок.

Михал Биркаш.

ДЗИВОЦКА РОЗЛУКА

Наптрעד заградочки
Розквитаа филака
Наптрעד хижі стала
Прибрана Меланка

Стала пона, стала,
Пайташки чекала
Хтора пришла кжду
Крашне обочкала.

Мили пайташочки
За стол пошедайце
Венок обвивайце
Писню зашпивайце.

Пайташочки шедза
Уж около стола
Меланку волаю
Гу себе до кола.

Гибай ти Меланко
Та зашпивай з нами
Ша ти остатніраз
Медзи пайташками.

Уж не будзеш з нами
Шпивац вечарами
Ша ані танцовац
З краснима хлапцями.

Тераз зашпивайме
Твоей милей матки
И цалому дому
И з квецом заградки.

Бо ти уж не будзеш
Тот дом вибильовац
Ані у заградки
Квеце пресадзовац.

Квеце пресадзовац
Крашне вишпивовац
Мури вибильовац
Мацер одменьовац.

Твоей милей матки
Вше ти хибиц будзеш
Але дом мацерин
Нігда не забудзеш.

До дому мацери
З думку будзеш летац
Дзивоцки радосци
У нїм будзеш гледац

Дзивоцки розкоши
Уж ше не повраца
Вельке то богатство
Цо го дзивки траца.

З жєленей топої
Лїсточка опадлї
Ей! розкоши мойо
Уж сє ми препадлї!

Лїсточка топої
Назад ше повраца
А розкоши твоей
Вецей ше не враца.

Пайташки шпивали
Меланка плакала
До биасей хусточки
Очи уцєрала.

Кед пайташки мили
Дому ше зберали
Гу смутней Меланки
Вони прегваряли.

Но, Меланко, ми уж
Дому одхадзае,
Гибай тадзи най це
Шицки обочкаме.

А смутна Меланка
На дзвери ставала.
Та кжду пайташку
Здзечне обочкала

Кед ше зоз Ганічку
Зоз вирну пайташку
Меланка бочкала
Так ей прегваряла:

З Богом, з Богом мила
Премила Ганічко
Ша ти ме шєйц рочки
Волааа — шєстричко.

Остатніраз сом як
Дзівка з тобу нєшка
Зато плакац мушим
Бо розлука чєжка.

На свадзбу ми придзе
Як голуки биалі
Та булєце шицки
Дружкї мойо мнї.

ПРИСЛОВКИ

Записал: Биркаш.

Дакеди була вїра, на крижу глава — а нєшка вїра на па-
перу и стрїбулї глава.
Зоз бруха шмих и зоз шерда шпїв, то хасновїтї лїк за
кждого.

Вше ше вїше дим курї, як огнь горї.
Кед шерду бесно, вєц бруку цєсно.

З зеленої тополі
Лісточка опали
Ей! розкоши мойо
Уж ще ми препали!
Лісточка тополі
Назад ще поверта
А розкоши твої
Вещей ще не врата.
Пайташки шпивали
Меланка плакала
До билей хусточки
Очи уцрала.

З Богом, з Богом мила
Премила Ганічко
Ша ти ме шейсч рочки
Волала –шестричко.
Остатніраз сом як
Дзивка з тобу нешка
Зато плакач мушим
Бо розлука чежка.
На свадзбу ми придзе
Як голубки били
Та будзеце шицки
Дружки мойо мили.

ПРИСЛОВКИ

Записал: **Биркаш.**

Зос жалюм жичай, а зос шмихом врацай.
Качка за воду, крава за траву, а жени за шлебоду ще однімаю.
Плуги зато ардзавею, же би фабрика незаардзавела.
Гнів то нечеловечество.
Хто ще заслужиц спомен по шмерци, най не будзе замкнуті у своїх знаньох.
Дакеди була вира, на крижу глава, а нешка вира на паперу и стриблу глава.
Зоз бруха шмих и зоз шерца шпив, то хасновити лік за каждого.
Вше ще више дим кури, як огонь гори.
Кед шерцу бесно, вец бруху цесно.

Михал Биркаш

З РОБОТИ ДО ДОМУ

Идз ти жено, идз до дому
А я ище раз откошим
Снопи шицки вец повяжем
Та до крижох их познашим.

Кед сом вечар шицки снопи
Уж до крижох познашел
Огляднем ше, почитам их
Дваец и два сом накошел.

А панове на варошох
О косидби ніч не знаю
За то вони у роботи
Нігда конца не маю.

Тераз пойдзем уж до дому,
Лем док ствари позберам;
На роботу ще огляднем
Зной зос чола посцерам

Як ше швечи парастови
Идзем дому пошпівуєм
Та зос писню гу домови
Вше ще баржей прибіжуєм.

Рано слунко кед виходзи
А шковраньчки ше дзвигаю
Та парастом у роботи
През дзень весело шпиваю.

Лем з дня на дзень вони
Од пондзелку до суботы
Але зато вше весели
Гоч ше кельо наробели.
Уж шпіванка була завершена
Тераз за молитву час
Да нам пан Бог допоможе
До роботи стануц вчас.

Док я шпівал, над желени
Коло мнє ше кивал
А зос турні дзвон вечарши
З циха ше одзивал.

Ю.Р.:

Горше од шмерци

Ишол сом задумани по улїци. Бул уж вечар, на улїци людзох не вельо, –
дневни живот уж зачих.

Нараз з поза угла дошло гу мнє цихе шпіванє, учул сом непевни крочаї и
дурканє палїчки по ходніку. Неодлуга указала ше постать, котра прицагла на
себе мою увагу. Ишол млади, може дваццдаскельорочни человек, облечени до
якихшик гандрох з воєну шапку на глави. Чудне якеш противеньство було медзи
його непевним ходом и цалим випатрунком – здорового, молодого человека.

Я му ше почал припатрац. Рідко заруснути на лїцу випатрал даскельо роки
старшим. Нараз ме страшне открице уражело: тот млади человек бул шлепи!
Ніяку думку не було видно у його красних очох; вони смутно патрели напредок,
дзешка далеко. Цемни осторожно ступал, пробуючи пред собу драгу з палїчку
та з смутним, уривацим гласом цихо пришпівовал:

Як не забє тебе гостра куля
То копитом при обозі вбє кобила...«

Мнє то шицко зацикавело. Я пошол помалши и почал сом за нїм шлїдзиц.
Шицко ми було єдно, не ишло ше ми и так дому.

Цемни, не затримуюци ше ишол през два улїчки, а вецка наврацел до алеї,
цо ведла до парку. Шеднул на єдну з лавочкох, цо ше у длугим шоре цагали узд-
луж алеї. Я тиж шеднул на лавочку, дакус далей, же би вон не осетел мою при-
явносц, але так же бим видзел кажди рух цемного.

Цемни спушел чоло на руки подпарти з палїчку и шедзел так длуго-длуго,
– як да заспал. Я з початку ше наньго уважно припатрал, але ми на концу допило.
– От, найобичнейши жобрак, яки ше вшадзи блукаю. Пришол озда преноцовац
– подумал сом и сцел сом уж одисц, кед з недалекого дому долецели гу мнє звуки
з клавиру. О мали час гу нїм ше прилуцел дзивоцки глас. А глас бул красни на-
справди. Я ше просто опивал з прекрасну мелодию и трацел ше у моїм вигледо-
ваню, хто би то мог шпіваци. На цемного я цалком уж не мерковал. Але нараз
вон сам прицагнул мою увагу.

О-ох! – учуло ше нараз його на силу придавене стуканє. Попатрел сом наньго.
Цемни ше стресол, а лїцо му ше цалком пременело. З його страшних очох падали слизи.

«Ой плачте очі
Плачте сині...«

плакала писня за облаком, а цемни на другим боку улїци аж ше заходзел од цихого плачу.

Я не мог уж длужей патриц на тоту сцену. Видзел сом, же ше з тим человеком стала якашик трагедия. Скочел сом з лавки и цо скорей одбег дому и одлучел сом ше вшелїяк презнац за того цемного.

Нагода ше ми трафела неодлуга. Дзень бул непривитни. Диждж падал од самого рана, а мне на души було чежко и смутно; чарни ме думи обшедли як рой осох. Шедзел сом самотни у комнати и думал о тим дзе бим стретнул того цемного, кед нараз у приклеце учул сом лупкане з палїцу и хтошка не шмело за-дуркал до дзверох. Я отворел и своїм очом не верел: предомну стал познати, або радше непознати цемни. Бул цалком премокнути и тресол ше од жими. Його мертви очи страшно патрели на мене, а рука ше випросцела по милостиню.

– Войдзце, войдзце до хижи, зогрейце ше дакус – озвал ше я змишани, а ведно и зрадовани з його несподзивану появу.

Вон преступел праг и шеднул на понукнути му карсцель. Самовар бул ище горуци и я такой налял до погара чаю и понукнул сом го. Цемни, видно було як ше зрадовал и подзековал ми киваючи з главу. Почал пиц чай, а я за тот час око з нього не спушел и старал сом ше у згодни час почац бешеду. На концу вон випил, вжал палїчку и сцел пойсц.

Шедзце ище – гварим – диждж пада, причекайце, може дакус престане.

На його ше лїцу появил цинь зачудованя, але вон шеднул, розрадовани пре мою молбу. З цалого його триманя я видзел, же предомну не прости человек, а з тим баржей не обични жобрак.

– По волї вам ище чаю?

– Не, дзекуєм, – а по часу додал: я вам барз дзекуєм, же ви мне не одогнали од вашого прагу, як цо ше ми нешка трафя од самого рана. Особлїво нешка ми

З роботи до дому.

Михаїл Биркаш.

З РОБОТИ ДО ДОМУ

Ида ти жено, ндз до дому
А я ище раз отошним
Снопи шнїчки вед поважем
Та до крижох их поношним.

Кед сом вечар шнїчки снопи
Уж до крижох поношел
Огляднем ше, почитам их
Двацец и два сом накошел.

Тераз пойдем уж до дому.
Лем док ствари позберам;
На роботу ше оглянем
Зной зос чола посцерам

Як ше шнєчи парастови
Идем дому пошнївуем
Та зос писню гу домови
Вше ше баржей приблїжуем.

А панове на варошох
О косидби ніч не знаю
За то вои у роботі
Нїгда конца не маю.

Лем з дня на дзень вои
Мертви мури рознїтраю
Цїхї вои, краснї ної
Вои пред очми не маю.

А парасті у роботі
Од поддєлку до соботі
Але зато вше веселі
Гоч ше кельо наробелі.

Рано саунко кед виходзи
А нїкоравнїчки ше дзвїгаю
Та парастом у роботі
През дзень весело шнїваю.

Класнї жємї ше кланїю
Маралїкї горє ше дзвїгаю
А парасті кед то видза
Гоч нїстатї, зашнїваю.

Док я шнївал, над жєлємї
Коло мнє ше кивал
А зос турнї дзвон вечаршї
З цїха ше одзївал.

Уж шнїванка була завершена
Тераз за молїтву час
Да нам пан Бог допоможе
До роботи стануц вчас.

Горше од шмерци

Ю. Р.

Ишол сом задумани по улїци. Бул уж вечар, на улїци лю-
дзох не вело, — дневни живот уж зацїх.

Нараз з поза угла дошло гу мнє цїхе шнїване, учу сом
нїпевнї крїчї и дурканє палїчки по ходїнку. Неодауга указала
ше постать, котра прицагла на себе мою увагу. Ишол маади,
може двацєдаскєльорочнї человек, облєчєнї до якїхшїх ган-
дрох з воєну шапку на глави. Чуднє акєш протївнєштво було
мєдзи його нїпевнїм ходом и цїлим випатрунком — здорового,
младого человека.

Я му ше почал припатрац. Рїдко заруснїти на лїцу випа-
трад даскєльо роки старшїм. Нараз ме страшнє открицє ура-
жєло: тот маади человек була шлєпї! Нїяку думку не було виднї
у його краснїх очох; вои смутнї патрєли напредок, дзєшка да-
леко. Цємнї острожнїо ступал, пробуюцї пред собу драгу з
палїчку та з смутнїм, уривадїм гласом цїхо прїшнївовал:

так чежко, так смутно, же сом ше уж надумовал сконьниц зоз собу... Ви ше не гнївайце, же я вам так попросту бешедуєм, але я видзим, же ви чесни и добри человек, же чуєце людске нещесце... А мне так жаль, таке ми боляце, же не мам нікого блізкаго, пред ким бим мог откриц свою душу, пожаловац ше...

Я му не пребивал и радовал сом ше, же ше мойо намиренє удало. Думал сом же ме будзе коштац богзна кельо труда, док дознам од нього, хто вон, цо за єден, а тимчасом вон ше сце сам пред даким вибешедовац.

– Поведце ми, модлїм вас, хто ви? – озвал сом ше.

Його випатра зачудовало мойо питанє и вон упил до мене свойо непатрици, страх наліваюци очи:

– Я?... хто я?... – калїка, воєни инвалид... – озвал ше вон о мали час.

Пребачце же я таки наруцоваци, але мене не тото цікави. Я би вас сцел зблїжей познац, бо тото, же ви инвалид, же вас война зробела нещешлївим, я видзим. Та так исто видзим же ви не прости человек, а и тото.... як би то повесц.... тото, цо я видзел в стреду вечар (цемни ше стресол) – и тото ме задумує.

Цемни бул цихо. Його випатра змишали мойо слова, а и мене самому постало барз неприємно, кед сом видзел його замишанє. А кед поправдзе повем, яке право я мам ухodziц до души того человека, котрого тераз лем други раз видзим? Я ше змишал не менєй од нього:

– Ище раз вас препитуєм, же сом ше ошмелєл питац, але кед вам не мило о тим бешедовац, то я не будзем твардовац, же бим лем заспокоєл пусту цікавосц.

Цемни бул цихо ище даяки час, а на концу ше озвал з тресацим гласом:

– Ви видзице хто я. Видзице, же ми война вжала наймилше, цо человек може мац: вжала ми вид. З тим злучене и гевто шицко: зробела зо мене, молодого человека, – жобрака – непотребу... Ви, як гварице, видзели сце дацо – та нач вам вещей? Та ипак, я вам розповем шицко. Можебуц и мене легчийше будзе, кед з другим подзелїм мойо церпенє...

И розповед. Стефан му мено, син селянина з Травянокх. Родичи му були убоги. Крем нього було у фамелїй вещей дзеци, та гевти шицки поумерали, крем наймладшого брата. Його, найстаршого сина, якошик з биду дали до школи. Зоз протекцию священника приняли го до гимназиї и почали ше його чежки роки школского бидованя.

Неодлуга умар му оцєц, а цале отримованє спадло на мацєр. Не мог уж вещей раховац на помоц з дому, прето мушел з власними силами зарабляц себе на отримованє. Помали привикол ше вон бориц зоз животом, плївац проци габох... И нігда не нарикал на свою долю, верел, же вон ище у щєшлївим положєнєю, бо єст вельо людзох, котрим ище чежше. Знал, же живот, то борба и до борби ше готовел. Вона його не страшела, але баш наспак, вона го гу себе прицаговала, вон ше борел зоз силну виру на побиду.

И так преходзели роки. Стефан бул уж у седмєй класи. Ище рок и вон ше руци до виру живота, до виру новєй, ище чежшєй борби...

То було 28. априла 1914 року. Стефан пошол на гимназиялни концерт семинаристкох. Програм бул цалком звичайни и вон бул уж при остатку. Попатрел ище раз на програм и пречитал медзи остатнїма точками »Шпива Олеся Н. з III. року«.

Цо то за єдна? – Шицки семинаристкы познал, кед не особисто, а воно по мену, але отакєй ище не чул. Док вон так роздумовал, на сцену вишла паночка коло седемнацрочна.

– Не будзем вам описовац ей красу, гуторел Стефан, бо сом не годзен... А глас? Я у живоце не мал нагоди такі глас чуц, гоч сом ходзел скоро не на кажди концерт. Розуми ше, я ше такой розпитал цо вона заєдна. Оцец Олесі бул уряднік у суду, мешац тому як ше приселел з варошу П. По ей виступубули ише два точки на програму, але мне тоті уж не цикавели. При найбліжшэй нагоди мушим ше з ню упознац – одлучел сом.

Нагода ше ми трафела скорей як сом мог и думац. Ише давно модлел сом нашого професора у класі, же би ми дал знац, кед треба дакому інструктора. На други дзень по концерту поволал ме професор гу себе, дал ми адресу и гварел же там мам учиц єднога хлапца зоз трецей класі. Я ше зрадовал и такой з класі просто за адресу. Становел сом ше пред красним домом и задуркал. Закраткі час чулі ше крочаі, дзвери ше отворели и предомну ше станула... знаце хто? Олеся! Мне то дакус змишало, але швидко сом запановав над собу.

– Пребачце, почал сом, професор С. гварел ми же ту потрібні єден інструктор. Може буц я не добре потрафел?

– О не! Праве ту. Най ше пачи, шедніце. Дораз поволам оца.

За часочок вишол пан Н. Я ше представел.

– Барз ми вас мило упознац. Я дзекуєм професорови, же вас послав гу мне.

Ми ше не длуго єднали и я почал подучовац їх сина. Од того дня я ше кажди дзень видзел з Олесю, кажди дзень сом мал нагоду побешедовац зоз ню.

– Но а далей? Цо було далей?

– Цо було далей, можеце ше сами додумац. Я ше залюбел по уха. А Олеся? И вона не була равнодушна. Любав ми давала окрепу, давала нови сили, запал до роботи, до борби, бо як и давнэйше, так и teraz безпрестанка сом мушел водзиц борбу за свой живот.

Час медзитим швидко преходзел. Я ше и не осетел кед ше звершел школски рок. Почали ше вакації. Мац ме нецерпезліво чекала дому, бо себе не могла дац ради у шицкей роботі з дванацрочним братом. Прето, накеди сом пришол дому, ані кус сом не отпочивал, але такой сом ше влапел до роботи. Я задумовал привесц до шору газдовство, котре од шмерци оцовой заостало. Але не було судзене. Як знаце, вибухла война и мне, теди дваццрочного, на самим початку поволали до войска... Не мож то виповесц зоз словами розпуку моей мацери, кед ше вона о тим дознала.

– Сину мой, голубе мой, на кого ти мне под старосц охабяш? Радше ме забий, закопай до чарней жеми... Чує мойо шерцо, же це я остатніраз видзим, потіхо моя и ти мне остатніраз...

Угадала стара мац, та не цалком. Мне вона ише видзела...

* * *

На идуши дзень ми, рекрути-новобраньци, мали одисц. Пред самим одходом, кед требало уж шедац на коч, мац ми обешела на шию мали образчок:

– Най це, Стефанку, тота Матинка Божа и од шаблі и од кулі очува!..

Конї рушели, колеса задиргоцели и швидко знікли з моїх очох и мац и родни валал.

Бидна мац! Кед би вона була знала цо мне чека, модлела би Бога, же да ме перша куля необидзе...

До места зме пришли коло поладня, а далей нам требало исц на железници, але аж на вечар. Я вихасновал нагоду и скочел сом до Н. Олеся сама була дома, оцц ей бул у служби, а мой ученик дзешка одбег. Вона перше радощне гоч и зачудована, попатрела на мне, але у тот час и цинь страху указала ше на ей лічку. Вона ше додумала шицкому. Не мог сом ю заспокоїц, кед сом потвердзел ей думки. А вещька вона ше дакус успокоела. Я ю замодлел же би ми дацо зашпивала. Олеся пристала. Шедла гу клавиру и почала шпивац. Така ми и дотераз остала у памечи. Я з захопёньом слухал ей спиване, патрел на ню як на даяке наджемске ество и озда бим бул цали вики патрел так на ню, кед нараз годзина вибила пияту.

Не мог сом ше длужей затримовац. Я станул и ми ше остатніраз опросцели. Остатне »не забудз и врац ми ше« – и я вибег з хижи. Железница ище не пришла. А кед уж загвиздала здалека, ище я збачел на перону Олесёвого оца. Вон моцно, щиро сдиснул мою руку, та зажичел ми да ше щешліво врадим...

Железница пришла, ми пошедали и за кратки час вона рушела у напрямую страшной незвизносци.

Вецей як два роки бул я на фронту. Бул сом на Карпатох, под Львовом. Нераз сом патрел шмерци до оч. Коло мне ше розривали шрапнели, товариши-войки гинули, а я нігда не бул ані ранети. Почал вериц на концу же справди Матинка Божа ме чува од шаблі и кулі, як ше мац теди модлела... Очайдушно сом ше руцал до самого виру борби и вше сом виходзел цали.

Аж раз пришло нашей часци наказ наступац. Паметам як нешка: було то 8. августа. Над самим раном наша артилерия почала биц на неприятельски позиції, а вещька ми пошли до наступу. Бежали зме, похилени, не меркуюци на то, же кулі не преставали гвиздац над нашима главами. Нараз коло нас, а особливо пред нами, почали ше розривац гранати чи бомби, а густи дим наполнел воздух. Мне цощка вдерело по глави, я ше забанал и спаднул. Цо було познейше – я не знам.

Пришол сом гу себе у воєним шпиталю, а познейше сом дознал же то було у Мадярскей дзешка. Перше мойо вражине було: боль, якишик чудни боль у глави. Я ше силовал поднесц главу, але сом не мог. Вицаг сом руки з под покривала и почал мацац свою главу. Цощка ми випатрала як не тота, цо пред тим. Цала повязана з превязками, лём нос и уста були шлебодни. Я ше ище раз пробовал дзвигнуц, але при тим сом страцел свідомосц. А вещька ми з каждым днём було лепше, боль ме уж так не мучел, а рад сом бул уж зняц тоти превязки. Особліво ми завадзала тота превязка на очох. Я нігда не знал чи тераз дзень чи ноц, коло мне вше якаш чудна циша. Шестричка ми гварела, же мне положили до окремей хижи. Кажды раз кед приходзел лікар, я го модлел же би ми знял мойо превязки, голем з очох: мне уж ніч не болі, а так бим сцел збачиц уж шветло.

На концу настал так очековани дзень. Пришли аж двома лікаре и шестра. Лікар почал одвивац мойо превязки.

– Пан дохтор, чи то тераз ноц? озвал сом ше зачудовани, кед вон ошлебодзел мойо очи.

– Не, дзень.

По мне прешло якеш страшне чувство. Я на силу ше опитал:

– Чом же так цма?

Лікар не дораз отповед. И тот час чеканя випатрал ми як цали вик. На концу вон гварел помали и цихо:

– Ви уж не увидзице шветло.

Остатні сили ме опуццели и я без памеци спаднул на посцель. З розчухованьом привели ме гу себе. Я ше руцал як тот збешнети, бил сом зранету главу до мура, до железного поруча на посцелі, пребог модлел лікарех, да ми даю револвер, да себе скрачим живот. Од тєраз ме самого не охабяли, бо бим бул скочел з облака або розбил главу о мур.

Захорел сом заш. Тєраз на запалєне мозгу. Хорота ми сцела зробиц добре, але дохторе не допуццели до того – вилічели ме.

Ище длуго я шедзел у шпиталю и за тот час якошик сом ше помирил зоз мою долю. За животом мнє було шицко єдно, тримал сом себе за живого трупа. Єдно я ище сцел, єдну сом мал мрию: голєм раз ище на мали часочок кліпнуц на шветло, слунко, попатриц на мацер, на Олєсю, а вєц заспац на вики.

Єдного дня ми гварели же ме одвежу дому. Преблєкли ме зоз шпитальних шматох до обичних войскових и положили на фиякер. Шестричка ме одвєзла на штацию, а вєцка до места у котрим я прежил тєльо щєшлїви часи. Вшєлїяки почуваня преполньовали мою душу, кєд я под водзєньом шєстрички ишол по познатих улїцох. Кєд би мнє дахто пред трома роками, кєд я ишол на войну, гварел, же ше я так врацим дому, я би го бул на фалатки розтаргал.

Шєстричка ме одвєдла до жандармерії, а там ми нашли коч и одвєзли ше до Травянокх, дому, гу мацери. За годзину я уж бул у моїм валалє. Коч станул, жандар ми помог зисц. На дворе хтошка рубал дрєва. Я учул, як руцел шєкєру и зкриком: »Стефан пришол« – лупнул з капурку. То брат Дмитро. Познал ме такой. Мац, як сом ше познєйше дознал, лєжала хора. Ослабєна зоз старосцу доживала свой вик. Вона аж ожила, кєд учула од Дмитра радосну вистку. Станула и стрєгла ме на прагу не хижи але якєйшик буди, чи дзири, бо хижу спалєли.

– Стефанку, ти пришол? – облапєла ме по мацерински. Але нараз опуццєла руки.

– Сину, Стефанє, цо з тобу зробєли? Ша то горше од шмерци!.. – и спадла як не жива.

Збєгли ше людзє, почали ю ратовац. Длуго нїч не помагало. На концєу пришла гу себе и з слабим-прєслабим гласом дала заволац свєщєника. Пришол свєщєник, висповєдал старєнку мацер и вона ище того истого дня умарла.

Дмитро ше поєднал служиц. Я походзел по валалє, обижол старих познатих, а вєц сом видзел, же я нємам вєцєй цо робиц у Травянокх. Пошол сом до места. Видзицє добре, яка ту доля инвалидох. На улїцох питаю милостиню...

Стефан почал глєдац цошка по кишенкох:

– Патьцє, то наградє за мойо очи, за мойо знїчтожєни мрий, за змарновани млади живот...

Указал вєльку, стрибєрну металию.

– А цо же Олєся?

– Ту є. Нє знам, чи ме видзєла. Гварєл ми єдєн познати, же ше одава. Цоже, дай єй Божє шицкого найкрасшого! Нє судзєно ми... Та уж шицко дармо, я привикол до свойого положєня. Лєм кєд учуєм єй глас, мнє приходзи тєди шицко на розум и тєди ми так жалє за моїм страцєним животом, таки ме боль прициска, же я плачєм, як малє дзєцко, кєд ше глїна посипє по мацеринєй труни... – законьчєл вон з зворушєньом.

Стефан уцих на часочок, а я не мог видобуц з себе глас. По якомушик чашє вон ше заш озвал, але уж цалком спокійно:

Патьце, уж и диждж престап падац. Здрави оставайце, а здрави и будзце же сце дали дакус ше зограц. – Вон станул, вжал паліцу и пошол помали.

– Зайдзце ище дакеди, – гварим му на отходзе. Вон не обрацаюци ше, махнул з главу.

Я стал на гонку и патрел за нїм. О мали час долецел гу мне його шпив:

»Як не забє тебе гостра куля

То копитом при обозі вбє кобила...«

Од того часу я го вецей нїгда невидзел. Не знам, цо ше з нїм стало, але його приповеданє глібоко ми остало у памеци. А кед тєраз чуєм, же дахто бешедує о войни, мне става пред очми цемни Стефан з велькіма страшніма очами з вельку металию у руках, а у ухах дзвонї його шпиванка...

К.К.:

Пиво

Було то давно, кед ше двоє керестурски мадістрове пешо рушели до Коцура, до свойого товариша, тиж мадістра. Товариш их вецейраз поволовал, же би до ньго пришли на длукши час, гоч и на цале лето, же би ше могли набешедовац до милей волі, як то було часто док були школяре. Збєрали ше вони на тоту драгу на вецей заводи, але их вше дацо зашло.

Тєраз шицко випадло, як себе жадали. Миколая прешло, школи ше розпушєли, їх звичайна робота закончєна. Старши бул оженєти з Горніци. Того року пошла його панї першираз, одкеди ше оддала, до мацєри. Вибрала ше, же там остане през цале лето. Младши бул заш праве за женїдбу. Вон мог пойсц там, дзе сцєл и остац, докля сцєл. Дома их нїч не затримовало. У лєтушней горучави не знали би ше дзе подзец. Єдино цо би могли з дня на дзєнь зробиц, то би було да пойду кєждє пополадню до Паньскєй на погарик вина. Могли би ше и у бєгєлю купац, але бєгєль бул праве вїкопани, та не бул ище мєдзи паньщину обїчай ходзиц на бєгєль.

Алє до Коцура их цагало ище цошка новє. Там ше у швабскєй карчми пановє текали под конгом у хладку. Руцали дрєвени кулі до дрєвених бабкох. На тим ше бавїску ставїли. Іншаке то бавїско, як кед ше на спєкоти на ярашох лєгїне текаю. А цо найглавнєйше: пїло ше при тим теканю не вїно, лєбо палєнка, алє цошка, цо на цїбєрєй здабалo, алє було смачнєйше. Волали го пїво.

Кєд ше вони двоє зявєли у Коцуре, их товариш ше барз зрадовал. Особєно, кєд напредок вїявєли, же пришли на длукши час.

Час им там прєходзєл досц швїдко. До поладню ишли вони з домачїном, до паноца лєбо до даєдного мадістра. У прїятельскєй бєшєди затримали би ше там до поладня. Пополадню облігатно було пойсц до Швабскєй карчми. Того гугланє барз ше им пачєло. Правда, з початку трацєли, алє домачїн не допушєл, же би госци плацєли цєх. Плацєл вон. Госци на пїво скоро прївїкли, як цо ше скоро гуглац научєли. Младши госц знал и вїмкнуц з дружтєва старших. Кєд му дараз повєдлї, чї ше то вон мєжєбуц у Коцуре не женї, вїгварял ше, же є ище не за женїдбу, бо цара не вїслужєл. Алє да ше цошка несподзїванє не случєло, врацєл би ше вон дому, кєд неженєти, а то бємє заручєни.

Кєд би члєвєк наймєнєй очєковал, шицко ше обрацєло наспак. И тєдї, кєд ше то случєло, як звичайно по вєчєри у домачїна ше франтовало. Прїповєдало

ше о шицким, кому цо пришло на розум. Знали вони так у веселим розгваряню дочекац и пол ноци. Домачинові ше найбаржей пачело, кед му госци приповедали, як тих дньох опстал у Керестуре єден их товариш, котри ше недавно оженил. Уж му на вещей заводи и єден и други госц о тим приповедал. Вше исте, а вше дацо и нове. Йому не допило слухац, а ані госцом одзнова приповедац.

Було то так: привед себе тот их товариш млodu з варошу. Була то модерна панї а у пасу ценка як печени заяц. Вишол вон дзень по винчаню зоз свою младу по валалу. Нараз ше пред нїма створи дознати дїдо В. з кнїжку под пазуху. Теди крем школованих мадїстрох єднал валал, пре вельке число дзецох, и писмених селянинох, котри помагали у школи. Таки бул и славни дїдо В. Не чекаючи ані часочок, становел вон мадїстра з тима словами:

»О, млади наш мадїстер, як вас сануєм! Таки сце учени и шорови человек, та хто вас лем так спораєл? Хто то з вами идзе? Озда лем ваша жена, бо сом чул, же сце ше оженили? Млада є, але дармо шицко. Жиц од младосци зоз шлепу особу, велька то покута!«

Аж теди млади мадїстер зрозумел, прецо ше стари мадїстер так бидка.

– Та майце человекє розум! Ша видзи вона!

Але стари мадїстер не попущує:

– Та дармо ви млади панє гуторице. Та видзел я од далєй як ше вона за вас трима, да ше не одрадзи!

Млади му толкує:

– Та, вам чудне, же ше вона за мене так трима? Не жалуйце ви мене прето! Видзи вона. Трима ше вона за мене так под руку, бо то така паньска мовдя.

Старому аж оддихло:

– Но да сом вчера умар, нїгда бим не дознал, же ше паньски жени муша весц гоч видза. Но не хйба, одшмелї ше вона у нас, кед увидзи, же у нас каждая сама шмело ходзи, кед не є цемна. Але могла би вас вона гоч и дараз посановац, та да сама свою терху неше.

Кед так було раз найвеселше, здогадал ше и домачин єдней шали. Напредок препитал госцох, же би не толковали криво тоту шалу. Згодна є, та чом би ше не приповедала.

– Лем приповедай, – наганяли го госци.

Домачин як да сетел, же би то могло мац и недобри кoнєц, але товарише го ровно понуковали, та мушел на кoнцy попуциц и приповедац.

– Бул то дижджовни час – почал домачин – як и нешка. У єдного домачина були госци. Диждж вше баржей попадовал. Пада єден дзень, пада други и треци. Госци би ишли дому, а ту ше не мож рушиц. Але цо госци мали бригу, то не таке зло. Домачину понестало уж шицкого и у велькей нужди видзе вонка под тернац и зос склонєними руками обраци ше гу небу: »О Господи, чи ти мал дакеди госцох, же не ставаш з дижджом?!«

Тоту молитву и госци учули, та гоч по дижджу пошли дому. Коцурски домачин ані не звершел причту, а його госци як на команду скочели:

– Та так ти з нами? Не можеш дочекац же би зме пошли. Дармо ше ти вигварял напредок. Видзимо ми кадзи ти з тоту причту цилюєш!

Дармо их домачин благал же приповедал тоту причту лем зато, же є сама по себе згодна и же го вони сами нагварели, да ю приповеда.

– А-я! Розумиме ми тельо. Та ми думали же маме у Коцуре щирого това-риша, а то видиш, видиш... За тоти два мешаці, цо ми йому чесц указовали, могли зме обисц шицки нашо валали, а ми ту непожади премарнели цале лето. И то, остатне шлебодне лето, бо моя напевно не пойдзе так скоро заж гу мацери на Горніцу. А млади приятель, вон найвецей страдал. Место да ши нашол заньго даяку згону, ти нас водзел по тих швабских карчмох, та зме ше з тоту теку ору-цовали. Жаль ци було понукнуц нас з вином, та ши нас понуковал з якуш шваб-ску циберею, цо ю ви волаце пиво. Але яке пиво! Помії, а не пиво!

Дармо домашин подшмелених госцох благал. Старши скричал:

– Товаришу, кияшок до рук и лапай лению просто на керестурску церкву. Бліжей нам у Керестуре дом, як ту у товариша посцель.

Зобрали ше и пошли, гоч диждж рошел и гоч уж булополноци, та драга кадзи ишли, не була баш ления. Кед були з тей страни Торжи, дзе тєраз рискашарня, отрезбели ше цалком. Шмати премокнути, а обуй чешка од ліпкацого блага. Ту би да уж престанє диждж, да лєхчейше дойду дому, а з другой страни лєпше же пада, не буду людзе у Керестуре так вчас ставац и вшелїяк шацовац блатних ма-дїстрох. Идуци з ноги на ногу, почали ше вони каяц. Ша зоз свою наглосцу баш вони погубели младому нагону, пре котру вони понайбаржей ишли до Коцура. Товариш их крашнє госцел. Чувствовали ше як кед були дакеди штуденти. Часцел их з пивом, на котре так уж привикли, же ше обавали, же дома не годни без нього опстац. А у пакосци предруцовали му, же го лєм пре чесц и на силу пили.

Над додньом сцигли по дижджу задовольни, гоч вистати, дому. Задовольни, же их ніхто драгом не обачел. Але як войсц до хижи? Як ше указац пред служ-ніцу? Гоч є старша жена, напевно виприповеда, яки ше мадїстроє з Коцура вра-цели, та пойдзе вшелїяка приповедка по валалале.

Младши ше сетел як ше ратовац. – Же би зме служніцу не будзели, а знова да змокнути не премаржнєме, дацо би робиц. Видзиш яка ци заграда зароснута?! Уж диждж престава, та ше лапме плєц. До рана ю виплєєме и осушимо ше. А на концу, кед зме щєшлїво сцигли дому, та нам ше и дома щєсцє нашмєє.

Кед ше служніца пребудзела и обачела мадїстрох у роботи, була як погань-бена та ше почала вигваряц:

– Мадїстер, цо робице? Ша я ше и сама радовала, кед почал вечар диждж рошиц, же овлажи жем, та ше заграда годна плєц. Я би станула и скорей, алє не мож плєц, кед блато. Не мушєли сцє ше пре заграду ноцну годину з Коцура врацац. Увидзице же з вашого понагляня будзе вєцей чкоти як хасну. Заграда виплєта, алє зталябана, а шмати? – Хто их до шору приведзе?! Ище сцє и того молодого мадїстра до роботи запратали.

Видза и мадїстроє, же кельо чкоти од их наглосци, алє добре, же служніца ніч не зна о тим. Ровно думали на свойого доброго приятеля, котрого так поукви-льовали. Вон человек доброго шерца, такой им у себе пребачел. Видзел вон, же то ше у нїх баржей побунєло пиво, як приятельске шерцо. Ище их и сановал, же по таким дижджу пугую. Правда, не жадал ані вон, же би пакосни швет дацо о тим дознал, та ше старал як ше пред шветом вигвари, чом го госци так нагло охабели. Мучело го и то, яким способом улагоиц свойїх приятельох. Алє пре госцох його домашня работа позаоставала. Такой рано пошол и сам до Илоку до своєй винїчки. У Коцуре думали, же госци пре то мушєли пойсц дому, же мадїстер мушел пойсц до винїци.

Гу тому швет у Коцуре и Керестуре мал други бриги и радосци. Керестурски биров женел сина з коцурского бирова дзивку. На тей свадзби ше мала зисц шицка паньщина з Коцура и Керестура, а и аж з Кули, бо солгабиров бул родом з Керестура. Шицки ше тей свадзби радовали, лем не нашо мадїстрове. Баш кед керестурски мадїстрове були на отпочитку у Коцуре, догварели ше там з бировами, же староста и дружба буду вони двома, а видавач их домачин. А тераз як то будзе? Чесц свадзбну отказац лем так, то увреда не лем бировом але обидвом валалом. А повесц причину прецо не маю дзеку, ище горше.

Драгом на свадзбу до Коцура староста лем на силу отповедал своєй мадїстерки. Кельо мог до тераз вибачиц, о коцурскей звади у Керестуре нїхто нїч не зна, чи им домачин баш на свадзби не враци увреду за увреду? Чи не згредзели да им видавач отпове »Приятелю, небарз чесни...«

Но свадзбни швет бул з радосцу наповнети и неодгадовал, яки ше думи боря у старости и дружбови, а боме и у видавачови. Правда, як да шицки обачели, же випитоване, як да незвичайно торжествене було. Та гадали себе: ша на такей свадзби, так ше озда и швечи. После торжествених бешедох прешло ше и на каждодневну бешеду. Медзи першими госцами бул и солгабиров. Вон водзели главне слово, а староста и видавач лем потвердзовали з »гей« лебо »так«. Несподзивано увадзел вон и до їх боляцого летушнього отпочинку, так же не могли вони зрозумиц, чи вон о тим дацо зна, та их лем скушує, лебо ше о тим випитує лем так, бо чул же були в лєце длукши час у Коцуре.

На свадзби не було тей швабскей цибереї, пре котру до звади дошло. Якошик им милша була при илоцким вину. Кед нараз умиша ше до бешеди керестурски новтаруш, та и вон увадзи до боляцого места:

– Но, – гваря, – у Коцуре ше пиє якишик нови напой, а я го ту нїгдзе не видзим. Заш себе подумаю мадїстрове: новтаруш, а можебуц и солгабиров, шицко знаю, але як є так є, не мож уж пременїц. Як по догварки почали вони толковац прецо на свадзби нет пива: »Правда, пиє ше воно у нас, але то анї не вино анї не паленка. Тот напой на свадзбу неспада«.

Увидзел солгабиров же справди пиву на свадзби нет места, а зоз шицкей його бешеди видно же вон о їх звади нїч не зна.

Слово по слово розгваряли ше мадїстрове, як да дижджовного вечара анї не було. Так ше вони несподзивано на тей свадзби помирили, од котрей ше тельо обавали, як ше недавно несподзивано поначели, кед им звада анї на край розума не була.

Врацала ше свадзба весела дому. И староста цалком бул иншаки, як кед на свадзбу ишол. Обачела то и його панї: »Видзиш, не мал ши дзеку на свадзбу исц, а як ци хасновала. Я думам – як под титлу додала – будзеш заш пошвидко староста, бо сом обачела, як ше наш дружба и красна шестра коцурского паноца мило попатрели«.

Кед староста и то чул, цалком бул задоволен. Але о тим, цо през тоти пар днї прежил, не повед анї другим приятельом. Аж кед ше устарел, раз кед бул добрей дзеки, вириповедал вон то своєй родзини, тераз уж покойному мадїстрови Осифови. Мадїстер Осиф вириповедал тоту подїю младшим. И так цо ше дараз так mocno тасло, пришло и до нас.

Др Михаил Капраљ

СЕЉСКО-ГОСПОДАРСКИ КАЛЕНДАР НА РОК 1942

УМЕТНИЧКИ ТЕКСТОВИ

Резиме

У раду су представљени уметнички поетски и прозни текстови, написани на бачкој варијанти русинског књижевног језика у „Великом селско-господарском календару Поткарпатског Общества Наукъ на рокъ 1942” у редакцији Ивана Харајде у Ужгороду. У годинама Другог светског рата већи део Русина био је уједињен у једној држави – Мађарској, а бачка русинска периодика као прилог недељним новинама „Недѣля” (Недеља) и традиционалног Календара угодинама 1941-1944. штампана је углавном граду Поткарпатја.

Dr Mihail Kapralj

AGRICULTURAL AND ECONOMIC CALENDAR FOR 1942

ARTISTIC TEXTS

Summary

The work presents artistic poetic and prose texts written in the Backa variant of the Ruthenian literary language in the “Great Agricultural and Farming Calendar of the Subcarpathian Society of Science for the Year 1942” edited by Ivan Haraida in Uzhgorod. During the years of World War II, the majority of Ruthenians were united in one state - Hungary, and the Backa Ruthenian periodicals, as a supplement to the weekly newspaper “Nedelya” (Sunday) and the traditional Calendar of Events 1941-1944, were printed in the capital of Subcarpathia.

Дюра Латяк, Нови Сад

РУСНАЦИ И ЇХ ГУМОР У ДРУКОВАНИХ МЕДИЙОХ

Абстракт: Нашо людзе вше любели гумор. Видно то уж зоз перших публикацийох зоз конца 19. воку, а особліво после 1921. року, кед РНПД почало друковац Календаср и кед од 1924. року почали виходзиц „Руски новини“. У нїх нашла свойо место и гумористична рубрика. Медзитим, млада генерация руских школярох з Руского Керестура жадала вещей простору за гумор, хтори РНПД як видаватель не було у можливосци финансијно потримац. Прето школяре самоиницијативно почали издавац, друковани под индигом на писацей машинки, гумористичними часопис „Рошта“, хтори виходзел раз мешачно у 1934. и 1935. року у редакції тедишнього гимназияльца Елемира Папгаргая, власніка писацей машинки. На його иницијативу (теди уж професора) „Руске слово“ 1965. року почало издавац подлісток под заглавиом „Дикица“, хтори виходзи аж по нешка у тижньових новинох „Руске слово“.

Ключни слова: „Рошта“, руски школяре, Елемир Папгаргаї, сотрудник богослов Дюра Гербут, Дружтво „Пасарайтов“, „Дикица“.

Нешка уж маме досц писани аргументи твердзиц же Руснаци любя гумор так исто як и народи зоз хторима виками жию у окруженю. Перши писани шлїд, кельо нам познате, находзиме у Етнографичних материялох з угорскей Руси, хтори записал Володимир Гнатюк 1897. року под час свойого перебуваня медзи Руснацами у Бачкей, а обявел их у XXX тому Етнографичного зборника Наукового товариства Шевченко у Львовѣ 1911. року. У тих материялох, попри баснох, легендох, историйних преказох (преданьох) и новелох, Гнатюк обявел и 37 анегдоти гумористичного змисту.

После 1911. року настала досц длуга прерва у издаваню публикацийох на нашей бешеди, та прето не маме ані писани документи о присутним гумору у народной духовней творчосци, але то не значи же го не було! Правда – у другей децениї прешлого вику одбула ше и Перша шветова война, хтора спомалшела процес нашого национального препороду, та мож и розумиц же то ані не бул вигодни час за гумористичну творчосц.

Як познате, уж о неполни рок по законченю Першей шветовой войны, у Новим Садзе 2. юлия 1919. року основане Руске народне просвитне дружтво, чийо шедзиско такой пренешене до Руского Керестура. Тото дружтво себе як главни задаток поставело найглавнейши циль издавац и шириц популярним руским языхом написани кнїжки и брошури набожного, поучного и забавного содержания та издавац руски народни новини. Перша публикация, хтору тото дружтво видало, бул Руски календар на 1921. рок, хтори предлужело издавац аж по конац свойого иснованя (април 1941. року). У тей публикації ше од самого початку нашло места и за гумористични написи. Правда, найчастейше то були на прекладани кратки жарти, але з

часом ше усудзели опробовац у тей файти творчосци и дзепоедни млади Руснаци и почали обявйовац свойо оригинални литературни твори гумористичного змисту, а спомедзи нїх ше у тим жанру визначел Михайло Ковач.

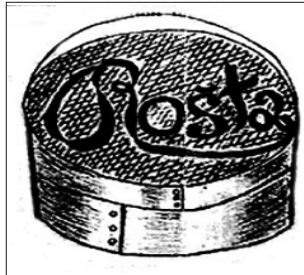
Окреме треба спомнуц же публикации Руского народного просвітного дружтва (РНПД) спочатку були барз ридки (лем Календар и Руски новини од 1924. року) дзе би ше могло презентовац гумористични твори у векшим обсягу. Замерковала то єдна група керестурских штредньошколцох и студентох на чолє зоз гимназиялцом Елемиром Папгаргайом и надумала видавац окреми гумористични часопис на руским язiku. Пробовали вони ше понукнуц РНПД-у, але им там одвитовали же за друкованє такєй публикации нет пенєжи. Теди тота група ришєла самоинициативно видавац таки часопис. Од основних средствох за такє подняцє мали лєм Папгаргайову писацу машинку з латиничним писмом! И так, спод писацєй машинки редактора Елемира Папгаргая 12. септембра 1934. року у штирох прикладнїкох (под индигом) вишло перше число гумористичного часопису под назву „Рошта”.

Карикатури правєл сам редактор – ручно, през индиго-папер, на шицких штирох прикладнїкох. Були то досц нєлапшно направєни карикатури, але за тедишнї час вони окончовали свою функцию и зашмєйовали своїх читачох, бо вони на нїх препознавали особи або подїї о хторих „Рошта” писала.

Рошта, з оглядом на мали тираж, ишла з рук до рук – як пише єй редактор – на читанє як у Руским Керестуре так и у Дюрдьове, нє лєм медзи школярами, интеллигенциєю, але и медзи нашими парастами-селянами.

Зоз змисту Рошти, хтора виходзєла по концє 1935. року, видно же єй видаватєлє були симпатизєрє РНПД (хторє ше популярно наволовало Просвита), бо значну часц простору пошвєцовали вишмєйованю батогаших (заряших), але нє шпоровали ані дзепоедних просвиташих, окреме богословох. Та, заш лєм, поведли бизмє, тото вишмєйованє нє прекрочовало етични гранїци, нє було пребарз увредлївє и – цо найглавнєйше – нє злонамирнє! Вєлька часц змисту пошвєцована керестурским школяром и студентом и подїйом хтори за нїх вязани як под час їх перебуваня у Загребє або Львовє чи дагдзє индзєй, так и под час школского розпусту у Руским Керестуре. Гумористични текстї ше найчастєйше одноша на паночки школярки и студентки, цо лєм доказує же их до Рошти писали – легинє! Сучаснїки (и дацо младши, медзи хторих спада и автор тих шорикох) лєгко препознаваю особи о хторих Рошта пише, гоч їх прави мєна нє спомнути, або ше лєм у винїмкох наводза. Так мож дознац дзепоедни прикметї людзох о хторих тото индзєй нє мож дознац. Окремє то значнє за гєвти особи хтори у познєйшим чашє мали значну улогу у нашим културним и вирским живоцє. Повєдлї бизмє же правє у тим и найвєкшє значєнє шицких 12 видатих числох гумористичного часопису Рошта, чийо ше перше число зявєло точно пред 90 роками!

По шлїдох Рошти пред пар дєцєниями рушєли и керестурски гимназиялци и почали видавац свой интерни гумористични гласнїк под досц вулгарну назву („Глас ректума“), але нам його змист затєраз ищє нє доступни. Медзитим, шмєло можмє повєсц же вон бул полигон за вєжбанє значного числа гимназиялцох хтори ше познєйше афирмовали як добри новинарє або писатєлє, чийо змє твори мали нагоду читац у младежским часопису Мак, у часопису Швєтлосц, та и у самостойних кнїжкох.

Насловни бок першого числа часопису „Рошта“

Ище 14. юния 1965. року, теди уж професор Елемир Папгаргаї послал зоз Опатії, дзе жил, письмо адресоване на Редакцию Руского слова и тедишнього главного и одвичательного редактора новинок Дюру Лятяка, у хторим (з нагоди 20-рочніці виходзенья тих наших новинок) предклада же би Редакция почала видавац мешачни гумористични часопис под насловом Рошта, илюстровани зоз оригиналними карикатурами и оригиналними шмихами (гумором) зоз наших валалох, бо наш народ барз любі шмих и ма змисла за гумор. Редакция Руского слова, як познате, часточне и прилапела Папгаргайово предкладане, та неодлуга потім почала видавац подлісток гумористичного змисту, але не под понукнутим насловом. Членом Редакції ше баршей спачел наслов Диқица, та ше за нього опредзелели. Але, кед слово о Рошти, мож заключиц же гоч и не була друкована у друкарні, вона охабела за собу тирваці шлід и остава непобитни факт же була перши наш гумористични часопис на тих просторох, та и єдини аж по нешкайши дні, кед маме у оглядзе же Диқица лєм мешачни подлісток у Руским слове!

У медзичаше, од 1976. року и на радио габох Нового Саду Руска редакция почала раз тижньово емитовац гумористичну емисию под назву На габох музики и гумору, у хторей нашо гумористи достали значни простор за презентоване своїх творох. Нажаль, нешка тей емисії вецей нет. Нашо гумористи зоз просторох дакедишней Югославії, заш лєм, достали свой куцик у вецей публикаційох на нашим языку. Так Нова думка и Думки з Дунаю у Вуковаре, Руски календар, Руске слово, а и други периодични публикации НВУ Руске слово дзечне уступаю свой простор и нашим гумористом.

Окреме треба визначиц же ше у рамикох нашей периодики афирмовали и дзепоедни нашо познейшии карикатуристи. Спочатку то бул наш новинар и писатель Микола Скубан, автор серії гумористичних написох у Руским слове. Медзитим, ані його карикатури не досцигли замерковану уметніцку вредносц, але углавним задовольовали интерес тедишнього читача и мотивовали припаднікох младшей генерациї на тоту файту творчосци.. Кус познейше, за розлику од Скубана, на бокох Диқици ше зявели вельо квалитетнейши карикатури Мирослава Хоми и Любомира Сопки. Окремну увагу заслужую карикатури Любомира Сопки, чийо карикатури були опубликовани и у медийох, друкованих на других языкох у бувшей СФР Югославії, а були викладани на його самостойней и колективних виставах.

Єден спомедзи замеркованих авторох гумористичних написох концом 20. вику, окрем новинара и писателя Миколи Скубана, у рускей националней заєдніци то тиж тєраз уж покойни Яким Пушкаш. Єден час робел у Редакції Руского слова як новинар у половки се-

Заглаве подлістку Диқица, под хторим нешка виходзи раз мешачно у тижньових новинок „Руске слово“

демдзешатих роках. Єден час сотрудзовал и зоз редактором ємисії На габох музики и гумору Радио Нового Саду. Озда ту здобул и перши свойо гумористични искуства, хтори предлужел практиковац у Новей думки уж од єй першого числа у рубрики Шмих не грих (число 1/1971, бок 111).

Нешка пред нами ретроспектива їх гумористичней творчосци, хтора представя слику єдного часу у живоце рускей националней заєднїци, окреме на тих просторах. Без тей слики нашо поколеня на тих просторах би о своїх предкох меней знали, окреме о їх гумористичних прикметох.

**Професор Елемир Папгаргаї,
теди гимназиялец и редактор
часопису „Рошта“**

РОШТОВИНИ З „РОШТИ“

Же би сучасни генерациї видзели чому ше шмєяли їх предходнїки, окреме студенти и штредньошколсци (але и други !) вибрали зме даскельо анегдоти зоз Рошти, и ту их подаваме:

СЛАМНЯНА Гдовица

- Чом ти, Ержо, плачеш? Чи не вжали твойого заручнїка за катону?
- Та вжали шицких трох!

НЄ МА КЕДИ

- Васильку, ноле волай ми оца, мам му цошка повесц.
- Кед оец не ма кеди.
- А цо роби?
- Биє мацер.

Бешєда медзи пайташками

- Йой, але я будзем на забави красна!
- Чом?
- Будзем мац красну тоалету!
- Тоалету можебуц...

РОШТАРСКИ МЕНА

Паночка Йоска пита ше дописовательови Рошти:

- Мойо роштерске мєно Йоска! Яке же ма Афия?
- Богата Пия!
- Но, ша вєцка мойо мєно не найгорше!!!

ХВАЛЇДБА

Троме пайташе бєшєдую о своєй родзини.

А: – Я мам бачика котри є директор копальнї! Йому шицки гваря: „Панє президенте!“

Б: – А я мам жену и хто лєм попатри на ню, гвари: „Боже“...

БЕЧЕЛЬОВАНЯ БАБИ ПУЛЬКАШОВЕЙ

Кед покойни Шандор Ицик (познати керестурски Жид (познати керестурски Жид – зам. Дю. Л.) привед пегаву Иду з Београду до Керестура як свою млоду, шпацирал зоз ню по Вельким шоре. Пред Пулькаша шедзело вельо жени. Шандор бул дакус глухи, а баба Пулькашка му гвари:

- Шандор, то озда твоя жена?
- Геей, бабо, то моя жена з Београду! Єй оєц ма пейдзешат ланци жеми!
- Яй, яка красна, ягод пульче вайцо!
- Гей, бабо, вона барз богата!

СЕЛІДБА ДУШИ

- Знаш, Михале, я верим до селїдби души. Я наприклад, бул осел.
- Кеди то було?
- Пред трома мешацами, кед сом ци пожичел сто динари.

НЄТ О ЧИМ ГУТОРИЦ

- Панє Владко, ви безобразни! Ви нє маце ані кущичко вихованя!
- Але, паночко Ицуко, цо будземе гуториц о тим чого нєт?!

*

Руски школяр приходзи зоз школи дому на вакації, а мац ше му пита:

- Та, здрави ши, сину? Цошка ши сухи.
- Га, я ше помачкам, та будзем мокри.

МОДЕРНА КОНДАШКА

Паночка Кларики, як добра газдиня,
ответра капуру, бо єй идзе швиня.
Но швиня ше злєкла,
На улїцу сцєкла.
Паночка з кияню
На бицигли за ню.

БЕШЕДА ОЦА И СИНА

Син: Правда, оєц, же ми шицки походзимє од маймуна?
Оєц (нагнївано): Можебуц ти, алє я нє!

У ДУТЯНУ

Муштерия: Модлїм вас, єдну билу кошулю.
Калфа: – Жадає можебуц таку як цо я мам?
Муштерия: – Може буц така, алє ч и с т а.

ТАКА КРИЗА

- Янку, видзели ви уж нову езердинарошку?
- Та яке нову, я ище стару нє видзел.

* * *

Жена: Янку, Янку, яка то крава у нашей загради?!

Янко: Га, цо стоїш – беж и подой ю!

МОЦНА ПРИЧИНА

Вона: Ви на пипку дали насликовац слику вашей жени?

Вон: Гей, сцем ше одучиц куриц!

Ђура Лаћак

РУСИНИ И ЊИХОВ ХУМОР У ШТАМПЕНИМ МЕДИЈИМА

Резиме

Русини воле хумор исто као и други народи из њиховог окружења. То се може закључити из публикација, објављених крајем 19. и почетком 20. века, а нарочито после 1919. године, када је основано Русинско народно просветно друштво (РНПД), које је постало издавач публикација на језику бачко-сремских Русина. Био је то годишњак „Руски календар“ (од 1921. године па до данас), те недељник „Руски новини“. У овом раду се детаљније саопштава о самоиницијативној месечној публикацији русокрстурских школараца, на челу са уредником гимназијалцем Елемиром Папхархајем, под насловом „Рошта“ („Решето“). У току 1965. године, на иницијативу тада већ професора Е. Папхархаја, издавачка кућа „Руске слово“ почиње да издаје хумористички подлистак под заглављем „Дикица“ (Xanthium), који и данас излази једном месечно.

Ђура Лаћак

RUSHINS AND THEIR HUMOR IN THE PRINTED MEDIA

Summary

Rusyns love humor just like other peoples from their environment. This can be concluded from the publications published in the late 19th and early 20th centuries, and especially after 1919, when the Rusyn National Educational Society (RNPД) was founded, which became the publisher of publications in the language of the Bačka-Srem Rusyns. These were the annual “Rusyn Calendar” (from 1921 to the present day), and the weekly “Rusyn Newspaper”. This paper reports in more detail on the self-initiated monthly publication of Ruski-Krstur students, headed by the editor, high school student Elemir Papharhaji, under the title “Rošta” (“Grill”). During 1965, at the initiative of the then already professor E. Papharhaji, the publishing house “Ruske Slovo” begins publishing a humorous supplement under the title “Dikica” (Xanthium), which is still published once a month today.

Мр Славомир Олеяр, Канада

ПУТКО

Не прешло вельо часу од закончення Другей войны, а власци одлучели же ше, по углядзе на советски модел, по валалох маю основац селянски роботни задруги. Наглашовало ше слово роботни, бо ше з тим словом селяне и роботніки зєдиньовали до єдней, роботніцкй класи хтора, як ше писало, тераз на власци у своєй, шлебодней жеми.

– Сушєд – опитал ше Петро док шєдзел за столом у сушєдовой преднєй хижі ошвицєнєй зоз жовкаву шветлосцу витрионовей лампи хтора стала на углє мурованого пєца – сушєд, цо ви думає о уписованю до задруги? Будзе то добре?

Сушєд моцно поцагнул дим з цигарєтлї цо ю пред тим зашулькал зоз шверцованого, герцєговского догану и грубого паперу. Пред тим ю запалєл так же знял лампу з пєца и приложєл на отвор склє дзє горє виходзєлє цєплота, тримаючи други кєнєц у устох и путькаючи док ше нє розжирячєлє.

– Озда власц зна же цо добре, а цо нє. Кєд нас зналє водзиц у войны, будзе нас ищє лєпшє водзиц у мирє. Ви шє, сушєд, учлєнїцє?

Петро задумано патрєл опрєз сєбє.

– Нє знам, сушєд. Гваря же мушимє дац до заруги шицку жєм и другє цо мамє за обробок жєми. Тоту жєм ищє мойо прадїдо, дїдо и оцєц куповали гольт по гольт, а и жєна ми принєслє до талу пол гольта... Як да я то дам лєм так? Кому?

– Пать, Пєтрє – пробовал му потолковац сушєд – нє даваш нїкому. То будзе нашє, заєднїцкє жєм, шицки вєдно будзємє робиц на нєй.

– Значи, кєд дам жєм, коня, коч, плуг, дєрлячу, тарчу, вєтєрнїцу и другє, то постанє нашє, а нє мойо? Будзе припадац и гєвтим цо нє маю и нє даю такповєсц нїч?

– Нє розумиш, Пєтрє. Дєржєва цї нє одбєрє, алє цї давє. Шицко тераз нашє, цалє жєм твоя и моя, нє лєм тоти даскєльє гольти.

– А кєд нє дам? Цо шє случи? – опитал ше Петро.

– Нє знам точно, алє ши годзєн закончиц у гарєшту.

– Яка то шлєбодє кєд мушиш дац – думал сєбє Пєтро, алє нїч нє гварєл.

Комисия у хторєй булї “свидомї” члєни Кємунистичнєй партїї, од хторих двомє з часу на час робєлї у Пєтра як наднїчарє, пришлє, пописалє шицко и лєдво их одгварєл най нє попишу голєм єдєн ашов, мотику и грабєлкї, бо му трєбє за заграду. Алє, прєто мушєл обєцац жє звалї гамбар за жито и чардак дзє тримал кукурицу, хтори му и так вєцєй нє буду потрєбнї, а дєски най однєшє до задруги. Шицок урожай шє будзє одкладац до задружного магазину, бо у гамбарох миши правя вєлькє чкодє. Пєршє цо зробєнє, булє вжєц му Путкє, коня зоз хторим прєпровадзєл рєки намагаючи шє прєжиц, у радєсцєх при облїваню кєд го знал оквициц и уграгнуц до кочє, та з музику и пайташами исц од хижї до хижї дзє бивали дзивкї на одаї. Нє вжалї му лєм коня и коч, алє однялї часц живота. О даскєльє днї пришлї зоз кочом до хторого бул попрагани Путкє и на даскєльє заводї однєслї шицко цо пописанє, а Пєтро остал припатраючи шє на празни двор и шопу. Чуднє то чувствє одразу остац бєз мєткє до хторого укладалї вон и його прєдкї шпоруюци кєждї динар. Мєсто того, достал розпо-

рядок, такволани трудодні, справ хторого мал робиц лєм цо не кажди дзень у задруги: орац, огартац, копац. Раз мешачне доставал перше бони, а потим и пенєж купиц себе у задружним дутяну до обисца потребни ствари. Вечарами, по законченим трудодню, знал пред одходом зоз задруги дому зайсц до хліва опатриц и очесац Путка з огреблом. Гласкал го по глави док раз не обачел рани на хрибце, очиглядно од батого. Путко лєм патрел на нього зоз своїма велькими очми у хторих ше, як му ше видзело, зявели слизи. Пробовал ше жаліц управительови на таке негумане справованє, алє вон го лєм цо го не вируцел зоз кондзеларії прето же то не його брига, то не його алє задружни конь, ест хто ше стара о коньох и кравох, а вон най роби цо му ше розкаже и будзе шицко у шоре.

Неодлуга до задруги сцигол и перши трактор, просто з Русії. На гушеніцох поставени мотор, а за нїм кабина у хторей вожач шедзел на високим карсцелю за двома ручками.

– Рус ци то, брайко мой – людзе ше сходзели коло нього – цо вон направи, то моцне и тирваце. На истих таких гушеніцох ше вожи танк. Сила ци то! Гваря же може цагац штири бразди одразу, лебо два за глібоке оране. Ма моц як двасти конї. Задумайце: двасти конї хтори не треба кармиц зоз шеном и напавац з воду. Лєм насипеш нафту и – гонь!

Познейше пришол и тракториста, окреме вибрани спомедзи членох Партиї, бо то одвичательна робота, а вон доказани член и з полним довирийом му дате право вожиц тото чудо техніки. Зоз цигаретлу у устох, важно пришол гу трактору, преверел чи ест нафти и по кратким фурканю диму з мотора, зачул ше гирмот од хторого ше припатраче позлекали, а даєдни одступели два-три крочаї назадок. Двасти конї були наисце гласни и закурени!

– Оддзвонело коньом – хтошка спомнул – не потребни су вецей.

Алє, пришла дижджовна ешень и вицагованє шицкей кукурици з польох було неможліве зоз єдним трактором, та конї, медзи нїма и Путко, були прагани за таку роботу. Диждж розмочел чарну жем и кочи знали залєзнуц аж по осовини. Теди ше мушели упрагнуц додатни конї же би ше кочи вицагло з блата. Случело ше же раз Путко мал сам цагац коч полни з кукурицу, а кочияш не бул звикнути, та ше коч зошліснул и глібоко залєзнул. Место же би гледал помоц, почал биц Путка перше з батогом, а кед худи конь не мал моци цагац, почал го биц з паліцу кадзи сцигол. Цо ше баржей Путко упинал, то ше кочияш баржей розедал, та кед конь без моци спаднул на колена, вдерел го по глави и очкодовал му око зоз хторого почала чуриц крев. Аж теди пошол погледац помоц, алє Путко мушел буц випрагани и одведзени на препатрунок до ветеринара. Доктор за животині дал лік и препоручел лепши оброк и мированє. Длуго потим го Петро обиходзел, чесал му гриву, гласкал го и стримовал ше не набиц кочияша хтори го покалічел. Кочияш за тото достал лєм явни укор од управителя, як опомнуце другим задругаром най чуваю и допатраю державне.

– Чом ши го так бил? Як би було кед би тебе дахто набил и видлобал ци око?

– Но, пать як го санує! Ша то лєм конь, не человек. Муши робиц цо му ше розкаже.

– То не конь. Ма свойо мено, вон ми як член фамелиї – одвитовал Петро.

– Хто зна яка ци вец пала фамелия кед ци конь єй член – почал ше вишмеювац кочияш.

На щесце, Партия одлучела же така форма задругоx недосц ефикасна, же треба напуциц советски модел и же треба врациц жем бувшим власніком. Маю ше формовац земледілски задруги хтори буду одкупйовац урожаї од польоділцоx и предавац их держави хтора будзе далей розпоредзовац зарно. Направени план врацання жеми, але таки же тоти цо у войни були проверени патриоти, маю достац лепшу. Водзело ше рахунку о тим же би ше жеми, пре ефикаснейше обрабняе, обединьовало и исту поверхносц врацело людзом без огляду дзе була скорей їх жем хтору придали до бывшей заруги. Так Петро достал исту поверхносц не чарней, але псковитей жеми, далеко, у риту.

– Ніч не вредзи, Петре, мушиш од'жаловац як и я – гуторел му сушед хтори прешол исто як и Петро – бо ше не вредзи биц з рогатим.

– Будзем их тужиц – одвитовал Петро.

– Кому? Судийох поставела Партия и вони муша слухац цо им ше накаже. На остатку, будзеш ти виновати и обтужени за непочитоване власци лебо, ище горше, за подриване системи.

Зоз старей задруги вицагал лем часточку цо му вжали, але плуг и дерляча були найважнейши. Псковита жем ше легко орала, та и єднооки Путко по хторому ше, пре роки лебо пре страх од бица, почала зявйовац шива шерсц, успішне цагал єднобраздови плуг. Тот плуг Петро сам кладол на коч и знімал го долу на полю. Кед обачел же Путко зуновал, випрагал би го и одведол до хладку под ягоду цо росла на меджи зоз сушедним польом. Дакеди би знал приповедац му, а Путко як кед би розумел. Хто зна, можебуц и розумел, бо на ньго з тим єдиним оком патрел просто до оч док приповедал. Другираз, иншак, обрацал главу на други бок и патрел на дильов и ридки кочи цо би дзекеди прешли дзвигаюци прах хтори ше, пре чежину, швидко ушедовал.

– Е мой Путко, докля будземе так ми двома? Ореме, гноїме, шеєме, садзиме и кед нас каменец не побие, цагаме до задруги цо маме, а вони нігда не знаю одкупну цену. Аж теди кед ше одкуп закончи, даю нам праве тельо да не поздыхаме. Так з рока на рок. Докля?

Закончили оранє и остало подерляц и пририхтац жем за єшеньску шатву жита. Петро дзвигнул плуг на коч, упрагнул Путка и рушели ше дому по сухим дильове коло воздлуж засадзених ягодох. Тоти ягоди, кед дозрели, людзе звичайно зберали и правели добру палєнку ягодачу. Вона их вжиме зогривала и розвешельовала дружтво кед ше у жимушніх завятих вечарох сходзели до дакого картац ше и приповедац дожица у прешлим року. З довирийом, лєм медзи собу, теди знали критиковац власц.

Путко знал сам пойсц дому, та Петро дакус задримал успани з ритмичним лупканьом плуга у шорогльоx. Станул пред капуру, причекал же би ю Петрова жена, газдиня, отворела и вошол нука, а Петро ше праве розбаторел. Путко обрацел коч у дворе так же станул под вельким орехом цо го ище Петров оцц засадзел недалеко од шопи и спаднул. Перше на колєна, а потим ше преврацел на бок жалошнє патраци на Петра. У оку му ше явела велька слиза. Кед сцигол ветеринар, було позно.

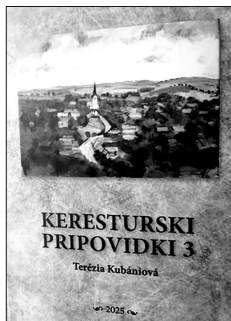
Путко пошол орац небесни поля и чекац Петра же би ведно предлужели шац и садзиц, лебо ше одпочивац у хладку даякей розконареней ягоди.

Терезия Кубанійова, Република Словацка

ТРЕЦИ КЕРЕСТУРСКИ ПРИПОВЕДКИ, А ЗОЗ СЛОВАЦКЕЙ

ТРЕЦИ КЕРЕСТУРСКИ ПРИПОВЕДКИ*

(Terézia Kubániová, Keresturski pripovidki 3, Košice 2025)

Тих дньох видрукована треца кніжка авторки Терезії Кубанійовей, професорки музики и етнологині зоз Земплинскей Теплиці, дакедишнього Керестура у Републики Словацкей з назву Керестурски приповідки число 3. Такой после наслова пише же ше роби о тим як то у Керестуре дакеди було, або ані не було. У 50 приповідкох описани живот, обичаї, згоди и незгоди обичних валалских людзох, а тоті приповідки заслужую нашу увагу як фактография живота простого человека хтори мал свою гордосц, морал, притоку гу традиції, але и скромносц, роботносц, заєдніцтво и помоц у роботі. Тоті прикмети у сучасносци дакус дрилени на бок. У стварднутих мозольох вичного неспокою, але и у часох войны, обични человек зачувал людскосц, емпатию, народну пиху. Колесо живота приношело вшеліячини, але ше писани и неписани закони власцох почитовало. Праве прето фамелия мала вше добри фундаменти, морални норми, познати смисел живота. У прикладах зоз живота нет идеализації, вони маю и чарни боки, але им заш лем не хиби ані сердечносц, ані аналітична мудросц. Праве у нешкайшим чаше би тота кніжка могла отвориц дискусию о фамелії, мацери, жени, старих родичох, медзисобних одношеньох и симбиози живота. Чом праве teraz? Прето же жиєме у чаше полним егоїзму, цинизму, поремещених вредносцох, у чаше комуникаційней неграмотносци, чувствительного худобства. Хиби нам сердечносц, аналітични попатунок, душевна здравосц. Тоті приклади у приповідкох нам жвератко моралу валалского человека у прешлосци, але и нешкайшого, обнятого з бизнисом, пенєжом, псвдо прикладами зоз заходного швета.

На тот завод, з авторковим дошлєбодзеньом, превжали зме два приповідки хтори щиро препоручуєме вашей уваги.

ГАЛУШКИ

Мижо Балїнтов уж од своєї младосци знал цензариц, бо ше перше приучовал од свого оца – старого Михала. Вец кед уж оцек остарел и не бировал,

*Приповідки з прешлосци дакедишнього Керестура, нешкайшей Земплинскей Теплиці у Републики Словацкей записала Терезия Кубанійова

та як умар, и надалей цензарел з кравами, волами, а познейше и з коньми. Пайташох вон мал барз вельо, бо вше так гуторел своєї жени Веруни, же то вира не найважнейша, найважнейше хто яки человек. Вон ше пайташел не лем з людзми цо були католіки, але и зоз православнима, лутеранами, калвинистами, бо знал добре и по мадярски ше з німа згвариц, гоч Мадяр не бул, але у школи ше научел, бо теди кед вон ходзел як хлапец до школи, та ише ше мушели дзеци знац и по мадярски у школи модліц! Ша то не чудо, бо теди зме були под Увстроугорску монархию. Та так наш Мижо ходзел по вшеліяхих вашарох, не лем цо були по околіску, але и до Угелю вон ходзел, и цо я знам же кадзи шицко. Єдни своєю воли або коні предал, дакус на ніх заробел, а други дакеди и од своїх лепши купел, и то ише и туньши, бо ше знал добре єднац. Но так то було и єдней суботи, кед пошол уж од вчасного рана дзешка на вашар з коньми. Своєї жени Веруни вон нігда не гуторел же дзе на вашар идзе, лем тельо ей наказал, же на поладне, накадзи задзвоні на церкви, та ше ма теди дац до вареня полудзенку, же би – док ше вон враци, була зоз вареньом готова.

Но так то и було тоту суботу.

Рано кед Мижо одходзел на кочу з коньми, та ей ише розказал же най навари финей заградковей юшки и єдну миску галушки зоз сладку капусту, бо вон того єдло барз любел. Верунка єдзене наварела, миску з галушками прикрила з хлебковку и положила за буджак, же би ше не вихладзели и же би ей муж як придзе до дому з вашару жедол фини цепли. А ту уж почал пес бундаш брехац и такой звонка прибегнул гу ней до хижи брешуци, як кед би ей сцел повесц же ше його газда уж враца до дому. Но але так то було.

Мижо на дворику коні при хліве з коча випрагнул и одведол их нука до хліва, баба го ишла вонка привитац, а видзи же дідо не пришол до дому сам, але же приведол зоз собу и якогш цудзого хлопа. Як пришли обидвOME нука до хижи, та дідо такой на бабу:

– Но, Веруно, приведол сом нам госца, Мишку Лайоша, вон з Чергова, але ше приженел до Саланцу. Од рана ми помагал при коньох на вашаре, та сом го тераз поволал до нас, най придзе на полудзенок, ша єдзенья ти вариш вше досц, но не? Та фиям, шедайме такой гу столу, а ти, жено, дай нам перше дацо випиц, же би нам не шедло єдзене на жалудок бо зме, вера, од рана уж и вигладнели.

Верунка такой принесла фляшку добрей шлівковей паленочки и два погарики, а Мижо почал себе и пайташови “щиро” – єден за другим налівац. Кед уж дас по пейц погарики випили, а и язики ше им уж почали мотац, Верунка им сцела принесц юшку, але Мижо же най перше принеше тоти фини галушки цо вон так пребарз любі. Верунка принесла у єдней велькей глейтованей миски галушки, а наш Мижо так надумал же вон з тима галушками перше понукне того свогого пайташа, а аж вец як ше вон добре нає, та будзе и вон єсц. Миску зоз галушками поставел пред пайташа, дал му ложку до рук, а так му гварел:

– Но, Мишка Лайош, єдз, бо ти таки галушки цо пліваю у машле дома бизовне не єш!

А Мишко лем єдол, а єдол, а уж вецей як до пол миски галушки поєдол, та так гутори нашому Мижови:

– Яй, яки прекедвешни тоти галушки, ша вони ми сами долугарлом сцекаю, але я уж, верабоже, вецей з ніх єсц не бируєм!

А наш Михал теди на нього:

– Цо, не бируєш, а хваліш мою жену, же яки предобри наварела, мушиш єсц, чи бируєш чи не, розумел ши ме добре?!

Хлоп ше пооглядал по хижи, та так гутори Мижовей жени.

– Пребог Вас модлім, Верунко, поведзце и Ви му же най ми уж да покой, бо я уж наисце не бируєм вещей з тих галушкох поєсц.

Ту наш Михал станул, хвацел до рук карагулю, треснул з ню поконцу стола и злярмал:

– Єдз, фиям тоти галушки, бо кед не будзеш єсц, та це ту тераз з тоту паліцу на месце забієм! А док их шицки не поєш, од того стола не станєш, а анї, боме, дому до Саланцу не пойдзеш, иртем?!

А тот хлоп почал уж и од страху єсц далєй з миски тоти гаушки, гоч ше му барз ригац почало, а и кропаї долутваром му ярком чурели, а лєм єдол, а єдол, аж их, боме, на концу шицки з тей миски жедол. Його пайташ Мижо Балїнт стал над нїм цали час при столе з паліцу у рук. А кед уж тот хлоп шицки тоти галушки жедол, питал вєц од газдинї Верунки до гарчичка води, же би ше по галушкох напил. А як тоту воду випил, станул од стола, газдинї, не пайташови Михалови подзековал за галушки, а сам вишол швидко з хижи вонка. Кед бул уж на дворику, пуццел ше як лєм найшвидше могол исц долу двориком аж гу капури, а кед бул уж при капури, та ше ище раз огляднул, же би себе добре запаметал дзе вон бул у свойого пайташа на полудзенку.

А як госц Мишка пошол, пришол наш Мижо нука до хижи, шєднул себе гу столу, а гутори так своєй жени:

– Но, Веруно, а тераз принєш и мнє миску з тима финима галушками.

А Веруна му нато так гварела:

– Но–та яку ти сцєш, Михалє, миску з галушками, ша шицки галушки ши дал поєсц тому твоему пайташови! Цо себе думаш, же одкаль я вежнєм другу миску з галушками! Та, знаш ти цо, Михалє, же кед ши витар з розумом задок, та тераз ше напий жимней води, прежегнай себе под главу а идз спац под перину!

Та так наш Мижо обстал, же ше напил добри пол литри жимней води, поуццєрал гамби и пошол спац. А уж вещей вера нїгда не понукал так своїх пайташох, гоч их вон мал превельо и надалєй.

А тот пайташ Мишка Лайош, уж ше од теди нїгда з нашим Мижом не сходити. Кед го дагдє медзи людзми збачи, а мал би ше з нїм стретнуц, дзєчнейше го надалєко заобиходзи.

Та таки бул наш Мижо Балїнт щирі гу своїм пайташом.

ФЕРЕНЦОВО КРАВИ

Жили давно у Керестуре, а уж и помарли двоїо людзе – бачи Палко Ференц и зоз свою жену Ганчу. Були досц худобни, анї жемички не мали барз вельо, а и тото цо мали було лєм под аренду. Лєм тельо же би себе могли пощац дакус зарєнка, кромплї або даякей желєняви. Конї себе вони не могли купиц же би мали гу тому їх малому газдованю, бо пенєжи небарз було. Мали ище пєцєро дзєци, та ше мушєли барз обрацац. Спочатку вони тоти свойо полька обрабляи

на своїх двох кравичкох, але кед уж кравички не бировали, та бачи Палко так надумал же ше вибере до Уйгелю на вашар и там себе найдзе даяки моцни воли, же би их мог попрагац до ярма и вец на нїх орац, шац и шицко цо му на полю треба зробиц. Кед пришол на вашар, та газдове Мадяре там мали вшелїяки воли на предай, але то було за бачика барз драге, а вон тельо пенєжи анї у обисцу не мал кельо вони питали. Уж було помали гу поладню и бачи сцел же ше назад схопиц гу домови. Кед раз, чує же на ньго кричи єден хлоп:

– Чекай, фиям, я ци сцем понукнуц мойо воли, а поєднаме ше и коло цени. Увидзиш же з нїма будзеш спокійни!

Бачи ше огляднул и видзи же єден млади моцни хлоп водзи на штрангу якиш воли. Бачи патри, патри...

– Яй, Боже мой, ша я ище такі воли з такими пребарз велїкими рогами нїгда не видзел, анї у калндаре!

А тот хлоп пришол гу ньому та ше пита бачикови же кельо би му дал за тоги його воли. Бачи му гутори же воли би могли буц, але цо кед маю такі страшне превельки роги, як лем войду през дзвери до його хлїва. Но, цо пове його жена Ганча кед их купи, и шицки пенєжи кельо ма у обисцу за нїх заплаци. А цо кед му не зосцу цагац ?!

А тот хлоп, Мадяр, му так гутори:

– Фиям, я ци можем бистатовац же барз з нїма будзеш спокійни, бо то мадярски дарови. Ти ше не бой же як войду до хлїва. Вони такі мудри, же себе способ найду. Будзеш патриц же як вол тоту свою главу обраци перше на єден, а вецка на други бок, же би му и його роги шумне нука вошли. А я би их, вера, нїгда не предал бо су ище млади а и моцни, але недавно ми так нафришко умарла жена, та я уж вецей газдовац не будзем. Сцем пойсц за сином аж до Пешту бо ме вола гу себе, та мушим дома шора направиц.

– Бачи Палко думал и думал, а на концу ше з тим хлопом поєднали. Ище и з цени му спушел и так ше наш бачи зобрал помали з тима волами дому гу Керестуру. Кед дошол до валалу, та ше уж помали почало и змеркац. Бачи и нина бивали на угорским боку, а кед ишол од каплїчки по драже аж гу церкви, а вец долу по улїци коло церкви, шицки дзеци цо ше бавели на драже ишли за бачиком аж гу його хижи. И не лем дзеци, але и дасдни людзе цо були теди на драже, бо ше чудовали же цо то лем будзе тот бачи Ференц з тима своїма волами робиц. И дзе их увяже. Дотераз ище нїхто у валале таке чудо з велїчезнима рогами не видзел!

Но, а його нина Ганча?

Кед бачи вошол до дворика и нина го збачела, лем руки ламала, а так му гуторела:

– Но, Палку, знала сом же ши дзекеди такі вшелїяки, але же ши баш такі шалєни!

А бачи з волами ровно пред хлївни дзвери. Ту нашо воли постали, перше пошол нука єден, а потим и други. Так з тима своїма рогами шумне вошли нука гу яшльом як му и тот хлоп Мадяр там на вашаре гуторел.

Но, а нина кед тото видзела, та ше успокоєла и бачикови нїч вцей не гуторела. А бачи бул барз з тима своїма мадярскими волами спокійни, бо му барз добре цагали, були моцни, а ище себе з нїма дакеди и заробел. Кед свою

жемичку скорей обробел, його пайташе або сушеди ше му тиж питали чи им придзе поорац, пошац, кромплї виорац и цо им було треба.

А у валалє Керестуре себе людзе вжали на язык таку присловку кед дахто дацо недобре зробел, або вистроєл даяку глупосц, та так тому човекови вец гуторели:

– Знаш, таки ши глупи, же ци треба лем вельки роги приправиц як давно Ференцово крави мали.

* * *

Пририхтала: Гелена Медєшова

Михал Симунович, Футог

НЄ НАШО Є, АЛЄ НАМ БАРЗ ПРИСТАВА

Позно вшени у месце дзе жиєм отримус ше велька манифестация на чесц и славу капусти. Швето векше як Кирбай. Зиду ше на тот дзень до центру валалу чи варошу гу котлом з капусту политичаре, тротькоше, циркузанти, тоти цо гладни, та и гевти цо не маю иншакей роботи.

Ту и розгласни, велька бина на кохторей ше зменяю танцоше и шпиваче. Праве на бини були Коцурци. Мой сушед зна же сом з Керестура, та пояснює тим коло нас же Коцурци и Керестурци не исте, бо розлично славя Крачун и други швета. Ша, реку, и Коцурци так поведза за Керестурцох, а и обратно. То прето же ше ми Руснаци тримаєм двох календарох. Праве сом здумал же то и поближей пояснїм, але сом ше енки укушел за язык. Рахуєм, не вредзи мишац календари з пивом, з капусту и з ратицами. Але мой сушед упарти, та чесному собранию пояснює же зме мали народ, а так подзелени. Гвари, маме малярски, сербски и хто зна ище яки презвиска, назви стварох, едла... Ниа, чардаш цо танцюю Коцурци на бини то тиж не руски танец, толкує вон.

Га, правда, але Руснаци як ше селели з Карпатох та у драже покус на ограбки позбєрали и культури других народох. Але так то робели и други народи, не дам ше я.

А же бим привед гу концу тот трактат при пиву и капусту, виприповедал сом им уж познату причту яка ше стала у пекле. При каждам котле стал дяблик хтори надпатрал же кед ше даєден скаранїк пробує виграбац з котла, вон го назад дрилї. Єдино при котле дзе були Руснаци там не було дяблика. Прецо? Прето же Руснаци сами єден другого цагали до котла, та дяблик ту не мал роботи.

– Е, анї то не ваше. То сце од нас превжали, упарти мой сушед.

– Можебуц же є не нашо. Але кед нам так барз добре пристава, упарти и я.

МАРТА, БАРЗ СОМ ЦЕ РАД

З драги по Словацкей, у новей демократскей держави, зоз местох дзе жию и Руснаци, принєсол сом громаду упечатки на хтори сом, на мойо щесце, не плацел анї царину, анї порцию.

Приповеда ше и у Словацкей о демократії, дзелї ше и вадзи, але їх звати спрам наших, най ше у Словацкей не увредза, здабу на куру войну. Кед уж слово о дзелєню, староста Медзилаборцох Едвард Иванчо, бєшєдуюци з рускими новинарами о розпаду старей Югославии и старей Чехословацкей, спомнул же ма упечаток же кед би ше питало народ чи сце подзелїц єдну на два держави – Чєску и Словацку – же би векшина була за то же би и далєй жили шицки ведно, та уж як им будзе. Медзитим, о тим не нательо важним питаню народна власц ше не питала своїому народови, озда же то трошок. Верим же о тим трошку роздумовала и власц на Балкане.

У Словацкей уж рок-два розпочати процес приватизації, продукция досц шкинта, бо нет пенєжи за укладанє, а обєцани кредити зоз Заходу нїяк же би

сцигли. У тим замишательстве людзом ше видзи же гоч и створени нови держави, же жию по старим и же и далей помагаю тот розвити Заход.

Микола Лаш, еден спомедзи кумох гумористичней серії на Радио Пряшове, дзе ше братняци Руснаци и братняци Українці вадза же аж пука, гвари же єст пременки одкеди створени з єдней два держави: по местох пременети транспортни знаки цо означую швидкосц, та место 60, швидкосц тераз огранічена 50 километри на годину. Микола през франту гвари же то прето же би ше путовало помалши и не пребегло граніцу новей – меншей державки.

Вадза ше у Словацкей братняци Руснаци и Українці же би и тоти перши мали своєю школи и институції, а у Пряшове и на тим же чий бул, у ствари, Александер Духнович. Од тей звади не бул хто ані покошиц траву коло його памятни́ка, хтора тиж усприч, того року наросла до паса. По державним розказу и о єй трошку, траву покошел Пальо, братняк Словак, так же од тераз и вон ма заслуги же би ше уключел до дальшей звади.

И у Словацкей, як и у других демократских славянских державох, лєм сам Бог зна кеди ше законча прави и кури войны.

У штред Медзилаборцох єст еден надпис хтори одкрива, на щесце, и други бок славянскей души. Якиш залюбени, а нещешліви челеднік єдней ноци, озда после веліх випитих погарох и у велькей розпуки набрал шмелосци и виграбал ше на 50 метери високи фабрични комин и вонконцом од горе по долу написал: „Марта, барз сом це рад!“. Так тот комин у фабрики цо уж половку роботнікох одпустила з роботи, одразу постал туристична атракція и памятник любви.

Можебуц же после курих и правих войнох Славяне знова найду свою праву душу, та руца копії до церня, а место оружия хлопи ше влапя до другой лапшней роботи. Перши знак же ше то збуло, буду говлі цо звию своєю гніздо на тих истих коминох.

ПАПА ИЩЕ НЕ ОДПИСАЛ

Єст вельо анегдоти о керестурскому парохови Михайлови Макайови, але думам же єдна непозната явности. Вона не лєм же указує на парохову знаходлівосц, але и же душпастирска служба ані не такой-така єдноставна як ше можебуц дума.

Дідо Дюра, еден з керестурских богачох медзи двома велькими войнами, остал гдовец. Бул стари, але здрави. Раз так у валалє стретол ше зоз своєю любову з младосци, а и вона под старосц постала гдовица. Кус-покус вони ше почали вше частейше стретац, та ше так надумали и побрац. Дідо Дюра єй обецал же єй препише часц капиталу, але ше тому сперала його дзивка.

Пошла так вона до пароха на пораду.

– На стари роки сцу правиц таку параду – поносовала ше вона парохови.

– Покончимо ми то найлєпше як мож – улагоєл ю парох.

Не прешло тому ані мешац, а гу парохови пришол и дідо Дюра.

– Паноцец, я гу вам на вельку бешеду – гвари му дідо.

– Е, велька бешета найлєпше чече при погаріку – гвари на то парох Макай, бо уж знал прецо вон пришол, та зоз фийовки винял фляшку.

Дідо нашироко виприповедал парохови прецо пришол, гоч парох уж шицко тото знал.

- Ми би ше сцели побрац, повинчац ше – гвари му на концу дідо.
- Шицко ми то покончимо так як треба. А кельо то ви маце роки, не верим же вам их треба правиц – франтуе парох.
- Ша, назберало ше, прешло ми осемдзешат – озбильни дідо.
- Е, ту єст єдно мале условие – за винчанє старих цо им прешло осемдзешат роки я мушим од папи питац дошлебодзене. То обична формалносц, але ше ю муши випочитовац. Не потирва то длуго, я вам явим док сцигне писмо – гвари му парох.
- Дідо ше з тим улагоєл, та весели пошол дому.
- Не прешло мешац, а дідо знова до пароха.
- Парох, я барз несперпени, озда ме розумице як хлоп хлопа – гвари му дідо.
- Знаже-же вас розумим, але писмо ище не сцигло. Знаце яка то папова адміністрация, як и каждая друга – маю кеди, а не знаю же то барз важне, же ту гори! – толкує му парох.
- Дідо Дюра ше накратко улагоєл – ша кед потераз тельо чекал, причека ище дакус.
- Приходзел дідо ище на даскельо заводи до пароха, але одвит вше бул исти
- папа ище не одписал.
- У тим чеканю дідо и умар.

ПОТРИМОВКА З КОЛБАСАМИ

Уж рок ше рихтам пойсц гу специялистови на препатрунок, але тоти у новосадским шпиталу вше ме пре цошка оддалую. Хториш дзень ми явели же ше им знова погубел медицински апарат та ми предкладаю най ше я идзем препатриц до Београду.

Заказал сом и там. О даскельо дні зобрал сом ше на новосадску генцию та ше там розпитуєм же хтори автобус идзе до Београду.

Там при локомотиви пошоровани дзешец автобуси, упут'ює ме якиш челеднік. Акурат, там су, и то яки автобуси – нови новучки, вигланцани, як єден а єден. Пать як нам стандарт нагло подскочел, донедавна сом ше дрилял до єдного, а тераз ме чекаю аж дзешец, думам себе.

На кождим автобусу на предку заліпена цидула же идзе до Београду и при ней велька слика истого кондуктера, та ше чудом чудуєм же як вон постарчи шицким наплациц. Я просто гу першому автобусу та пояснюєм тому на дзверох же идзем до Београду, бо мам заказане...

Шицким нам розказане, идземе дац потримовку нашим на виберанкох. Шедайце дзе єст места, гвари ми оштро.

Я такой до задку, до шорогльох, медзи якишик шкатули. Накеди автобус рушел, а тот челеднік цо стал на дзверох вжал микрофон та командує: Кед я дам знак, ви кляпкайце, а кед отворим уста, а ви скричце у хору „Най жие!“. Кричце гласно, не лєм так себе под нос, як кед бисце не фриштиковали. Кед уж о тим, ту вам напой и колбаси, та хто не фриштиковал, най ше нає – командує тот челеднік.

Такой розпаковал коло мнє шкатули. Нараз цали автобус чуц на колбаси, и то яки колбаси, перша класа.

Док други вежбаю кеди треба кляпкац, а кеди кричац „Най жие“, я ше дал до колбасох. Одламал сом векши фалат, так по локец, та жужлім. Вец сом одламал

ище єден таки фалат, реку, най мам и на драгу, ша Београд не под боком, далеко є, як пребліски Сентивань.

Кед зме сцигли до Београду, видзим я же зме не станули на главну генцію, але озда ше знайдемо, ша у младосци сом ше ту школел, розберам ше.

Автобус станул, а я такой на дзвери най видзим же кадзи далей до шпиталю. Е, не можеш ти кадзи ти сцеш, брацику, але тамаль кадзи це вони гоня, як чупор. Двоме у калапох станули з обидвох бокох та нас упут'юю опрез якейшик бини. Там народа, людзе пришли добродзечне зоз шицких крайох дац потримовку тим на виберанкох.

Тоти у калапох до перших шорох гураю младши невести цо крашне зачезани, бо, гат, телевизия сликує. Слика пойдзе ширцом по швеце, та най видзи швет як здушне потримуєме тих на виберанкох.

Док там на бини якиш челеднік трима бешеду, а коло мнє по команди маса раз кляпка, а раз кричи у хору „Най жие!“.

Е, ви за мнє шицки срайдоше, не знаєце ви як ше у нас на свадзби кричи, думам себе. Кед дакус уцихли, я ше дакус випнул и скричал на цале гарло: Наша млада!!!

Ані сом ше добре не оддыхал, а гу мнє прибегли двома у калапох, зграбели ме попод руки та зо мну просто до комбия, гу спеціалістови.

Правда, не гу тому при котрому сом мал заказане.

ПОСЛЕ ФАЙРОНТА ВЕЛЬКИ ЛЮБОВИ

Наслухал сом ше приповідки у Керестуре о вшеліяких вельких любовох. О тих правдивих, а и о гевтих других, за хтори стари Керестурци знали повесц – любов як два песци.

– Качмар, принєш шприцер!

Ище як легиньчок, врацал сом ше влєце з бегелю. Уж була ноц, а на побережю сом наишол на два млади невести як єдна другей зверюю свойо дзивоцки тайни.

– Як дзивка була сом уверена же мнє мой Йовген судзени. Не могла сом ані себе задумац як я то годна без нього жиц. Вєц ше шицко пообращало, побори-кало, а я ше одала за цалком другого.

Тота нездобачки вислухана женска тайна барз ме корцела же як ше то може таке стац у живоце. Запаметал сом и другу сличку з моєй младосци.

У штред Керетура, при артејскеј студні и на другим боку под друкарньову капуру, стали два вельки громади людзох. Пришли випровадзиц младих хлапцох з валалу цо наруковали. Були ту їх найблізши, пайташе, та и подаєдна дзивка цо пришла випровадзиц свойого милого.

Сцигол и автобус шицок од праху, бо теди ше до Кули путовало по старей диргацей калдерми. Нашвидко почали ше єдни од других одпитовац, але єдна дзивка облапела свойого милого та го не сце пуциц. Нарика аж настрах. Другим дзивком дакус и неприємно, ша и вони пришли випровадзиц своїх милих, але у цихосци скриваю свой смуток.

Шофер сце заврец дзвери на автобусу и рушиц на драгу, але дотична долапела клянку на дзверох та не да автобусу рушиц. Упарла ше и з руками и з ногами, автобус рушел та ю смиком цага по калдерми, а дзепоедни жени од поцерпаня аж врещали.

Автобус пошол, людзе ше розишли и живот у валале знова рушел по старих коляйох. Каждэ рано иста сликa: на центре валалу мож було стретнуц лем Керестурцох цо на бицигли ношели млёко до млечарні або цо пришли на артейску студню по воду. Єдино поштаре мали дакус вецей работи, бо приношели любовни писма дзивчатом цо им писали млади вояци з касарні.

Не прешло тому ані пейц-шейсц мешацы, а дотична ше одала. За другога, розуми ше.

– Принеш, качмар, шприцер!

Мал сом у родзе дзивчину цо ше барз любела зоз своїм милим. Обидвойо були красни, але удобни. Шицки у родзе чекали же ше їх двойо поберу. Медзитим, єдна богата дзивка з валалу руцела око на того красного легиня. Пачел ше ей и дзечне би ше одала за нього. Дошепли дзивчиново домашні родичом того легиня, а вони го пробовали одгвариц най охаби тоту удобну хтору вон барз любел, та най спита гевту богату. Прешвечовали го: любов красна, але з любви не мож жиц. Днями и днями му тото трубели до глави, та наостатку легинь попушел и спитал гевту богату. Тота удобна заш лем чекала и наздавала ше же ше ей мили враци.

Єдней недзелї, док дзивка рихтала стол за полудзенок, пришла ей мац з Вельксей служби та ей гвари: – Дзивко моя, оглашовали их.

Дзивка так заслупла же ей з рук випаднул танер и розбил ше на марни фалатки. Живот таки: любов красна, але з любви не мож жиц.

Вельки любви маю смутну кончину: або их судьба на силу розлучи, або ше поберу та доконца живота тлучу як знаю и можу.

– Ноле, качмар, шприцер! Остатні

(Рок 2000)

Ирина Гарди Ковачевич, Нови Сад

ЗАВИСЦ

Олга и Вира були пайташки од дзециства. Ведно почали ходзиц до оводи, ведно ходзели до школи. Олга мала лем старшу сестру, а Вира мала два шестри и брата. Олга не мала мацер, а Вирова мац часто не була дома бо служела у маєтнейших обисцох кед газдиньом требала помоц у вельким порасню, рихтаню шветох чи даякей госцини. Олги мац умарла кед мала дзевец роки, та од теди у ей доме газдовала баба хторей прето же раз нагажела на ардзави гвозд и не явела ше на час до дохтора, одрезали ногу та мала древену. То було не лем Олговим пайташком але и ей цлїво, бо верели же вона з тоту ногу таке дацо як врачарка. Гоч єднонога, баба знала вивесц шора цалому обисцу, слухал ю и син гдовец хтори ше озда по ей дзеки вецей не женел, але и власни муж, гоч ше як однімал. То було вичне жридли звади хтори Олги завадзали. Любела діда и вон ю, гоч ше ей не пачело же дідо пахнул на паленку цо ю кажде рано коштовал з фляшки скритей у плєвнїку.

Вира бивала у истим краю, але три улїчки далєй од центру, а то значи и од Олговей хижі. У ей улїчки дражки були таки же кед падал диждж, спод преридзених цеглох чвиркала мутлянка, прецо стари, нашлїдзени од старших шестрох ципели вше були залюштани. Не гнївала ше вона на мацер и задихлївого оца же ей не могли купиц нови, але завидзела Олги не лем на ципелох, але и на червеной блишовей шмати зоз билу геклану газучку, та и на сликох цо були у конку їх обисца, аж и на квецу коло дражки у преднїм дворе. А любела пойсц бавиц ше з Олгу, бо там було вше дацо на понуканє, кед не инше, а воно голем фалаток хлеба з маслом, цо у Вировим доме бул луксуз. Олгова баба ше силовала подняц слабе дзивчатко, та верела же вона смачнейше и вецей поє зоз пайташку у дружтве. Не була то вше правда, бо Олга бегаца и весела вельораз штурела Вири до рук свой фалаток хлеба чи колач поєсц, а баба най ю не гандрує. А Вира шицко могла и сцела поєсц, бо дома не вше виставало досита ше наєсц. Заш лем була вше якош округла, та так и остала зоз округлима лїцами и широку твару, як кед би була досц старша од Олги.

Пайташки ше после основней школи пошли далєй школовац. Олга прето же оєц и баба видзели же така дробна не будзе добра за парастску роботу, а Вира прето же ю наставнїци нагваряли най пита од задруги стипендию кед ей так идзе ученє. Олга пошла далєй до учительскей школи, а Вира до польопривредней у недалеком варошику. Путовала кажди дзень, та попри скромней стипендиї не була терха фамелиї. Олгу потримовала и старша сестра хтора ше млада одала, та и нина, мацерица сестра, а и обисце було маєтне та ше на ней видзело и красне облєчиво и комотне препровадзованє на екскурзийох и розпустох. Не була Олга хто зна яка школярка, але ше указало же постала добра учителька, одвичательна у роботи хтору чествовала. Любела дзеци и знала з нїма посцигнуц цо задумала. Вертка и добра танцошка, ище лепша шпивчка, после дипломованя и початку служби уключела ше до культурного живота, та без ней не було забави

ані академії чи концерти. И то ей було интересантне и швидко пренашла дружтво у хторим ше чувствовала ценєна и хторе любела. Вира ше тиж врацела до валалу, сцела ше зоз роботу оддлужиц задруги, але ю задружна управа сама унапрямела на студії и вона ше почала вагац. Бо, до валалу теди сцигнул польопривредни технічар, Марко, млади, красни, белавооки и кандрасти, хтори мерковал цо и кеди облєче. Не чудо же обрацел на себе увагу шицких валалских дзивкох. Свидоми вон бул того, але му ше попачела млада учителька, весела, верцаца, не хтозна яка красна, лєм же мала шмеяци очи и черкотацу бешеду, красне справованє и цо було можебуц и одлучуюцє – не указовала же ю вон интересує. А як ю таку веселу лєм прицагнул таки вше озбиљни, точни, хтори обиходзел хотар на чейзи у бридж панталонох и чижмох хтори як кед би у нїх не ходзел по полю, вше були швицаци – останє загадка.

О кратки час, о Маркови ше приповедало у каждим дружтве и младей Ольги ше почало любиц же ю часто повязовали з нїм, обачуюци же Марко вше нашол способ буц там дзе и вона. И не прешол ані тот перши рок Олгового учителькованя, а вона була заручена. И свадзба була нафришко, бо млоди не мал цо чекац, уж на єшенє одходзел на факултет.

Олга остала робиц и далєй у валалє, о рок ше ей народзел перши син, муж добре напредовал на факултету, ей до помоци пришла баба, а доходзела и шестра хтора ше розишла и зарекла же ше вецей нїгда не ода, та щиро помагала шестри. А кед ше по законченю мужового факултету за штири роки кельо бул викенд-муж преселели до варошу бо Марко предлужел студії, магістровал, докторовал и напредовал у науки, народзел ше им и други син, а Марко постал порядни професор на факултету.

Док Олга уживала у своїм фамелийним живоцє, на истим факултету дзе Марко студирал и на концу докторовал, студирала и докторовала и Вира. И вона постала професорка, та ше на факултетских чи университетских шветочносцох на хтори Марко водзел и супругу два давни пайташки стретали. Лєм ше Вира якош здалєка оздзивала, як кед би ше горе несла. Олга то ані не обачовала. Була задовольна зоз своїм статусом, складала ше зоз шицкими цо з нїма одходзели на науково сходи, а ишла з мужем и на медзинародни конгреси, семинари чи туристични вилєти. Вона ше Вири явяла, тримала аж же вона їх домашні приятель. Вира не мала фамелию, та ше Олга аж и старала же би ше не чувствовала вонка з дружтва. Мала Олга и чежки хвильки, лєм же ей характер не допуцовал охабиц на ней векши шлїди ані кед ей перше дзецко умарло у пологу, кед друге дзецко на себе сцагло полни гарчок врацей води у хторей єднонога баба рихтала вивариц галушки, ані кед ей на 46 роки виняти шицки женски органи, аж и кед як найвєкшу трагедию дожила же ей син на 30 роки оперовал шерцо! Мужову хороту на шерцу тримала як свою и служела му же го аж розмазала, а кед умар, лєм тот вечар ше виплакала и превжала фамелийни кормань.

Хованє на себе превжал факултет, вона лєм дочековала и випровадзала тих цо го пришли випровадзиц на остатню драгу и участвовала у правєню списку поволаних на обед. У тим ей помагала и Вира, то було ей професорске дружтво и як найблїзша пайташка на обеду шедла гу ней та бешєда рушєла од покойного и дошла до рокох їх дзєцинства и дзивоцтва. Чи здумно, чи пре погарик палєнки за покой души, Вири ше розвязали памятки та ше пайташки зверєла.

– Знаш же твой Марко и я мали єдну тайну? Вон свою однес до гроба, а я свою чувам у шерцу!

Олга занемела. Оглядла ше чи ище дахто чул, але бешеда, як на каждом обеду, рушела по групах у рижних напрямох. Закруцело ше ей у глави и чувствовала як ше ей цми пред очми. Марков асистент, хтори ше пришол одпитац и порадиц кеди ю може нашивиц и придац ей Марково ствари хтори остали у його кабинету, прилапел ю и виведол на воздух. Вона го замоддела най ю одвеже дому. Тоти цо ище остали, приповедали яка Маркова супруга потрешена пре його вчасну шмерц.

О даскельо мешац, кед уж зоблєкла чарни шмати, прешвечена же жалоба у облєчивє нє права мира памятокх и почитованя, явела ше Вира же з Немецкей пришол заєдніки ей и Марков колега хтори ю сцє видзиц и виявиц сочувство. Олга подумала же шор прияц чловека хтори почитовал ей мужа. Вира приведла госца и о кратки час ше одпитала же муши дзешка пойсц. Госц ше затримал и Олга обачела же ше вон розкомоцує. О покойному анї слова, але о своєй осаменосци и можлївим врацаню назад почал, прешвечени озда же ше од нього такє обєчує. Жена ше нашла у власним доме як у клїтки. Енергично замоддела неволаного госца най напуци ей квартиру, и кед же мал даяку догварку з особу цо го приведла, най розчисци зоз ню.

Олги анї тераз, двацєц роки после Марковей шмерци, нє ясна Вирова намира, анї тайна хтора зоз ню уж пейц роки там дзе и Маркова.

СВ. БРАЦА КИРИЛ И МЕТОДИЙ – ПЕРШИ СЛАВЯНСКИ УЧИТЕЛЄ

Абстракт: Браца-мисионере Кирил и Методий перше преложили священїцки кнїжки на язык Славянох з околїска Солуну, а потим почали запровадзовац християнство у Велькей Моравскей, у славянскей держави хтора забрала восточну часц нєшкайшей Ческей (Морава) и заходну часц нєшкайшей Словацкей. Зоз тих часох походза и становиска же святи Кирил и св. Методий унїщовали поганство и запровадзовали християнство и при карпатских Русинох, як и же то кончене єден вик пред урядовим покресцованьом руского народу у рици Дніпер 988. року, т.є. концом 9. вику, а не концом 10. вику.

Ключни слова: св. Кирил, св. Методий, християнство, Велька Моравска, Славяне, старославянски язык, церковнославянски язык, праславянски язык, руски язык, Русини/Руснаци/Лемки.

УВОД

Кирил и Методий, познати и як Святи браца и як Славянски апостоли, пред 12 виками ширели писменосц и християнство. Браца народзени у Солуну, у другим по важносци городу Византийского царства. Святи Кирил, народзени 827. або 828. року, а святи Методий народзени медзи 815. и 820. роком. Кирил и Методий були Греки. Солун у тот час – у другей и трецей децениї 9. вику – бул македонски и окружени зоз славянским жительство, хторе ше ту приселело пред даскелїма виками. Родичи Кирила и Методия били граждане Солуна, углядного роду. Їх оцц Лев бул високи византийски воєни заповидник, а їх мац Мария була славянского походзєня. Кирил и Методий у дзєцинстве научели бешеду локального жительство. Кирил, по кнїжки *Житиє Кирилово*, бул наймладши од седем братох и його кресцено мєно бул о Константин. Методийово кресцено мєно було Михайло, а мєно Методий достал кед ше замонашел на гори Улдаг (хтору наволови мизийски Олимп) у сиверозаходней Турскей.

Старши брат Методий бул перше високи державни службєник, управитель «славянского князовства» (обласци хтора була населена зоз Славянами у долини Струми), але ше познейше поцагнул до манастиру у Малей Азиї. Року 856. Методий напушел свойо положєне архонта и постал монах односно игумен (Николић 1981: 9). Неодлуга по тим за нїм до манастиру пришол и його брат Кирил. Ту розпочали дїялносц на писме хторе у литератури познате як глаголиця.

Младши брат Кирил ещи у Солуну указовал талант за науку та го царица Теодора привела до Царгороду, дзе ведно зоз будующим царом Михайлом студирал при найлєпших професорох и науковцох того часу. По законченю студийох перше бул поставени за гартофилакса (библиотекара и архивара) Царгородскей

патриаршії, але є неолдуга – после поцагованя до манастиру – поволани же би на Велькей школи у Царгороду преподавал филозофию, прецо и достал назвиско Филозоф.

МИСИЇ СВ. КИРИЛА И СВ. МЕТОДИЯ

Пред окреме значну *моравску* мисию, Кирил участвова и у двох значних мисийох – у *арабскей* и у *газарскей*. Пре одличне хаснованє арабского и єврейского языка, 851. року, Кирил поста и член византийского посланства. Вон у сущности послати гу Сараценом у Малей Азиї, одн. гу Агаряном, хтори на християнох навалювали не лєм зоз оружйом, але и зоз пирком, видрижняючи ше християнской вири. У тей мисії двацццтиророчни Кирил водзел успишни вирски дискусиї зоз арабским вершинским теологами (мугамеданцами) и злепшал одношеня медзи Абасидским калифатом и Византию.

У другей значней мисії Кирил бу и зоз братом Методийом. Слово о мисії при турско-татарских Газарох медзи Чарним и Каспийским морйом. Мисия була унапрямена на зоперанє велького ширеня юдаизма. Затримала ше у Герсону, дзе Кирил виучел самарийски диалект и писмо.

Два роки после мисії при Газарох, браца Кирил и Методий були ангажовани за нову мисию. З тей нагоди були послани гу Славяном. Треца мисия привела по зявенє старославянского языка, хторе у непоштредней вязи зоз Велькоморавским князоством. Цар Михайло III до Моравскей не послал «єпископа», як вимагане, але одлучел послац єдну вирско-културну мисию окремого типу и окремой методи роботи, на чийо чоло поставени браца Кирил Филозоф и игумен Методий, учени и углядни людзе, уж искусни у роботах тей файти. Браца Кирил и Методий ше за тоту роботу озбиљно порихтали. Понеже составели нове славянске писмо (глаголицу), на язык Славянох зоз околїска Солуну преложели найнужнейши церковни кнїжки. На тот способ створели славянски литеатурни язык и поставели фундаменти славянскей литературы.

Року 863. браца рушели на драгу и 864. року стигли гу князови Растиславови, хтори их госцолубиво приял. Успих їх мисії, вельочислени ученїки и симпатії народу виволали реакцію латинского клеру. Главни аргумент процивнїкох славянскей литургии була такв. троязична теория по хторей существує лєм три святи языки на хторих мож окончовац вирски обряди. Тоти языки єврейски, гречески и латински. Славянски язык не бу и медзи тима трома языками. После 40 мешацох перебуваня и діяльности у Моравскей, славянски мисионере рушели на драгу до Риму найскорей же би, з єдного боку, їх ученїки були пошвечени за священїкох, и, з другого боку, же би видїйствовали недвосмыслову согласност на хаснованє славянского языка у церковним обряди.

У церкви пресвятей Богородици при Вифлеємских яшелькох у Риме папа Адриан II поблагословел славянски богослужбни кнїжки, а Св. Кирил и Методий одслужели Службу Богу на чєсц Мацери Божей на славянским языку. Дня 19. децембра 868. року св. Кирил и Методий пошвечени за владикох, а їх ученїки за священїкох и дияконох Папа и урядово допушчел же би ше, попри на єврейским, греческим и латинским языку, Служба Бога кончала и на славянским языку, хтори нешка познати и як церковнославянски одн. старославянски язык.

Тот ше язык, у даскелїх редакцийох, хаснує и нешка. Можеме го чуц и на литургийох Йоана Златоустого.

Дня 14. фебруара 869. року упокоєл ше Кирил. Методий ше не врацел такой до Моравскей. Од папи достал Посланїцу Растиславови, Святополкови и Коцельови же би наказовал на славянским языку.

Методий зоз ученїками дал до прекладаня цалого *Святого писма*. Пред тим були предложени Псалтир и Евангелия зоз Апостолом, як и избрани церковни служби, хтори предложел ведно зоз Кирилом. Методий ше упокоєл 5. априла 885. року. Медзитим, за нашілїдника избрал Горазда, але за славянске богослужєне и славянску писменосц настали чежки днї. Папа Стефан V не потвердзел Горазда за Методийового нашілїдника, але на место моравско-панонского архиепископа меновал бискупа Вихинга. Папа Стефан V, гу тому, аж и забранел славянске богослужєне. Ученїки св. Кирила и св. Методия заверани до цемніцох, мучени и виганяни зоз жеми. Вельке и праведне діло солунских братох просвитительох Кирила и Методия, медзитим, не могла зніщиц брутална физична сила. Велї ученїки, познати и непознати, пренесли и далєй розвили идею и праксу славянскей писменосци у других крайох и жємох славянского швета. Найвекши центр старославянскей писменосци настал у Македонїї, на побережїох Охридского озера, дзе діловали Климент и Наум. Отамадз ше старославянски т.є. церковнославянски язык ширел по цалєй Македонїї. У Восточней Болгарскей приходзи и до одступаня од кирило-методийскей графичней традициї (такволаней глаголїци). Ту найвироятнєйше глаголїца и заменєна зоз кирилицу/кирилку (письмо наволанє по св. Кирилови).

ЗНАЧЕНЄ ДІЛА СВЯТИХ БРАТОХ

Браца св. Кирил и св. Методий творителє старославянского языка. Стандардизована старославянска азбука ма 42 букви, хтори ше волаю з окреммима мєнами: аз (а), буки (б), веде (в), глагол (г), добро (д), єст (є), живєте (ж), земля (з), иже (и), і (и), й (й), како (к), люди (л), мислєте (м), наш (н), он (о), покой (п), рци (р), слово (с), твердо (т), ук (у), у (оу), ферг (ф), хєр (х), от (о), ци (ц), черв (ч), ша (ш), ща (щ), грубе єр (ѣ), ценке єр (ѣ), єри (ы), ят (ѣ), ю, треце о (Ѡ), вельке я (ѡ), малє я (ѡ), кси (ѣ), пси (ѣ), тита (ѣ) и ижица (ѣ) (Миз 2011: 303). Святи браца составели славянске письмо и на ньго предложели перши богослужєбни кнїжки з цильом же би Славяне порозумели и прилапели слово Боже на своїм языку. Св. Кирил перше за заходних Славянох саставел глаголїцу а познєйше школяре святих братох Климент и Наум саставели славянске письмо хторе ше по св. Кирилови нешка вола кирилица/кирилка.

Нешка ше старославянски одн. церковнославянски язык ище вше хаснує у церковним обряду у Грекокатолицкей церкви, и то у редукованим обсягу.

Активна конфесийна политика Кирила, а окреме Методия, од хвильки кед Методий постал моравски и панонски епископ, була у складзе зоз зєдинююцу политику велькоморавского князя Святополка, хтори присоединєл до своєй держави значну часц Панонїї и прєширєл свою власц на славянски жеми по Лабу, Одру и Карпати. Дзєпєднї виглєдовачє твердза же Методийово школяре доходзєли аж по Попрад, Топлю, Лаборец, Уж, Латорицу и Тису, о чим зачувани и

пам'ятки у усней народней традиції. Отокар Гостински напр. пише же у земплинских Сотакох егзистує народне преданє у хторим ше бешедує о їх походженю од стародавних Славянох, хторих покресцели ище Кирил и Методий, и же тоти Сотаки потомки гевтих прапредкох над хторима пановал Салан, спрам народних легендох Моравски. И угорски літописец Аноним у поглавю о приходу мадярских племенох през горски, карпатски цесніни и забераню території познейшей Угорскей пише о Славянох и Болгарох, над хторима пановал княз Салан. Його дїдо, Кеан, вельки княз Болгарскей, населел ту, на граніци, Русох и Полякох, тих Славянох и Болгарох. Славяне приповедали як Кеан, княз Болгарскей, прадїдо князя Салана, понеже вишол зоз Болгарскей, залапел тоту жем, и Славяне зоз болгарскей жеми були приведзени на руску граніцу.

Василь Сочка-Боржавин тиж пише же славянски предки наших Русакох (як их вон наволює), хтори пред приходом Мадярох жили у верхней долині Тиси, дзе ше тераз находза Севлюш, Королево над Тису, Хуст и Буштино, прияли християнство уж у 863. року. То значи же кореньови славянски народ Подкарпатскей Руси почал шириц Христову виру 125 роки скорей од предкох терашнього українського народу, хтори покресцени 988. року. Исти автор преноши и становиска карпатолога Алексея Петрова зоз Санкт-Петербурґского университету и будапештского слависти Яноша Мелиха же назви топонимох, углавним назви рикох, указую же Мадяре при забераню території у карпатским подгору, од Сриму по восточни Карпати, наишли на язык хтори бул найблізши заходноболгарскому и восточносербскому диялекту. То значи же Мадяре южно од Карпатох не нашли восточних Славянох, але южних.

Святи славни и всехвални ровноапостолни учителе славянски Кирил и Методий, прекрасни украс Церкви Христовей и найпочитованши святителе медзи славянскими народами прето же охабели благословени шлїд хтори не мож висцерац, з єдного боку, у писменосци и, з другого боку, у глібокей вирносци Церкви Христовей и любови хтору шведочели. Под час своєї мисії Святи браца мали велї спокуси, хтори зоз виру превозиходзели. Єдну з найвекших спокусох представляло прешлїдзованє од прихильнікох троязичней теорії по хторей существу лем три язики на хторих мож окончовац святи богослужєня – єврейски, гречески и латински.

За солунскими братами шицким славянским народом остала и славянска литурґия и традиция шпиваня, славєня Бога на власним языку. Византийски обряд, до хторого спада и наш, подроумное повязованє богослужєбного тексту зоз шпиваньом, а святи Кирил и святи Методий зоз Византії принесли и ширели литурґию святого Йоана Златоустого. Руснаци мукачовске-карпаторуске простопиніє принесли и до Бачкей коло половки 18. вику.

Зоз упокоєньом Святих братох, мож повесц, їх благородне діло и мисия не закончени прето же їх вирни ученїки и наслїдніки предлужели роботу на полю прекладаня и ширєня слова Божого. Медзи нїма и Климент, Наум, Ангеларий, Сава и Горазд.

Место заключєня преношимє слова Дионизия Нярадия зоз хторима владика жадал визначиц жєсвяти Кирил и святи Методий, первоучителє и первопрєсвитителє славянски, запалєли шветло християнскей вири и прєсвити шицким Славяном. Владика Дионизий Няради пише: «З востока шветло!», гутори стара

присловка. На востоку нам виходзи кажди дзень златно-жарне слунко. На востоку нам зашвицело и 'Боже Слунко', Христос Бог наш. З востока пришли до нас славянски апостоли – св. Кирил и Методий, же би запалели шветло християнскей вири и просвити шицким Славяном» (Няради, Діонісій (1927). *Жуміє св. Кирила и Меодія*. Нови Сад: Рус. Нар. Просв. Дружтво).

ЛИТЕРАТУРА

- Белей, Любомир (2015). Slovin'skŷ љazykъ: народження та життя мертвої мови. У: М. Milankov, J. Tamaš ured. Međunarodna konferencija Uticaj porodice na formiranje kreativne ličnosti, 187-308. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Бошковић, Радосав (1990). Основи упоредне граматике словенских језика: фонетика и морфологија. Никшић: Универзитетска ријеч.
- Vladimir de juxta Hornad (2004). Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska (9.–18. storočie). Košice: OSBM.
- Дуличенко, Александер Д. (2002). Кніжка о руским язикѹ: увод до рускей филології у документох и коментарох. Нови Сад: НВУ Руске слово, Дружтво за руски язик, литературу и культуру.
- Дуличенко, Александер Д. (2006). Одкадз рус-, Руснак/Русин и руски (язик)? У: М. Фейса ред. Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) I, Нови Сад: ИК Прометеј, Филозофски факултет – Одсек за русинистику, КПД ДОК, 74-77.
- Думнич, Ю, М. Шарга (2008). Посто пахмісіонері вслов'янскогосвіту: роздуми русина на двеликоюдатою – 1020 рокі вхрещення Київської Русі. Подкарпатський Русин 25 (38): 3.
- Kalaj, Janko (1931). Životiradsv. braće ĆirilaiMetoda. Zagreb: Tiskara narodne prosvjete.
- Кольсаров, Юлиан Д. (1977). Азбука панонскоруского язика. Монтреал: Руски язик.
- Колесар, Юлиан (1996). История руского мена. Нови Сад: Руске слово.
- Конечні, Станіслав (2009). Капітолы з історії Русинів на Словеньску в контексті розвоя карпатських Русинів од найстарших часів. Пряшів: Русин, Народны новинки.
- Костельник, Гавриїл (1975), Проза, Нови Сад: Руске слово.
- Лабош, Федор (1979). История Русиных Бачкей, Сриму и Славонії (1745-1918). Вуковар: Союз Русиных и Українцех Горватскей.
- Magocsi, P. R. (1994). Our People: Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America, Toronto: Multicultural History Society of Ontario.
- Magocsi, Paul R., Ivan Pop (2005). Encyclopedia of Rusyn History and Culture. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press.
- Магочій, Павел Роберт (2005). Наша отцюзнина: Історія карпатських Русинів. Ужгород: Видательство В. Падяка.
- Магочи, Павло Р. (2009). Народ нїодкадз: илустрована история Карпатских Русиных. Ужгород – Нови Сад: Видавательство Валерия Падяка, НВУ Руске слово.
- Magocsi, Paul R. (2016). Chrbtom k Horam: Dejiny Karpatskej Rusi a karpatskych Rusinov. Prešov: Vydavateľstvo Universum.

- Мельник, Василь М. (1990). Славянизация карпатского базена у I тысячрочю н. е. И племенска припадносц давнославянских жителей Закарпаття (1). ШветлосцХ-ХVIII/3: 369-390.
- Миз, Роман (2011). Церковнелитургийно-литургични лексикон. Нови Сад: Руске слово, Геокатолицка парохия св. Петра и Павла.
- Надь, Гавриїл Г. (1988). Прилоги до историй руского языка, Нови Сад: Руске слово.
- Николић, Светозар (1981). Старословенски језик I: правопис, гласови, облици. Београд: Научна књига.
- Няради, Діонисій (1927). Житіє св. Кирила и Меводія. Нови Сад: Рус. Нар. Просв. Дружтво.
- Панько Юрій (2008). Князь Лаборець в художній літературі. Пряшів: Русинська оброда на Словенску.
- Пешикан, Митар (1980). Основни структурални характеристики рускей системи. Творчосц 6: 9-33.
- Поп, Иван (2021). Мала история Русинок. Руски Керестур: Руска матка.
- Рамач, Юлиан (1994). О нашим языку. У: Християнски календар Дзвони за 1995. Нови Сад: Дзвони.
- Рамач, Юлиан (2002). Граматика руского языка, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Рамач, Янко (2023). История Руснакох од Киевской Руси по Горніцу, Бачку и Срим. Нови Сад: Руске слово, Завод за культуру войводинских Руснакох.
- Сидор, Димитрий (2005). Граматика русинського языка из Євангелієм од Матфея для русинов Украйины, центральної Європы и Америки / Grammar of Rusyn Language For the Rusyns of Ukraine, Central Europe and America. Ужгород: Межинародный Карпатський Інститут, Кирило-Мефодієвська Академія Славянського Просвіщення, Закарпатське подкарпато-русинське Обществo имени Кирила и Мефодія, Сойм Подкарпаських русинів.
- Сочка-Боржавин, Василь (1997). Честуйме и любим наш родний язык. У: Я. Кишпогас и др. ред. Зборник роботох зоз III конгреса Русинок/Руснакох/Лемкох, Руски Керестур: Руска матка, 79-84.
- Суляк, Сергей (2009). Кратка хронология историй Русинок. У: М. Фейса ред. Русини/Руснаци/Ruthenians (1745-2005) II. Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометей, КПД ДОК, 56-63.
- Тамаш, Юлиан (1988). Володимир М. Гнатюк и идентитет Руснакох Угорскей и Югославії. У: Володимир Гнатюк, Етнографични материяли з Угорскей Руси: Розправи и статі о Руснакох Бачкей, Сриму и Славонії V. Нови Сад: Руске слово, 297-358.
- Тамаш, Юлиан (1996). Улога Русинок у европскей цивилизації. У: Н. Стојанац и др. ред. Rusnaci/Rusini 1745-1995. Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства, Филозофски факултет – Катедра за русински језик и књижевност, 331-346.
- Timkovič, Gorazd A. (1996a). Sv. Cyril (+869) bol katánskím episkopom. Krásnobrodský zborník, 1-2, I, Prešov: OSBM, 53-90.
- Timkovič, Gorazd A. (1996b). Sv. Cyril a Metod priniesli a širili na Vel'kej Morave byzantskú liturgiu sv. Jána Zlatoústeho. Krásnobrodský zborník, 1-2, I, Prešov: OSBM, 91-135.

- Timkovič, Gorazd A. (1998). Cyrilika je staršia ako glagolika. Krásnobrodský zborník, 1-2, III, Prešov: OSBM, 5-208.
- Timkovič, Gorazd A. (2003). Cyril a Metod boli gréckokatolíkmí. Prešov: Monastyr sv. Bazila Vel'kého.
- Фейса, Михайло (1997)- Карпатскоц коцуризмox. У: Я. Кишюгас и др. ред. Зборнік роботоx зox III конгреса Русинох/Руснацох/Лемкох, Руски Керестур: Руска матка, 155-168.
- Фейса, Михайло (2000). Руски як индоевропски язык. У: Руски календар. Нови Сад: НВУ Руске слово, 37-43.
- Фейса, Михайло (2006а). Характеристики руского языка. У: М. Фейса гл. ред. Русини/Руснаци/ Ruthenians (1745-2005), 1. Том. Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК, 225-234.
- Фейса, Михайло (2006б). Основни характеристики руского языка у поровнанню зox другима славянскима языками. У: А. Кюннап, В. Лефельдт, С. Н. Кузнецовред. Славянские литературные микроязыки и языковые контакты, Сборник в честь ординарного профессора Александра Дмитриевича Дуличенко. Тарту: Тартуский университет Кафедра славянской филологии и Шведская Королевская Академия литературы, истории и древностей, 90-100.
- Фейса, Михайло (2006в). Основни характеристики руского языка у поровнанню зox другима славянскима языками. Studia Ruthenica 11: 169-179.
- Фейса, Михайло (2009). У сатем сфери. У: М. Фейса ред. Русини/Руснаци/ Ruthenians (1745-2005) II. Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК, 196-202.
- Фейса, Михайло (2011). Генетична база руского языка. 11. Конгрес Русинох / Руснацох / Лемкох, 16-18. мая 2011, у Пилишсенткересту (Мадярска). Шветлосц 2: 406-411.
- Фейса, Михайло (2012). Церковнославянски елементи и їх адаптация у руским языку. У: Величина малих језичких, књижевних, културних и историјских традиција. Конференција поводом 30-годишњице Одсека за русинистику и 4. Конгреса русинског језика одржаног 20-21. априла 2012, Андревље. Нови Сад: Одсек за русинистику Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, 319-330.
- Фейса, Михайло (2013). заступеносц церковнославянских елементох у духовней сфери рускей народносци. Acta Slavica Estonica III / Slavica Tartuensia X. Tartu: University of Tartu Press, 167-179.
- Фейса, Михайло (2019). Основа руского языка – контактологийни приступ. У: I. Živančević Sekeruš ured. Deveti međunarodni interdisciplinarni simpozijum Susret kultura. Novi Sad: Filozofski fakultet, 389-405.
- Фейса, Михайло, Александар Янкович (2024). Перши конфесионални школи на руским языку у Бачкеј. Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, Матица русинска.
- Фенич, Володимир (2018). З ласки Божої ... Формування етноконфесійної ідентичності русинів-грекокатоликів ужгородської унійної традиції у супереч «сильним світу цього». У: А. Плїшкова и др. ред. 20 років високошкольської русиністики на Словакії. Пряшів: Пряшівска універзіта в Пряшові – Центр языків і культур народностных меншын – Інштітут русинського языка и културы, 218-237.
- Холошняй, Йоаким (2006). Церковне шпиванє. У: Фейса М. гл. ред. Русини/Руснаци/ Ruthenians (1745-2005), 1. том. Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК, 130-135.

- Холошній, Йоаким (1996). Зборник богослужбних писньох карпаторуского розшпиву. Руске слово: Русска одлога.
- Хома Тамара (2024). Руски язык медзи карпатскима славянскима языками и диялектами. Нови Сад – Руски Керестур: Видавateľна хижа Прометей, Оддзелене за русинистику – Филозофски факултет, Руска матка.
- Хорњак, Михајло (2006). Бачко-сремски Русини. У: М. Фейса ред. Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) I, Нови Сад: ИК Прометей, Филозофски факултет – Одсек за русинистику, КПД ДОК, 23-73.
- Чарский, Вячеслав В. (2011). Русинский язык Сербии и Хорватии в свете языковых: лингвогенетический аспект, Щёлково: Онтопринт.
- Шанта, Владимир (2002). Моравске кральовство. Руске слово, 3. октобер 1997, 10.
- Шанта, Владимир (2002). Енигма Русини – Руснаци – Рутени. Нови Сад: Фельтон.

Др Михајло Фејса

СВ. БРАЋА ЋИРИЛО И МЕТОДИЈЕ – ПРВИ СЛОВЕНСКИ УЧИТЕЉИ

Резиме

Браћа св. Ћирило и св. Методије саставили су словенско писмо и на њега превели прве богослужбене књиге. Св. Ћирило је прво за западне Словене саставио глаголицу, а касније су ученици Свете браће Климент и Наум саставили словенско писмо које се данас назива ћирилица. Тиме што су св. Ћирило и св. Методије превели богослужбене књиге, као и Свето писмо, на тадашњи говорни језик Словена око Солуна, они су поставили темеље словенске писмености и културе. Словенима су донели источно, византијско хришћанство. Успели су да превазиђу непријатељски настројене латинске свештенике који су ширили тројезичну јерес, тврдећи да су библијски хебрејски, грчки и латински једини литургијски језици. Старословенски језик је постао књижевни језик већег дела словенства, скоро општесловенски књижевни језик (код Западних Словена данашње Чешке и Словачке од 9. до 11. века, код Јужних Словена од 9. до 18. века, код Источних Словена од 10. до 18 века). Браћа-мисионари Ћирило и Методије не само што су превели литургијске и библијске књиге на језик Словена из околине Солуна, него су га за време християнизације Велике Моравске и увели у словенску државу која је заузимала источни део данашње Чешке (Морава) и западни део данашње Словачке. Отуд и потиче становиште да су свети Ћирило и св. Методије уништавали паганство и уводили хришћанство и код карпатских Русина један век пре службеног покрштавања словенског народа Руси у реци Дњепар у Кијеву 988. године, тј. крајем 9. века а не крајем 10. века. Ћирилицу користе и Русини у Војводини/Србији и Хрватској, а богослужења на старословенском одн. црквенословенском језику се и данас, заједно са савременим русинским језиком, одржавају у гркокатоличким црквама у Војводини/Србији и Хрватској. Црквенословенски језик се још увек користи, редуковано и у разним редакцијама, у Гркокатоличкој и Православној цркви Русина / Руснака / Лемка.

Кључне речи: св. Ћирило, св. Методије, хришћанство, Велика Морава, Словени, старословенски језик, црквенословенски језик, прасловенски језик, русински језик, Русини / Руснаци / Лемки.

Dr Mihajlo Fejsa

ST. BROTHERS CYRIL AND METHODIJES – THE FIRST SLAVIC TEACHERS

Summary

The brothers St. Cyril and St. Methodius compiled the Slavic script and translated the first liturgical books into it. St. Cyril first compiled the Glagolitic script for the Western Slavs, and later the disciples of the Holy Brothers Clement and Naum compiled the Slavic script, which is today called the Cyrillic script. By translating liturgical books, as well as the Holy Scriptures, into the vernacular of the Slavs around Thessaloniki, St. Cyril and St. Methodius laid the foundations of Slavic literacy and culture. They brought Eastern, Byzantine Christianity to the Slavs. They managed to overcome hostile Latin clerics who raised the trilingual heresy claiming that Biblical Hebrew, Greek, and Latin are the only liturgical languages. The Old Slavonic language was the literary language of the majority of Slavs, almost the pan-Slavic literary language (among the Western Slavs of present-day Bohemia and Slovakia from the 9th to the 11th century, among the Southern Slavs from the 9th to the 18th century, among the Eastern Slavs from the 10th to the 18th century). The missionary brothers Cyril and Methodius not only translated liturgical and biblical books into the language of the Slavs from the area of Thessaloniki, but during the Christianization of Great Moravia they also introduced it into the Slavic state that occupied the eastern part of present-day Bohemia (Morava) and the western part of present-day Slovakia. Based on this, the view arises that Saints Cyril and St. Methodius destroyed paganism and introduced Christianity to the Carpatho Rusyns a century before the official Christianization of the Slavic people of Rus in the Dnieper River in Kiev in 988, i.e. at the end of the 9th century and not at the end of the 10th century. The Cyrillic script is also used by the Ruthenians in Vojvodina/Serbia and Croatia, and services in the Old Slavonic language or the Church Slavonic language are still held today, together with the modern Ruthenian language, in Greek Catholic churches in Vojvodina/Serbia and Croatia. The Church Slavonic language is still used, in a reduced form and in various versions, in the Greek Catholic and Orthodox Churches of the Rusyns / Rusnaks / Lemkos.

Keywords: St. Cyril, St. Methodius, Christianity, Great Morava, Slavs, Old Slavonic language, Old Church Language, Proto-Slavic language, Ruthenian language, Rusyns / Rusnaks / Lemkos.

Ирина Папуга, Нови Сад

ЗОЗ ПРЕШЛОСЦИ НАШЕЙ ЦЕРКВИ У БАЧИНЦОХ УЧЕНЕ ВИРОНАУКИ У ПРЕШЛОСЦИ И ТЕРАЗ

Абстракт: Прешлосц грекокатолицкей парохијалней заедници и церкви у Бачинцох, виучоване мацеринского языка и виронауки, чувство гу своей церкви и грекокатолицкей припадносци у прешлосци по терашні часи.

Ключни слова: руски язык, руска школа и учитеље, виронаука и вироучитеље

Кніжка Ирины Папуга под назву Зоз прешлосци нашей церкви у Бачинцох обявена як 26. наслов у Едициї Одняте од забуца Дружтва за руски язык, литературу и културу, Нови Сад 2024. року. У кніжки ше находза прилоги гу Монографії Грекокатолицкей церкви святого апостола евангелисти Луки у Бачинцох. Кніжка вишла у рамикох 190 рокох од насельованя Руснацох до Бачинцох (1834-2024) зоз благословом нашого владики кир Георгия Джуджара.

Тексти ше одноша на руску школу и образоване Руснацох у Бачинцох од насельованя по терашні час, на церковни и просвитни живот у Бачинцох, священікох у Бачинцох од снованя церкви 1851. року по тераз, на бачинских дзияцох, а ту и текст о виронауки и руским языку у Бачинцох, хтори пририхтали и у Парохијалним доме у Бачинцох пречитали о. мр Дарко Рац Виронаука и християнске виховане дзецох и мр Гелена Медеши Руснацом у Бачинцох: Свой гу свойому (2014).

Мацию у оглядзе же ше Бачинци, о чией церкви (грекокатолицкей парохијалней заедници) слово у кніжки, находза у Сриме, упознаване з його историйним, демографским, дружтвено-економским и културним наслідством ма за цель цо ширше информовац о поднебю на хторим настала тота церковна заедница. Зоз кратшого препатрунку историйї Сриму наиходзи ше на интересантни податки о його прешлосци. Факти гуторя же у чаше Римскей имперії тота часц драги през Срим була главна комуникация на Балканским полуострове медзи Римом и Константинополем. То значи же тота основна комуникация, хтора ишла од Риму преїг Любляни, Осеку, Винковцох, Сримскей Митровици гу Константинополю, преходзела своєю сримску часц южно од Шиду, сиверно од Гибарцу, Бачинцох, Куковцох, Кузмину и Мартинцох, потим пререзовала нешкайшу автодрагу, же би з южного боку вошла до Сримскей Митровици, а потим при Земуне преходзела Саву и напущовала Срим¹.

¹Павле Поповић, Римски путеви, Срем у прошлости, Сремске новине, Сремска Митровица, 1981, 26-28;

Треба наглашиц же Срим у прешлих вилах прежил вецей етнічни змени як гоч хтора друга европска обласц. Було присельованя и пресельованя веліх народох ище у предисторийним, потим историйним периодзе, та по нешкайши дні. По Велькей селідби Славянох у VI и VII вику, у Сриме длуго жили Славяне, Византийци и Мадяре, а потим приходза Турки. Од славянских народох ту Серби и Горвати, познейше у штреднім вику детерминовани як православни и католики. Серби ше до Сриму насельовали зоз Шумадиї, Мачви и других крайох. Було их и зоз зох Рашкей – Расциянох або Рацох, одакадз познейше и друга назва за Сербох – Раци, прето же були з Рашкей, своєй першей державней творенїни на Балкане ².

По одходзе Туркох зох Сриму, велі места остали ненаселени и напушени. Такой потим тоти места населюю Серби зох тедишней сушедней Сербїї, а потим и зох Бачкей и Баранї. Тото пресельованє и полнєне Сриму зох жительством рижних националносцох будзе тирвац и през цали XVIII вику³. У чаше од 1789. по 1847. рок тедишня Сримска жупаниа мала коло 95 000 жителюх. Сербске жительство було у векшини (1810. року тот процент виношел коло 70%)⁴. Теди у тих крайох єст и перших Руснацох: 1803. року у Шидзе, 1834. у Бачинцох итд.

Спрам записох зох Літопису школи,⁵ Бачинци на початку XIX вику були населени зох сербским жительством православней вири, хтори приселени зох сушедних валалох Герку, Моровичу и Кузмину и затримали ше ту, на южних схилох Фрушкей гори, коло 3 километри од нешкайшого места. Познейше ше пре недостаток води за пице и копанє глібоких студнюх у брегу спушчили нїжей, ту дзе ше валал и тераз находзи. Же Бачинчанє и нешка вязани за брег, односно Фрушку гору, дзе ше им и тераз находза овоцїки и винїци (дараз зох колїбами за чуванє – пударами, або по стародавни: винцрилями), шведочи и по тераз зачувани вираз: Маме винїцу на Бачинцох!

Руснаци ше почали до Бачинцох насельовац (як припаднїки геркокатолицкей вири) 30-40-их рокох XIX вику зох Коцура и Руского Керстура, теди Bacskeztura у Бачкей (до теди Серби були єдини жителе Бачинцох). Спрам матичних кнїжкох зох 1834. року хтори водзени у Шидзе, чией церковеней општини/заєднїци на початку Бачинци припадали, споминаю ше штири фамелиї: Михал Сивч, Янко Горняк, Янко Кечкеш и Михал Сабадош, прето ше тот 1834. рок и бере як рок урядового населованя Руснацох до Бачинцох. Уж 1836. року у Бачинцох було вецей як 100 Руснацох (103), а 1845. року 143.⁶

Спрам тиж значного жридла податкох, а то Матична кнїжка винчаних, хтора у Бачинцох основана 1851. року (*Matricula copulatoru curatellar graeco – catholicae Bacsinsensis, instituto anno domini, 1851*), дознаваме же даєдни малженски пари

² Душан Ј. Поповић, Срби у Срему до 1736/37, Српска академија наука, Београд, 1950, 1- 10; ЗВладо Костелник, Срим пред приселєном Русином у XVII и XVIII вику, Народни календар 1976, Руске слово, Нови Сад, 1975 47;

⁴ Радомир Прица, Сремска жупанија и Срби, Сремске Новине, Сремска Митровица, 17. 04.1991, 6;

⁵ Школска споменица, Споменица за нижу пучку школу у Бачинцима, Літопис школи 1805-1931, Историјски архив Срема, Сремска Митровица, Фонд: 327/1;

⁶ О. Георгий Бєсерминї, Насельованє Руснацох до Шиду, Руски календар 1938, РНПД, Руски Керестур, 1937, 32-42;

Руснацях хтори ше у Бачинцах винчали медзи 1858-1868-им роком народзени у местах Луково, Знаково, Черново у Шаришской жупанії (Словацка)⁷. То значи же першеприселени Руснаци у Бачинцах були зоз Коцура и Керестура, але медзи нїма було и тих цо народзени у Старим краю або тkv. Горнім краю (на Горніци), як вони волали простори у Горней Угорскей, зоз хторих ше и вони, як и їх предки досельовали коло половки XVIII и под час XIX вику.

Руски фамелії у Бачинцах (општина Шид) з векшей часци керестурского и куцурского походзєня: наприклад фамелії: Колесар, Тимко, Скубан походза з Коцура, Папуга, Колошнії, Венчельовски, Планчак, Рац, Надь, Киш (Медєши) з Руского Керестура, а Страценски, Цупер, Вольчко фамелийно блїжей вязани за Беркасов, Бикич и Шид. Руски обисца (хижи) єст по цалим валалє, але су найгустейше населени на Руским гужлє, або на такволаней Калдерми (терашня Войводянска улїца), а тиж и у Калачанским шоре (нєшка улїца Бранка Радичевича). Иншак, у Бачинцах єст и Руска (Русинска) улїца, хтора ше находзи на лївим боку Войводянскей гу виходу з валалу у напрямє Куковцях. Маю и Руски теметов, хтори ше находзи коло сербского православного на драги гу Фрушкей гори, на хторим недавно справена и заснїцка каплїчка за умартих.

Попри тим, у Бачинцах єст и руски фамелії зоз презвискани: Абодї, Бучко, Варга, Гарновски, Горняк (Еделински), Задрипко, Загорянски, Емейди, Югас, Канюх, Катрина, Кечкеш, Майхер, Микловш, Пап, Провчи, Петрович, Роман, Сивч, Хромиш, Джуна, Джуджар, Шандор, а було и Бревакових, Лазорових, Фаркашових итд. Найчисленши фамелії (спрам податкох зоз 1967. року) були: Папуга (10 хижи), Канюх (9), Задрипко (6), Провчи (5), Скубан (4), Рац, Колошнії и Киш (3), Кечкеш (2) итд. Иншак, у Бачинцах, спрам попису зоз 1991. року, було 1 300 жительох, од того коло 900 (886) Сербох або 2/3, Руснацях 1/3, потим менше число Словацях (Балаж 13), Українцях (Гимбаровски, Кривошия, Сапун, Яблански 23), як и други националносци.⁸

Бачински Руснаци, по приселєню до Сриму, уж коло 1847. року основали грекокатолицку школу, а 1851. року основали и церковну општину. Церкву, хтора пошвєцєна святому апостолови євангелистови Лукови, справели 1860. року, а коло ней и парохиялни дом. Тєрашня церква вибудована 1905. року. Бачинских Руснацях, їх церкву и школу нашивйовали визначни особи руского церковного и дружтвєного живота. Так 1896. року у Бачинцах бул грекокатолицки крижевски владика Юлиан Дрогобецки, а 1929. року владика др Дионизий Няради, хтори источашнє обишол и школски дзеци. Кєд 1951. року означована 100-рочнїца снованя церкви у Бачинцах, у нашиви бул владика др Гавриїл Букатко, а кєд 1995. року означована 250-рочнїца приселєня Руснацях до тих крайох, бачинску церкву (пребуваюци у Шидзе на отвераню Руского дому) обишол и владика кир Славомир Микловш. Тєрашнї владика за грекокатолицкох кир Георгий Джуджар, од 2003. року, одкєди шєдзиско Егзархату, тєраз и владичєства у

⁷Др Душан Дрляча, Матични кнїжки и школски лїтописи як жридло за прєучо-ванє прєшлосци Руснацях у Сримє, Швєтлосц 3, Рускє слово, Нови Сад, 1972, 247-248, Dr Dušan Drljača, Etnološka građa iz Bačinske, Nova dumka 3, Vukovar, 1973, 65-68 и Др Душан Дрляча, Етнологийни материјали зоз Бачинцях, Дружтво за руски јазик, литературу и културу, Нови Сад, 2006, 38-49;

⁸Ирина Папуга, Основна школа Бачинци, Дружтво за руски јазик, литературу и културу, Нови Сад, 2008, 21-34.

Руским Керестуре, односно Новим Садзе, часто обиходзи руских вирнікох у Бачинцох, а найчастейше приходзи 31. октобра кед Кирбай на святого апостола евангелисти Луки. Приходзи и кед ше отримую духовни вежби, або культурни програми.

О початкох рускей школи и ей конфесийним периодзе дознаваме зоз Літопису школи: Школскей памятниці Основней школи у Бачинцох, потім з Историї войволянских Руснацох Дружтва историчарох Войводини и Прилогу за историю Руснацох у Бачинцох др Янка Рамача. У Літопису школи стої: Коло 1847. року основана грекокатолицка школа у приватних обисцох о трошку вирних грекокатолицкей церкви. Учителе хтори у тей конфесийней школи служели споминаю ше Яким, хтори познейше пошол до Шиду, и Янко Планчак; вони источашне були дзияци (канторе) у церкви, настава им дата на довириє, то була школа зоз єдним учительским местом.

Спрам вигледованьох др Янка Рамача, хтори ше у писаню Прилогу за историю Руснацох у Бачинцох⁹ опера на архиву епархії у Крижевцох, дзе ше находзело шедзиско Грекокатолицкей епархії од 1777. по 2003. рок (до того часу шедзиско епархії було у Калочи, а 2. новембра 2003. року преглашени Апостолски егзархат за гркокатолицкох зоз шедзиском у Руским Керестуре) бачински Руснаци у маю 1851. року писали крижевскому владикови и надпоминали же су у Бачинцох уж 17 роки, але у тим чаше не занедзбовали родительску длужносц о ученю дзецох, та по углядзе на други народи, сами поєднали учителя цо учел дзеци, хтори источашне бул и дзияк у церкви.

Руска парохия у Бачинцох основана 3. децембра 1851. року. Перши священїк бул Янко Санич (1820-1877), хтори пред тим бул учитель у Руским Керестуре. Парохия у Бачинцох ше старала о школских дзецох, цо видно и зоз Звиту Миколи Сегедия (1832-1876), администратора грекокатолицкей парохії у Шидзе, хтори послати у марцу 1862. року Духовному столу. Зоз Звиту за 1861/62. школски рок ше дознава же за школу було 32 дзеци: 19 хлапци и 13 дзивчата од 6 по 12 роки. Кед у питаню руски грекокатолицки школи, на їх роботу вшелїяк уплївовали тедишні державни предписаня, насампредз Закон о народносцох (1868), а тиж и компетенції яки мала Грекокатолицка церква. Зоз приношеньом нових державних школских предписаньох (1874, 1888) вирски школи трансформовани до народних комуналних, а познейше до державних школох. Медзитим и попри тим, вироука ше и далей виучовала, а як вироучителе у грекокатолицкей школи до хторей ходзели руски дзеци у Бачинцох споминаю ше о. Владимир Хранилович, од 1886. по 1888. рок, о. Павле Гвозданович, од 1888. по 1890, о. Михайло Голибич, 1894. и о. Марко Малич, коло 1911. року.

Перши школски одбор, по шицким судзаци и перши у исторії бачинскей школи, меновани 1874. року, а у нїм були парох православней церкви и родичи сербских дзецох (5), а кед у марцу 1886. року меновани други, у нїм били и о. Владимир Хранилович, грекокатолицки парох, подпредседатель и Дюра Провчи, член. Познейше ше состав школского одбору у одредзених периодах менял (дополньовал), але ше при виборе национални и вирски принцип почи-товал. Члени школского одбору од 1886. по 1909/1910. школски рок були и

⁹Др Янко Рамач, Прилог гу исторії Руснацох у Бачинцох 1834-1890, *Studia ruthenica*, Дружтво за руски язык и литературу, Нови Сад, 1988-1989, 103-105;

грекокатолицьки священіки о. Павле Гвозданович и о. Михайло Голубич, а од родичох руских дзецох Янко Скубан, Янко Югик, Дюра Венчельовски и Янко Сивч.

Зоз прешлосци бачинскей школи треба начишліц и руских учительох хтори у прешлих 190 роках учели дзеци руски мацерински язык и поучовали их вирскому животу. То були: Янко Яким, Янко Планчак, Михайло Сивч, Лука Колесар, Андри Колошняї, Йован Салонски, Янко Майхер, Єлка Бесерминї, Кирил Бесерминї, Мария Шарик, Ксенія Бесерминї, Мария Копчански Ракич, Микола М. Кочиш, Цецилия Цап Гаргаї, Леона Лабош Урошевич Гайдук, Владимир Колошняї, Мирослав Бульчик, Ясна Семан, Славко Надь, Златица Сивч Здравич и Наташа Еделински Миколка, терашня наставніца руского языка, а тиж и священіки вироучителє: о. мр Михайло Малацко, о. Михайло Режак и о. мр Дарко Рац, хтори тих роках преподава виронаку у Бачинцох.¹⁰

Кед 2024. року означени 190 роки насельованя Руснацох до Бачинцох и кед вишла кнїжка о Рускей церкви у Бачинцох, треба зоз златнима буквами записац же вона у своїм розвою найдлугши период була повязана зоз церковним животом и же ше у рамикох настави виучовало и руски язык и виронауку. Були то часи кед тото організаційно було вихабене, але тераз ознова шицко зєдинєне, та тераз бачински дзеци можу виучовац и виронауку як наставни предмет и руски язык як виборни предмет з елементами националней култури.

О. мр Дарко Рац, бачински парох, хтори тих роках преподава виронаку у Бачинцох, у рецензії кнїжки *Зоз прешлосци нашей церкви у Бачинцох* визначел же Бачинци, гоч мала церковна заєдніца, вше мала, та гоч то були и чежки часи, виронауку на своїм мацеринским руским языку, руски язык ше виучовало у школи и у цесним сотрудицтве зоз парохом и своєю церкву. Ту Руснаци у добрей векшини приповедаю по руски и пестую руски язык, за розлику од других сримских парохийох. Тиж призначел же Бачинчанє вше мали глібоке чувство гу своєї церкви и грекокатолицькей припадносци. Свидомосц и велькосц грекокатолицьких парохох у Бачинцох и велькосци, свидомосци и пошвєценосци бачинских парохиянох своєї церкви и любови гу своїмому народу и гу своїмому мацеринскому языку останю за паметанє и трима же би тоту кнїжку *Зоз прешлосци нашей церкви у Бачинцох* требал мац у своїм обисцу кажди Бачинчань грекокатолик, а насампредз и прето же то по тераз єдина написана монография, значна и за наукове виглєдованє и виучованє.

Вон у напису, хтори состоїна часц кнїжки, надпомнул же значносц виронауки барз велька и важна и визначел: „Виронаука дава теорию по хторей маме жиц як християнє. Дава нам потребни упутства, информує нас о правдох нашей вири, о Церкви, о моралних вредносцох хтори находза свой корєнь у Евангелиї. Прето виронаука потребна дзецом. Кед зме християнє, кед зме вирни, виронаука без роздумованя треба же би була наш вибор. Виронаука збогацує шерцо человека. И дзецом помогнє у живоце звладац чежки часи и проблеми яки живот приноши. Прето, кед зме християнє, мушимє дзеци уписац на виронауку и водзиц их до церкви, на Службу Божу каждей недзелї и заповиданє швето. Кед тото онєможлївюєме своїм дзецом, онєможлївюєме им важну поуку коло витворїюваня правдивого християнского живота. Нє досц лєм зоз словами гуториц цо треба робиц.

¹⁰Ирина Папуга, Основна школа Бачинци, Дружтво за руски зик, литературу и културу, Нови Сад, 2008, 47-55

Мушине ше трудзиц указац младим як ше жиє вира. Не достаточни лєм слова, але треба жиц того цо гуториме“. И паноцец Михайло Режак у рецензії спомнуетей кніжки наглашел же у Бачинцох Руснацох грекокатоликох нігда не було вельо, але вони и teraz пестую свойо обичаї, виру и культуру, любя свою церкву и бешеду на своїм мацеринским руским языку.

Ирина Папуга

ИЗ ПРОШЛОСТИ НАШЕ ЦРКВЕ У БАЧИНЦИМА

Резиме

Књига Ирине Папуга под називом *Из прошлости наше цркве у Бачинцима* излази као 26. наслов у Едицији *Отето од заборава* Друштва за русински језик, књижевност и культуру, Нови Сад. У књизи се налазе прилози за Монографију Гркокатоличке цркве светог апостола евангелисте Луке у Бачинцима. Књига излази уз благослов владике за гркокатолике кир Георгија Цуцара. Текстови се односе на Русине у Бачинцима, русинску школу и образовање у Бачинцима до данашњих дана, на црквени и просветни живот Русина у Бачинцима, свештенике у Бачинцима од оснивања цркве 1851. године до сада и о бачиначким црквеним појцима.

Irina Papuga

FROM THE PAST OF OUR CHURCH IN BAČINCI

Summary

Irina Papuga's book entitled *From the Past of Our Church in Bačinci* is published as the 26th title in the edition of the *Taken from oblivion* of the Society for Russian Language, Literature and Culture, Novi Sad. The book contains contributions to the Monograph of the Greek Catholic Church of the Holy Apostle and Evangelist Luke in Bačinci. The book is published with the blessing of the Bishop for Greek Catholics, Kyr Georgi Džudžar. The texts relate to the Ruthenians in Bačinci, the Russian school and education in Bačinci to the present day, the church and educational life of the Ruthenians in Bačinci, the priests in Bačinci from the founding of the church in 1851 to the present, and about the Bačinci church singers.

Татьяна Тагасович Винай, Суботица

МОЙ ОЦЕЦ МИ ПРИПОВЕДАЛ

Здогадованє на др Мафтея Виная*

Абстракт: Вельо красни слова виповедзени о др Мафтейови Винайови як поетови и културному роботнікови. Раз и я уж писала о оцови, дацо цо ше вецей не може найсц у правей биографії. Цо ище мож повесц о др Мафтейови Винайови? Можебуц того цо вон сам приповедал яки теди живот бул пред вецей як сто роками, патраци през призму його живота, а окреме його младосци.

Ключни слова: др Мафтей Винай, правнік, поета, културни творитель, оцц, наставнік, професор, салашски школи, руска гимназия, руска традиция и обичаї.

Др Мафтей Винай зоз своїм животом, творчосцу и витирвалосцу повязал такповесц три вики: народзел ше на концу 19. вику (18. марца 1898. року у Руским Керестуре), жил и творел у 20. вику (умар – 8. децембра 1981. року у Суботици), а його литературна творчосц жиє и виучує ше и у терашнім – 21. вику, або як звичайно гвариме: у новим милениюме.

Кед Мафтей бул дзеци и кед роснул, його оцц пошол до Америки на роботу, дзе погинул у фабрики у хторей робел. Мац остала гдовица зоз троїма дзецми хтори требало виховац и дац им хлеб до рук. Окрем Мафтея, ту була два роки старша шестра Мелана и седем роки старши брат Денчи. Було у фамелиї ище двойо дзеци хтори помарли. Єдно лєм цо ше народзело, а друге, Мижо, спаднул з яблонї и погинул. Смертельносц дзецох теди була досц велька. Оставали лєм тоти наймоцнейши, бо, наприклад у марцу, такой як ше шніг розпушел, дзеци по дворе бегали боси; вжиме по шнігу ходзели у деревянкох до хторих кладли слами, а на ножки обували волняни ботошки. Ципели за дзеци не було, а хто би их и купел! Далеко то було од нешкайшого стандарду.

Мац мушела по цали дзень робиц на полю, а дакеди ишла и на Рискашу же би мала цо дац есц своїм дзецом. Кед Денчи дакус одроснул и постал легинь, и вон пошол до Америки. После штвартей класи основней школи Мафтея послали на єден салаш служиц. Вон там чувал статок. Як приповедал, любел там буц, бо людзе були добри гу ньому, не мали своєю дзеци, та го тримали як сина; на воздуху бул, природа була красна и було добре єдзене. Того лета досц замоцнел у таких условийох. До школи ходзел у Руским Керестуре, у хторей ше, праве теди, а и пред тим учело по мадярски. Дома ше бешедовало по руски.

*Пречитане у рамикох 9. манифестациї Яр др Мафтея Виная 23.05 2009. року у Городскей библиотеки у Суботици и обявене Studia Ruthenica 14, 2009, 84-85. Дополнене 2025. року зоз його роботу як учителя салашскей школи на Билей у Руским Керестуре.

Єдного дня пришла його мац и гварела же паноец и учитель ю нагваряю же най го пошле до Загребу на школоване. Бул избрани, понеже бул бистре дзецко, же би ше школовал за паноца. Кед уж бул у Загребе, його мац пошла зоз дзивку Мелану до Америки, бо барз жадала пойсц на гроб свойого мужа. Вони ше врацели дому же би Мафтей мал дзе присц на школски розпуст, бо дому ше теди приходзело лем раз рочне – за летні розпуст. Шестра Мелана ше о два роки врацела до Америки и там остала занавше, як и Денчи. Фамелия ше розишла и нїгда ше вецей не видзели. Денчийов син Michael, або по нашим Михал, три раз приходзел до нас же би ше упознал зоз старим крайом одкаль му оец бул по походзеню. Михал бул пилот у Другей шветовой войны.

У школи у Загребе дзе Мафтей пошол за паноца як 10-рочни хлапец мушело ше знац шора. Рано, пред тим як ше пошло до школи, перше ше ишло до церкви. Старши школяре мали задаток випитовац младших и помагач им у ученю. Гоч яка хвиля була, вони кажди дзень одредзени час препровадзовали вонка на воздуху; кед ше не занїмали зоз даяким спортом, вони ше голем преходзели. Под час Першей шветовой войны було найчежше, бо ледво мали цо єсц. Рано за фриштик була запражена юшка зоз кус хлеба. Гимназия тирвала осем роки. Була то класична гимназия, дзе ше през шицки осем роки учело латински и стари гречески язык, а було и вельо други предмети. Пре здравствени причини Мафтей после першого року студийох не предлужел теологию и не виучел ше за священїка.

Кед ше врацел зоз Загребу, почал робиц як учитель салашскей школи на Билей у Руским Керестуре 1920. року (салаши медзи Керестуром и Кулу) и там мал оддзелня у хторих були шицки дзеци зоз суседних салашох од першей по штварту класу. То тирвало од 1920. по 1923. рок. Дзecom преподавал на нашим руским языку, а источашне ше уписал и на Правни факултет у Загребе, та коло роботи ше пририхтовал и за испити. Интересовала го и медицина, але там було и вежби та би мушел буц у Загребе, а вон не бул у можливосци плациц себе перебуванє. Теди не було позарядово студий, але на Правним факултету то було дошлебодзене же би ше дома учело и ходзело лем покладац. Раз му ше и таке случело же од погришного професора питал подпис до индексу, та го скоро вируцели зоз факултету бо не зна хто му преподава. Под час испитох у Загребе не мал ше дзе учиц, та часто у карчми учел. Мал добру концентрацию, не завадзало му же други гласно приповедаю або шпиваю.

Кед закончел студий, почал робиц у суду у Кули. Потим порихтал и докторат и успишно го одбранел, а вец пришол час за женїдбу. Як вон приповедал, теди ше мушело пририхтац и материялну основу за малженски живот, бо у фамелийох було вецей дзеци, а жени не зарабляли, вони ше лем о дзецох и обисцу старали. Моя мац, зоз хтору ше оец оженел 1938. року була по походзеню зоз Кули и добре знала по мадярски и немецки, та му помагала кед требало дацо преложиц и написац. Док зме жили у Руским Керестуре од 1945. по 1952. рок, добре научела по руски, а була заинтересована за руски обичаї, та и мнє, як власне дзивче обидвойо воспитовали у духу рускей традиций и обичайох, цо на мнє зохабело вельки уплїв за цали живот. У Руским Керестуре сом ходзела до першей повойнової Низшей релней державней рускей гимназий, хтора, праве теди 25. фебруара 1945. року була отворена и

у хторей мой оцц др Мафтей Винай, преподавал руски и сербски язык.

Зоз тих здогадованьох на Мафтейов живот и живот вообщє мож заключиц же вон нїгда не бул легки – меняли ше лєм почежкосци. Панує думанє же человек у чежких часох найкреативнейши. У чаше кед др Мафтей Винай робел було чежко, бо було мало образованих людзох и вони мушели барз вельо робиц же би поставели фундаменти нашей култури. Як єден з тих людзох, др Мафтей Винай ище за живота достал награду „Искри култури“ (1975. року), а 1973. року му вишла и кнїжка „Ровніно моя широка“.

Од 2001. року, на иницијативу Дружтва за руски язык, литературу и културу у Новим Садзе, на предкладанє Иринки Папуговеј зоз Дружтва, Дружтво Руснацох у Суботици организує културну манифестацию „Яр др Мафтея Виная“ (тих рокох то Литературне стретнуце пошвєценє др Мафтейови Винайови), цо тиж вельке припознанє за його творчу роботу.

Татјана Тагасовић Винај

МОЈ ОЦАЦ МИ ЈЕ ПРИЧАО

Сећање на др Мафтеја Винаја

Резиме

Сећање на мог оца др Мафтеја Винаја, правника, код Русина познатог песника и културно- просветног ствараоца везано је за његово детињство, школовање и завршавање студија правних наука, а исто тако и на просветни рад као предавача на салашкој школи и у гимназији у Руском Крстуру. Др Мафтеј Винај је признати русински песник и њему на част се у Суботици, где је живео и радио сваке године организује пригодан књижевни сусрет.

Tatjana Tagasovic Vinaj

MY FATHER TOLD ME

In memory of Dr. Maftej Vinaj

Summary

The remembrance on my father Dr. Maftej Vinaj a lawyer, at Ruthenians known as well as a poet and a cultural and educational creator is connected to his childhood, his education and completing of his legal sciences and his educational work as a lecturer at a farm school and at Grammar school in Ruski Krstur. Dr. Maftej Vinaj is a well known poet and in his honour in Subotica where he lived and worked it is organised an occasional literary meeting each year.

Мр Гелена Медеши

КЕД О СЛОВОХ СЛОВО

Мушине мац на розуме же допатрац бешеду на явней сцени, окреме на телевизії и радио, барз озбыльна и одвичательна робота, бо язык електронских медийох ма непреповедзени уплїв на язични висловуюци манир слухательного аудиторіюму, а з тим и на язичну культуру публіки вообщє. Прето роботніком явного слова правилне язичне висловйованє не лем робота, але и – длужносц. Виповедзене слово, за розлику од «немого» писаного тексту, у ствари файта аудио-музичного феномену хтори ше артикулує з гласом, та електронски медії не лем системи інформаційох (посилателе порукох), але и системи хтори, емитуюци язични материял з гласом, источашне понукаю явну бешеду як приклад на хтори ше примателе порукох маю упатрац. Медзитим, одвичательносц за написанє слово можебуц ище векша, бо тото цо написанє, остава занавше. Кед сцеме чистоту и правилносц языка пестовац и з прикладом шириц, вєц чувство особней одвичательносци за культуру явного бешедованя не шмеме занєдзбовац, а од профєсионалних язичарох ше тото з правом аж и обчекує.

У тих пейцох текстох дати приклади неконтролованого пребераня язичних елементох зоз сербского языка. Тоти приклади не претендую мац наукову димензию, але лем указац же прилапюєме язичну реалносц, не закладаме ше за пуризем у нашим языку, але не шмеме буц анї барз толерантни гу цудзим висловом хтори можеме мирней души зачерац з домашніма цо знача исте.

ЧИ НАИСЦЕ У ОБИСЦЕ?

У нашох средствох явного информованя часто чуєме (и читаєме) таке же:

У їх обисце вше даяки нешор;

О їх обисце мож повесц лєм шицко найкрасше;

У обисце ше вше здаю добри поради;

О своїм обисце ше не старал нїяк итд.

Алє, позволайме вокраци до помощи цо гваря граматика и правопис нашого языка: „Шицки меновніки з форму номинатова на **-є/-с** маю у локативе законченя на **-у/-ю**“. Так, наприклад, меновніки *паздзерче, наруче, пирє, щєсцє, знанє, здравє, побрєжє, шмєцє, будовалїцє, подручє, поглавє*, як и збирни меновніки *лїсцє, гранчє, квєцє*, та и географски назви *Цєлє, Сєлицє, Скоплє, Бєлє, Арилє, Прокуплє, Ужїцє, Яїцє, Запорожє, Требинє* и др. би ше мали у локативе (*о ким, о чим; дзе*) закончовац на **-у/-ю**:

Добре му як псу/псови на паздзерчу;

У наручу ношел скоро як сноп польского квєца;

Дараз ше лєм на пирю спало – и заглавки и перини були пирйово;

У нещєсцу ше не понїжуй, а у щєсцу ше не вознош;

О його знаню би ше дало побешедовац;

У здравю бим вас дочекац;

*У шмецу нездраве жиц;
 На будоваліцу вше даяки галайк;
 У Целю дараз була позната златарня;
 На Селицу було вельо салаши;
 У Арилю ше прави сподні шмати з доброго памуку.*

Зоз шицкого того виходзи же и меновнік обисце ту спада. Правда, вон ма таку форму у номинативе:

Його обисце вше спораєне;
 Обисце им пошорене и пооправяне;
 Обисце ше им розпадає.

Нікому цо позна наш язык би не пришло на розум похасновац таки приклади: на Селище бивали, о Скоплє ше писало; на паздзерче спал; у нещесце помагал итд., та би вец напредку позаписовани приклади, спрам граматики и правопису, мали глашиц так:

О їх обисцу (не: о їх обисце) мож повесц лєм шицко найкрасше;
 У обисцу (не: у обисце) ше вше здаю добри поради;
 О своім обисцу (не: о своїм обисце) не старал ше ніяк итд.
 Значи, наисце: не у обисце, але – у обисцу!

ПАТРИЯРХИЯ, ЧИ ПАТРИЯРШИЯ

У Правопису руского языка з правописним словніком (Фейса-Медєши, 2021), у Руско-сербским словніку (редактор Ю. Рамач, 2010) и у Сербско-руским словніку (редактор Ю. Рамач, 1997) за сербске слово *патријаршија* дата одредніца на нашим языке: *патрияршия*. Правда, то практично назва єдного вирского обекту и могли бизме ю превжац без прекладаня, анї ю не присподобуюци гу законїтосцом нашого языка.

Медзитим, кед поволаме до помощи граматику нашого языка дзе поведзене же ше при меновнікох хлопского роду хтори ше закончую на **-к**, **-г** и **-х** пред законченьом **-е** або **-и** тоти три консонанти меняю до **-ч**, **-ж** и **-ш**, вец маме дилему: чи прилапиме у словє *патријаршија* пременку **-х** на **-ш** як у сербским языке, чи ше будземе тримац слова нашого правопису.

При словох як цо:

парох

монарх

олигарх

монах

вшелїяк направиме институцию або особу без пременки **-х** на **-ш**, бо маме:

парохию

монархию

олигархию

монахиню (жена монах).

Маме тиж велї (не странски слова) цо ше закончую на **-х** при хторих у виведзєних словох заш лєм опрез **-и** меняме **-х** на **-ш**, як цо у аугментативе: *брух* – *брушишко*; *крух* (платна) *крушишко*; *кожух* – *кожушишко*; *фартух* – *фартушишко*; *мех* – *мєшишко* итд., але маме исти приклади и при правєню множини, дзе опрез **-и** не меняме **-х** до **-ш**, як наприклад *брух* – *брухи*; *крух* – *крухи*; *кожух* – *кожухи*;

фартух – фартухи; мех – мехи; запах – запахи; Чех – Чехи; орех – орехи; плех – плехи; куриплах – куриплахи; птах – птахи, грих – грихи итд.

Що вец зробиме з *Печску патриярхию*, чи *Печску патриярхию*? Прилапиме традицию (на хтору зме звикли) и будземе хасновац у согласносци зоз сербским языком – **патрияршия**, чи ше будземе тримац законїтосцох нашого языка – так як у историй и за основну и штредню школу похасноване - **патриярхия**?

Вельо того зме уж прилапели з векшинского языка у нашим окруженю, та ше, голем дзе можеме, тримайме нашого правопису и хаснуймо – **патриярхия**.

Значи, кед ше роби о сакралним обекту, вец бизме мали хасновац слово *патриярхия*, як цо *парохия, монархия, олигархия* итд.

Медзитим, кед у питаню *Пе҃рка патријаришија* як географске поняеце, могли бизме хасновац *Печска патрияршия*, прилагодзуюци гу нашому языку лем прикметник *пе҃рки* на *печски* (як, наприклад у топонимох *Вельки Мокри Луг, Сербски Итебей, Била Церква, Мертве морйо, Сиверна Америка, Велька Британия* итд.).

ПРИМЕНОВНІКИ ЗА И СПОЗА

Применовник **за** з акузативом:

1. значи напрям на место за даким/дачим: *Пошедали за стол; Скрил ше за брадло.*

2. значи час тирваня дії: *копе [кукурицу] за два тиждні о сухим хлебе (= два тиждні копе);*

3) значи цель:

а) даяку длужносц, функцию як цель: *Хтори тазда владни, прави молбу, та його син пойдзе за катону лєм на два мешац;*

б) окончованє даякеї дії як цель: *Кажде з нїх пошол за свою роботу;*

4. значи причину: *Достанеш ти за тото!*

5. значи цену дачого: *Вишмею ме же за єден динар робим цали дзень;*

6. значи и наменку: *гордов за капусту, имати за кажде дзень; кнїжки за дзеци.*

Тото остатнє хаснованє применовника **за** под уплївом сербских синтагмах *буре за купус, одело за сваки дан* и под. Наш еквивалент ту применовник **на**: *гордов на капусту, имати на кажде дзень*, а под уплївом сербского кнїге за *децу*, наш еквивалент ту бул дараз применовник **пре**: *кнїжки пре дзеци.*

Применовник **за** з инструменталом:

1. означує окончованє дії по даким/дачим т.е. после дакого/дачого: *Пиц води за шунку; Ми понайвецей шеєме жито за кукурицу;*

2. означує цель:

а) шлїдзене, рушанє за дачим: *Кед зме були куповац платна, зацмели зме ше, та зме до Коцура ишли за дзвоном;*

б) окончовац дію провадзаци средство за роботу: *Давно за плугом садзели кукурицу;*

в) пойсц за роботу = пойсц дацо робиц: *Не ма кеди, бо муши пойсц за роботу;*

г) у злученю служба за даким = служба за покойного: *Служба була за моїм мужом;*

3. означує место за даким/дачим у порядку, статусу и под.: *Майстрове на валалох були за паноцом и учительом найинтелигентнейши людзе;*

4. означає место звонка населення, простору и под.: *На полю за валалом було якеш нещесце;*

5. у безособових вирачєньох: чувствує ше пах (звич. неприємни) дачого: *Яка то ганьба писац за земледїлца же го за гнойом и за хлївом чуц.*

Применовнїк **споза** з генитивом значи напрям з места хторе ше находзи за даким/дачим: *Споза слами вишли два кури; Якаш моторка вибегла споза угла.*

Применовнїк **споза** з генитивом означає унапряменосц дії з места хторе ше находзи за дачим (серб. *иза*): *Викукує споза древа; Зявел ше споза угла; Слунко ше предзерало споза хмари.*

Под уплївом сербского языка, тот применовнїк хаснуєме и зоз значєньом места за даким/дачим (наш еквивалент з тим значєньом то применовнїк **за** з инструменталом): *Споза остатнього брєцка змесцени валалчик (за брєчком); Споза котла стої шор людзох (за котлом); Роботнїки споза шалтерох (за шалтерами); Вона була у шоре уж ту дзешка споза нього (за нїм).*

З наведзеного видно же применовнїк **за** наш, а **споза** – калк, директни преклад под уплївом себского языка.

НАЗДРАВЕ!

Нашо старши авторе слово «здраве» (ген. *здравя*) хасновали зоз значєньом сербского слова «здравље».

Наприклад:

Инше нам не хиби, лєм да маме здраве;

Варєне барз важне. Од поживи овиши здраве дзецох;

Ведї мацери запрепасцую їх [дзецох] здраве, лєм прето, бо им не даю добру поживу;

Преч. о. Дюра Биндас мушел пре свойо здраве и пре завжатосц у других роботох редакцию одложиц;

Бо кед народ страци виру ... вєц ше пода и найгоршим грихом, не меркує анї на здраве цєла анї на здраве души...

У восточнословацких бєшєдох ше хаснує и *zdrave* и *zdravje*:

Bože daj zdrav'je!

Dobreho zdrav'a!

Bože vam daj zdrave.

У литературним языку у виразох заш лєм зачуване старє слово «здраве» (зоз значєньом «здраве»):

Дайбоже здраве/Дайбоже добре здраве!

При наздравянню: Добре здраве! (одвит: Дайбоже и вам!);

При здравканню: Жичим вам добре здраве! (одвит: Дайбоже и вам!); Кед ше черка з погарами або почина єсц, гуторимє: Наздраве!

Слово «здраве» як присловнїк у функції предиката: Не здраве вельо єсц.

Слово «здрaви» и «здравеньки» хаснуєме звичайно и у поздравах:

Здрaви оставайце!/Здрaви останьце! (одвит: Ходзце здрави!), або як у шпиванки:

Пайташочки мойо, / здрави оставайце, /

Уж не пойдзем з вами, / з вами вечарами...

Тото слово «здрaви» общеславянське, праслав. *szdorъ* и значи: тот цо у добрим здравствєним стану:

Най здрави будзе хто будзе читац, а най здрави будзе хто будзе слухац.
 Мама і слово «здравкац», цо значи:

1. посилац, упутывац поздрав при стретанню:

а) (дакому):

Вон вше здравка старшим.

б) (дакого) при старших авторох:

Здравкаме обично лем тих людзох, котрих познаме!

На валалох здравкаме каждого чловека;

Учителька жадала же би ю школски дзеци при одходу зоз школи здравкали зос словами: „Довидзена, пані”.

2. наздравяц з напойом, погаром:

Домашні кухарки з паленку здравкаю;

После полудзенку почню себе здравкац зоз винком.

Старшим автором не було цудзе ані повратне дієслово «здравкац ше», цо значело – привитовац ше:

Виходзиме з вагону. Упознаваме ше з братами, здравкаме ше з братами, здравкаме ше з познатима и шицки ведно у громади идземе до валалу пред нашу церкву.

Под уплївом сербского языка «здравље» вименена наша народна форма «здраве», а превжати и викричнїк як поздрав при стретанню або розходзенню «Здраво!».

Мама і «здравучки» и у злученю «здравучки здрави» - кед сцеме наглашиц же дацо барз здраве, здраве наозай.

Най заключиме:

1. Наша стара форма то слово «здраве» за сербске слово «здравље», як у прикладах Наздраве! Добре здраве!

Нешка под уплївом сербского языка хаснуєме слово «здраве» (Здраве нам найвекше богатство; Здраве треба чувац док го маме), але у окаменєних виразах нам остава стара форма (Наздраве, Дайбоже добре здраве... итд).

2. Кед сцеме затримац дух нашого языка, вшелїяк же повеме «Здрави будзце же сце нас слухали». *Дзекуєме на уваги* то дословни преклад (калк) зоз сербского (Хвала/Захваљујемо на пажњи), гоч слово «дзековац» общеславянске.

КЕЛЬО ГОДЗИН?

Кед не маме годзинку на руки або нам не пред очми годзина на муре, а не под рук нам ані мобилни телефон хтори медзи иншим указує и час, знаме ше опитац: *Кельо годзин?* И, то ніч не чудне; ша вше - як гварели нашо старши - треба знац кельо годзин и одкаль витор дує. Нам час барз важни бо вше дагдзе понагляме, а вони у тим подроумйовали и дацо инше.

Знаме же слово *годзина* (и тот на руку и тот на мур) женского роду. Тиж так женского роду и школска годзина, наприклад годзина Физики, Математики або Материнского языка. Школяре гваря: *Нешка не маме першу годзину*. Гваря тиж же одлични школяре не маю ані єдну неоправдану *годзину*, же школска *годзина* тирва 45 минути итд. и ту граматични проблем нет.

Проблем нет ніяки ані кед ше дакому опитаєме же *на кельо годзин* почина емисия, ані кед ше нам дакто опита же *на кельо годзин* директор придзе, ані кед

нам поведза же автобус руша на три годзин, ані же на пейц минути до дзешец годзин було трешене жеми, ані же му годзинка станула на петнац минути до дзешец годзин, же ше врацели аж на шейсц годзин рано.

Дилему маме лем, поведзме, чи емисия Добри вечар Войводино почина на дваец едну годзину и триец минути (21:30), чи на дваец еден годзин и триец минути.

Грамастика нас учи же при виражованю часу, у злученю з числовніками 2-12 меновнік годзина ма окаменену форму генитиву множини годзин:

Тераз два (три, штири ... дванац) годзин.

За значенє «13 годзин» меновнік ше хаснує без числовніка:

Тераз годзина (13 годзин).

Точно годзина (една).

Вона придзе на годзину, а вон на два.

У Коцуре ше форму годзин хаснує и кед наведзени злученя знача тирване дії:

Робели два (три, штири ... дванац) годзин;

А вон еиц мал дас на два або три годзин роботи.

У Керестуре ше з тим значенєм хаснує лем номинатив множини:

Робели два (три, штири ... дванац) годзини.

А вон мал ище дас на два або три годзини роботи.

Значи, Керестурци поведза же емисия Добри вечар Войводино почина на дваец едну годзину и триец минути (21:30), а Коцурци: на дваец еден годзин и триец минути.

У фразеології маме и таки приклади хтори нам можу пошведочиц як ше слово годзина хаснує:

Дзевята годзина (прешло осем годзин);

Дзешата годзина (прешло дзевец годзин);

То була дас дванаста годзина;

Уж дзешец годзин, уж еденаста, а його нет дому;

Уж на дзешату (дзевец прешло);

Кед пейц годзин прешло, вона гвари: «Шеста годзина»;

Пришол ноцну годзину;

Цо за божя годзина?

ФРАЄР И ШУГАЙ

Слово *фраєр* у сербским языку уж давно застарене, але словніки призначю кажди рок нове количество словох и фразох зоз сленгу (шатро и аргобешеди) хтори барз витални, окреме при младих. Так и зоз словом *фраєр*, хторе Борис Хлебєц, автор «Английско-сербского и сербско-английского словника сленгу» преклада на анлийски язык як тот цо ніч не зна, глуптак (wazzok), лєнюх, даремнік (bum), наївна особа (mug). Медзитим, *фраєр* може буц особа зошицким процивних прикметох. Кед дахто пове: «Наисце є *фраєр*!», лем зоз контексту можеме похопиц же чи сце повесц же дахто звичайни наївец, чи барз схопна особа, згодни и самосвидоми хлоп, *даса* – освойовач женских шерцох, чи просто - любовнік.

Треба повесц же слово *фраєр* водзи походзене од немецкого прикметніка *frei*, цо значи – шлєбодни. Можебуц интересантне надпомнуц же *der Freier* (*sman*) по немецки значи питач, будуци млоди.

Медзитим, у нашим руским языку слово *фраєр* мало скорей зошицким иншаку конотацию. Воно означовало праве тото цо и у немецким языку: мили, любі, любени; питац, млоди, заручнік, будуци супруг, а у сучасней бешеди тото слово достало значенє *любовнік, швалер*.

Розпатыме у народних писньох и шпиванкох як нашо предки волали своїх любених:

... Шерцо мойо шерцо з каменя твардого,
зарекай ше, дзивче, фраєра першого ...

Кед сом вчера вечар на капурки стала (Studia Ruthenica 25, б. 22)

... Смутна я, смутна я, бо ме розжалели,
кед ме фраєр питал, одац ме не сцели ...

Чече вода, чече вода (Studia Ruthenica 25, б. 33)

... Яй Боже мой, тоти мойо черешні
шицки ше ми розсипали по жеми!
А хто же ми черешенки позбера?
кед я не мам в Керестуре фраєра?
Хтора не ма в Керестуре фраєра
та най шедне на лавочку до двора ...

Яй, Боже мой, тоти мойо черешні (Studia Ruthenica 25, б. 36)

... Дай ми, Боже, дай ми фраєра бойтара,
фраєра бойтара, а мужа югаса,
теди би я квитла як ружа коляца! ...

Дай ми, Боже, дай ми (Studia Ruthenica 25, б. 37)

.... бо карловска гора з твардого каменя,
не опушуй, дзивче, першого фраєра...

З карловского поля (Studia Ruthenica 25, б. 40)

... Дзивче, дзивче била ружа, не требало тебе мужа,
ані мужа, ні фраєра, бо ти дзивче як лелия ...

Дзивче, дзивче, била ружа (Studia Ruthenica 25, б. 51)

... Идзе Яни, идзе з леса, веже древа на колеса,
писка себе на лісточку же ма верну фрєрочку ...

Идзе Яни, идзе з леса (Studia Ruthenica 25, б. 111)

... За нашу заграду дробна фиялочка,
Уж ме зохабела моя фраєрочка ...

За нашу заграду (Studia Ruthenica 25, б. 57)

... Мал сом фраєрочку и людзе ю знали,
наштрєд Керестуре пси ю оганяли ...

Шугаїчку, хланче (Studia Ruthenica 25, б. 52)

... Кед сом ишол вчера вачар од фраєрки,
спаднул ми конїчок до студзенки.

Помож, Боже, зоз студзенки, зарекнем ше тей фраєрки!

Душо моя, душо моя!

Кед сом ишол вчера вечар од фраєрки,
спаднул ми калапчок до студзенки.

Помож, Боже, зоз студзенки, зарекнем ше тей фраєрки ...

Кед сом ишол вчера вечар од фраєрки (Studia Ruthenica 25, б. 70).

Зоз слова *фраєр* маме и виведзени слова як цо: *фраєриц ше* (мац фраєра або фраєрку), *фраєречка* (дем. и гипок. од фраєрка), *фраєрка* (мила, любена), *фраєрош* и *фраєркош* (тот цо ма фраєрки), *фраєрошка* и *фраєркошка* (тота цо ма фраєрох), а маме и квеце цо ше вола *фраєрово баюси* (лат. *Nigella satova* L.), чия назва настала по подобносци рошліни и хлопских баюсох.

Слово *фраєр(ка)*, з истим значеньом, ест и у словацким языку (*frajir, frajiročka*). Ниа даскельо приклади зоз бешеди яку ше хаснує у восточней Словацкей, хтори записала пані Терезия Кубанійова, професорка музики (закончела Конзерваториум у Кошицох) зоз Земплинскей Теплиці (дакедишнього Керестура):

... Frājir še mi žeñi, pojdzem na vešeľe,
pojdzem ja opatrec, co za pañu bere ...

... Frājir še mi žeñi, na voľu mu davam,
naj bere koho sce, ja še ñeodavam ...

... Frājir, frājir, aľe jaki, co me ñigda ñeoblapi,
ñeoblapi, ñepobočka, ñebudzem mu frajiročka ...

... Frājir ši mi, frājir, frājir še rachuješ,
ked hudaci hraju, me ñevitancuješ! ...

... Frājiramac budzem, i ľubic ho budzem,
a za starodavnim vře banovac budzem ...

... Frājiroch mam veľo, aľe ľem na teľo,
bi ja pri hudakoch tancovala veľo ...

... Čarni očka mojo, popatrajce rezko,
najfrājir ñeduma, že mi zañim čežko ...
... Šidzemnac vidľički, ošemnasti tañir,
dzevetnac ročki ma moj preľubi frājir ...

... Zhorelamľiñica, ľem jeden slup zostal,
už moj ľubi frājirprez frājirki ostal ...

... Ñichto ñezna jak to šumñe, ked moj frājir pridze gu mñe,
pridze stañe gu posceľi, až še šerco rozvešeľi ...

... Ñichto ñema taki gambi, jak moj frājir starodavni,
ked me večar pobočkaľi, do rana mi smakovaľi ...

У писнюх и шпиванкох нашо предки хасновали и слово *шугай*. За нього єст лєм меновнік хлопского роду, а маме и презвиско Шугайда хторе, напевно вишло з того слова. Тото слово настало од мадярского слова *shhanc*, цо значи *хланец*, а його розвой ишол так: найомни, плацени вояк; портир; слуга; хлапц, легинь:

... *Шугаю, шугаю*, твоя мац шалена,
бо вона гварела же я не червена...

... У моєй мамочки житни хлѣб на столѣ,
А у твоєй, *шугай*, ярчани в комире! ...
Шугаю, шугаю, твоя мац шалена (Studia Ruthenica 25, б. 17)

... *Шугаю* з Тренчина, з чарними очами
були бизме пара, кед би нам мац дала ...
Шугаю з Тренчина (Studia Ruthenica 25, б. 17)

... *Шугаю, шугаю*, пре тебе ме лаю,
а теди найбаржей, кед у карчми граю ...
Шугаю, шугаю, пре тебе ме лаю (Studia Ruthenica 25, б. 35)

... Мала я уж *шугаїчка*, алѣ тераз не мам,
задал вон ми жалю надосц, та уж за нїм не дзбам...
Док я була ище мала (Studia Ruthenica 25, б. 15)

... Не зато ше старам же ме *шугай* не сце,
лем ше зато старам же ми губи щесце ...
Идзе ми недзеля (Studia Ruthenica 25, б. 20)

... Кед би чарни очка дагдзе предавали,
алѣ би дзивчата шицки куповали!
И я би купела мнѣ и *шугайови*,
най би ше чарнѣли ягод гавранови ...
Кед би чарни очка (Studia Ruthenica 25, б. 22)

... Мили мой *шугаю*, чежко ше любиме:
цо пре оца, цо пре мацер розисц ше мушине ...
Мили мой шугаю (Studia Ruthenica 25, б. 25)

... Два серденка, штири очка, буду плакац до пол рочка,
од пол рочка, до єшенї, док ше *шугай* не оженї ...
Нїгда я то не верела (Studia Ruthenica 25, б. 27)

... Плѣла дзивка, плѣла лен, седем бразди єден дзень.
Пришок гу ней *шугай* єй, та дзивочку украсц сцел ...
Плѣла дзивла, плѣла лен (Studia Ruthenica 25, б. 30)

Слово *шугай* ще хаснує и у словацких бешедох восточней Словацкей, а позаписовала нам их тиж професорка Терезия Кубанійова:

... *Šuhaju, šuhaju*, tvoja mac šal'ena,
ked idzem kolo vas, nadava mi mena ...

... *Šuhajova* matka na mňa odkazuje,
že jej preľubi sin doma ňe nocuje...

... *Šuhajova* matko, namŇe ňeodkazuj,
radšejsebesinanaporvazuvjazuj!

... *Šuhaju, šuhaju* pre tebe me laju,
že ňeskoro chodziš, až jak pol'ihaju ...

... *Šuhaj, šuhaj* s tamtej strani
poc mi dzvihac zajdu travi ...

... *šuhaju*, mac tvoja ňeda mi pokoja,
že chodzim na vodu do vašoho dvora.

... *Šuhaju, šuhaju*, jaka to tvoja mac,
išček ši me ňevžal, už me začina lac! ...

... *Šuhajova* matka vžala me na oko,
že ja prig jej dvora chodzim naširoko ...

... *Šuhajova* matka, bodaj še zbešňela,
ked nam sanovala kus toho ľubeňa ...

Нешка уж лем старши людзе хасную слова *фраєр* и *шугай*, але би их заш лем требало врациц, гоч як анахроно, архаїчно, прастаро, несучасно, демодє, старомодно, старински, старочасово, предпотопно итд. випатраю. Гоч слово *фраєр* у сучасним руским языку здобуло значєнє *любовнїк, швалєр*, тот цо ше любує «попри шора», могло би ше му врациц першобутнє значєнє: мили, любєни, заручнїк, млоди...Уж и прето би го требало хасновац бо младши, хтори думаю *по сербски* а бєшєдує *по руски*, гваря:

То моя дзивка; То мойого пайташа дзивка; Прииол зоз дзивку; Дзивка му барз модєрна...

У тих прикладах нє можемє знац чи чєлєднїкови то дзивка по родзєню, по креви (по сербски: *ћєрка*), чи мила, любєна, заручнїца, млода, приятелька (по сербски: *девојка*).

Тиж так би ше могло зоз словом *шугай* замєнїц нєшкайшє *лєгинь*:

Вон ми вєцєй нє лєгинь; То мой лєгинь; То моєй пайташки лєгинь; Лєгинь єй студира...

Млади напєвно повєдза чи им одвитую тоти нашє стари краснє слова:

То моя фраєр(оч)ка; Прииол зоз фраєрку; Шугай єй студира; То мой шугай...

За слово *фраєр* мамє и *фраєр(оч)ка*, а за слово *шугай* жєнски род нє мамє.

Мр Хелена Међеши

КАД ЈЕ РЕЧ О РЕЧИМА

Резиме

У наведеним текстовима су дати примери преузимања језичких елемената из српског језика. Ови примери не претендују на научну димензију, али указују на прихватање језичке реалности. Не залажемо се за пуризам у русинском језику, али и не смемо бити ни толерантни према туђим изразима које можемо заменити домаћим који значе исто.

Mr Helena Medeši

WHEN IT COMES TO WORDS

Summary

The presented texts provide examples of the adoption of linguistic elements from the Serbian language. These examples do not aspire to a scientific dimension but rather point to an acknowledgment of linguistic reality. We do not advocate for purism in the Rusyn language, but neither should we be tolerant of foreign expressions that we can, in good conscience, replace with native ones that carry the same meaning.

Гавриїл Колесар, Канада

ЗМОЦНІЦ УСИЛОВНОСЦИ НА ДИГИТАЛИЗОВАНОМУ ДРУКОВАНОМУ НАШЛІДСТВУ

Абстракт: Тот текст задумани як поволапка за конечне обединьоване усиловносцох на роботох дигитализації наших виданьох и архивских материялох хтори обявени або видати як друковани гласніки, як звук, фотография або у видео форми на интернету. Лем темельнейше розумене тих процесох и роботох може унапредзиц таки проєкти и дац жадани резултати у дигитализації. У другей часци пробоване дац аналітични и статистични приказ стану спомнутей дигитализації у діялносци наших институцийох и указац на добри и меней добри поцаги и ришення у тей роботы.

Ключни слова: дигитализация, интернет, вебсайт, текст, видео, аудио, формат, прегледоване, копиране, руска Википедия.

Малому числу Руснацох у Войводини бул познати факт же ше од фебруара 2022. року интензовно робело на полненю зоз текстами на руским языку такволаного Инкубатора за Википедию на панонским руским языку. По септембер 2024. року до Инкубатору унесени вецей як 480 енциклопедийни єдинки, тексти переважно о Руснацох и за Руснацох. Од половки септембра члени Язычного комитету шветовой енциклопедії Википедия препатрали у спомнутим Инкубатору тексти написани по руски и 14. октобра 2024. року принесли одлуку же Википедия на панонским руским языку задоволює шицки потребни критерії и же може буц активована як самостойни язык на шветовой интернет енциклопедії Википедії. Руска Википедия од спомнутого дня жиє на Интернету на тим линку <https://rsk.wikipedia.org/>. Шицки спомнути тексти премесцени з Инкубатору до Википедії на панонским руским языку хтора видліва на цалим швеце и приступ до ней ма кажде хто заинтересовани за таку обласц знаня чловечества.

Як познате, робота на таких проєктох базована на волунтарстве, на ентузіязме, любови гу свойому языку и на почитованю шицкого цо Руснаци у Войводини и Горватскей створели од приселєня до тих крайох та по нешка. Циль же би наш руски язык постал равнаправни, 342. язык у хаснованю на шветовой Википедії, у подполносци витворени, швету и Руснацом понукнути перши скромни фонд текстох написаних по руски з надію же сам факт наставаня Википедії на руским языку у рамикох шветовой Википедия платформи далєй погура роботу на поставяню нових и нових текстох хтори швету ясно буду презентовац нашо руске єство, нашо досяги у шицких обласцох култури, просвити, образования Руснацох, у информованю, литературы, религий, та у веліх обласцох науки.

Сам факт присутносци на єдней або вецей енциклопедийох у швеце за єден народ або националну меншину, националну групу, то барз значни досяг. Таки подняца по правилу потримую и погурую велі институції у рамикох каждого народу. Медзитим, тот процес потримовки у случаю нашей рускей Википедії не

бул пребарз виражени. За нашо средства информованя (новини, часописи, радио по руски; лем Руска редакція на ТВ Войводина тому пошвецела достаточну увагу) то не була интересантна тема, о тим мало являли, а руски институції у Войводини углавним мало знаю о тим або не маю своєю яснє становиско справ того проєкту, о його евентуалних хасновитих и универзалних боках. Як цо у часох зявйованя Інтернету як нового шветового медия ключни руски институції не похопйовали суцносц того шветового феномену, так и у случаю рускей Википедії, голем таки упечаток, векшина руских институційох то не трима за дацо голем кус значне. Тото потвердзує факт же по час кед тот текст наставал, у априлу 2025. року або 6 мешаці после инаугурованя рускей панонскей Википедії на шветовой Википедії, окрем спомнутого коректного ТВ прилогу и ширшей інформації на *Рутенпресу*, у рускей явности о рускей Википедії нігдзе ніч урядово не споминане. У рамикох Национального совиту о тим не було слова, новини *Руске слово* о тей теми не писали ані раз за пол рока, Завод за культуру войволянских Руснацох не мал ані раз даяки сход пошвечени тей новей теми и евентуалней організації потримовки такому проєкту, Дружтво за руски язык о тим ніч не обявйовало... Тим рускей Википедії достал щире понукнуце за помоц и логистику з боку сербскей Викимедії за промоцію нашої рускей Википедії, а члени сербскей и горватскей Википедії помагали на вецей заводи кед дацо запло и з охраброваньом и з помоцу у роботі. Але, од Руснацох таке не сцигло.

Могло би ше повесц же нашо институції и особи хтори з німа руководза и приноша одлуки не розумя факт же ше 14. октобра 2024. року зявел ище еден покус незвичайни руски гласнік, нови руски електронски часопис равноправни зоз руску друковану пресу, кніжками, радийом и ТВ, хтори у себе акумулує ясни, доробени тексти на руским языку з потенциалом же може у своїх фондох тримац даскельо стотки тисячи тексти та, теорійно, и пар милиони кед ше за то найдзе моци и потреби таке зробиц. Руска Википедия ма, значи, можлівосц же о даскельо роки на ній будзе вецей тексти на руским языку як цо було друковане медзи Руснацами од 1904. року по нешка. Простор за змесценє тих текстох достати задармо, тексти односно енциклопедийни єдинки мож видзиц у кождей хвильки у цалим швецє. И отворена можлівосц же би ше нашо значни тексти и теми прекладало на други языки и обявйовало ше их на википедийох на других языкох (на англійским, немецким, русийским, французким, сербским, українским, шпанским) за хтори єст особи цо на нїх можу прєложиц нашо, оригінални руски тексти. У хвильки кед тото пишем, на рускей Википедії єст 700 тексти (питаю ше вам чи маю Руснаці таки часопис, новини, кніжку у хторей, медзи рамиками, єст 700 тексти длугоки 1.5, 2, 3 або вецей Вордово боки? Кельо знам, не маю), мешачно ше наруцує од 30 до 40 нови тексти, а ціль нам же би то було медзи 50 и 60 тексти мешачно. Лем, за витворенє такого цильо нам потребни нови сотрудніки, нови википедиянци, хтори добродзєчнє помогну же би друковане слово Руснацох зоз Сербії и Горватскей було кладзєне на руску Википедию.

Як и вше, лем поєдинци не затайовали. Поєдинци наисцє помогли роботу руских википедиянцох з несєбичним даваньом податкох, текстох, фотографийох, скенираньох бокох у кїжкох и часописох итд. Досц того ишло по основи колегиялности, познанства.¹ Велї особи, такповесц 95%, кед були замодлєни за

¹Дюра Латяк дал групи з рускей Википедії на розполаганє прекрасни фонд темох, несєбично, зоз текстох хтори писал за НАР и за кніжки о театре медзи Руснацами. Насправди хасновити тексти и фотографії.

податки о їх близьких зоз фамелії хтори були у плане як тема за наруцование на руску Википедию, безрезервно потримали таки молби, раз-два посилали податки, мена, фотки особох, роки народзенья и шмерци итд., 5% затаєли, не була им брига о їх наймилших. А и сама група хтора роби на рускей Википедії ше кус осипала – упокоєл ше професор у пензії Євгеніє Медєши, три особи ше, пре обовязки, поцагли з роботи. А нових нет и попри числених поволанкох за помоц и сотрудніцтво.

Инспирация за тот текст авторови було праве спознанє о тим же каждый текст на Википедії муши буц потримани зоз вецей елементами хтори змесцєни под текстом на рускей Википедії у поднасловох Литература, Вонкашні вязи и Референци. О тим вецей у наступних пасусох.

О теми дигіталізації наших културних доброх було слова на пар заводи, инж. Желимир Пап о тим писал у SR ч. 20², а Гавриїл Колесар на подобну тему писал у SR ч. 23³, зоз жаданьом же би моцнєла свідомосц о потреби takiej роботи хтора нашо терашні материяли хтори лежа у цмоти рижних архивох, дзе приступ барз огранічени, винєше на шветлосц дня на интернету и оможліви шлєбодни приступ гу нїм.

Интернет универзални медий, на ньго мож класц материяли (файли) хтори представляю текст, звук, фотографію и видео. Пред початком комплекснейших роботох кладзєня културних и духовних змистох и вредносцох на интернет треба ше добре порадзиц о вецей аспектох того проєкту и тримац ше, потим, дисципліновано шора яки порадзєни. Перше, треба длугорочно утверdziц **формати односно файти** файлох, потим **дзе ше на интернету** таки податки, хтори од общей значносци за нас, будзе класц. И друге, хторе би то цело односно роботна група фахових особох кончала тоту роботу и при хторей рускей институції би вона, евентуално, була стаціонована.

Кєд же ше сцєме осигурац же би раз положєни важни дигіталізовани податки на интернет (и кєд жадаєм почитовац вельки труд хтори до того бул уложєни) були там **занавше** або голєм барз, **барз длуго**, треба обезпечиц за таки наєнки єден або вецей вебсайти, платформи або такволани cloud-и хтори буду мац сигурне фінансованє, отримованє и дньову технїчну потримовку. Кєд ше порадзи хтори то вебсайт/cloud будзе, вєц треба осторожно виплановац його випатрунок, його базни змист, боки, файти базох податкох, обезпечиц транспарєнтносц и лєжки приступ гу його змистовим цалосцєм. Розуми ше, шицки роботи дигіталного обробку материялох, без огляду чи то текст, звук (глас або музика), видео чи фотографії, треба же би робєли добри фаховци, обучєни, ту нет места импровізованю.

Кєд слово о формату файлох, вєц технологійна розлика (тип файлу), у одредзєней мири можебуц и значна, то тота же, наприклад, рочнїк Дружтва *Studia Ruthenica* дати у PDF формату, прєгляднейши є, стабилнейши за читанє и мож з нього копирац боки або виданє у цалосци, мож у тексту кончиц шицки файти прєгледованьох. А виданя НВУ *Руске слово*, наприклад, новини або часописи хтори публиковани на веб платформи ISSUU од 2012. по 2023. рок, мож видзиц, обрацац боки, звєкшовац их, алє саме читанє, у сущносци, не комфорне 100%. На тих бокох на платформи ISSUU боки новинох мож прєгледовац, алє не мож достац, не мож копирац PDF формат истого виданя. То, вироятно, не найщєшлївши дигітални формат за будуцїх вигледовачох бази податкох темох о хторих новини писали.

²Желимир Пап: Дигіталізация нашей творчосци, Дружтво за руски язык, литературу и културу, *Studia Ruthenica* ч. 20, 2015, б. 93.

³Гавриїл Колесар: Дигіталізация и интернаціоналізация здобуткох рускей култури, Дружтво за руски язык, литературу и културу, *Studia Ruthenica* ч. 23, 2018, б. 94.

Таки формат не мож зоз 100% сигурносцу прегледовац и не мож з нього вицагнуц було яки статистики або за нього дац сигурни линки. Дигіталізоване є але - недолапливе, нет окреми хасен од того шицког окрем же мож исте задармо почитац, не мушице куповац новини або часописи. З того виходзи же би, на початку генералней дигіталізації руских документох и виданьох барз добре роздумац **у якей форми** (або формах - fileformats) того робиц же би то за науковцох зоз швета, за публицистох, за читачох, за каждого новинара хтори сце, наприклад, найсц даяки напис обявени пред 18 роками або пред 39 роками у новинох *Руске слово* або у *Руских новинох* пред 97 роками и поволац ше на нього або го цитировац, було за хасноване. Кед єдну базу податкох НЕ МОЖ прегледовац (або *срчац*, як млади гурторя) по, наприклад, авторови, або по наслове, односно по такволаних ключних словох - мало єст хасну, або ніякого, од цалей дигіталізації.

З тей нагоди у розпатраню тей проблематики за нас интересантни тоти формати файлох:

1. ПДФ файл хтори фотографія, слика (текст хтори видицеу тим файлу НЕ МОЖ копирац або прегледовац);

2. ПДФ файли хтори у себе маю текст и фотографії, малюнки, ілюстрації (текст хтори видице мож копирац и прегледовац, як и у звичайним Вородовим текст файлу);

3. Формати файлох хтори ше хаснує на вебсайтох (од стандартних htm, html) та по сучаснейши формати, мож з ніх копирац або прегледовац текст, фотки, малюнки, ілюстрації.

Любопитлівши (а хтори не пребарз упознати зоз поступком дигіталізації скорейших виданьох) ше, вироятно, опитаю же цо то тота фамозна дигіталізация под 1 и 2? Поєдноставено поведзене, дигіталізация то скениране, єдноставне скениране **старших** друкованих новинох або календарох, бок за боком, при чим ше пар файти скенерох хаснує у комбинації з окремним софтвером за таки наменки. Тото под 1 то найнізша фаза дигіталізації хтора ма досц жужене хасноване, а поступок под числом 2 то скениране з хаснованьом зложеншого софтвера хтори зоз поживкнутих бокох напр. *Народного календара* хтори друковани пред 90 роками препозна текст и так го и прикаже, не як фотку, слику, але як прави, „живи“ текст.

Прецо нам потребне „оживйоване“ текстох давних виданьох?

Шицки енциклопедії на швецe, та и Википедия, маю свойо правила, ви-моги, законїтосци итд. Єдно з таких правилох и того же кед ше напише текст, наприклад, текст биографії даякей особи, вец на концу текста, подмедзи насловами Литература, Вонкашні вязии Референци (фусноти) требали би (або аж и МУШЕЛИ) буц дати даскельо жридла, библиографски податки, або линки на интернету зоз хторих ше о тей особи о хторей у тим тексту написане, мож ище вецей дознац, односно, же би тоти жридла, библиографски наводи або линки подуперали сам текст биографії, потвердзовали же то наисце реална особа, и же того цо о ней написане цалком на месце, точне, ясне и прешвечліве. Без тих елементох, без Литератури, Вонкашніх вязох або Референцох написани текст ше НЕ ТРИМА за правдиви, за реални, то може буц видумана биография, може шицко буц имагинация, конструкция, спрєводзка итд.

Ми ту, у тей обласци, маме проблем, ми цо робиме на рускей Википедії. Маме теми, маме биографії людзох итд., але - НЕ МАМЕ можлівосц цитировац

сигурни жридли інформаційох, сигурни податки зоз наших новиных, часописох, кніжок, календарох, ТВ емисийох, евентуално з радио емисийох итд. итд. Тоти жридли інформаційох, затераз, у цмоти архивох по наших інституційох як цо то НВУ *Руске слово*, Дружтво за руски язык, Одзелене за русинистику ФФ, Дом култури у Руским Керестуре, КУД-и по местох дзе жию Руснаци, та у Архиви Грекокатолицькей церкви. Значи, проблем у тим же **НЄТ достаточне число** доступних жридлих на интернету у хторих ше найдзе податки за цитиране, подуперане, за творене уверлівосци каждого тексту тей файти.

Або, патрене з другого угла, интернет уж функціонує 30 роки, а ми и нешка **не маме** ЄДНО число новиных *Руске слово* **як тому швет поставене на интернет** (знаме за новини *Руски слова* и други виданя НВУ *Руске слово* наруцени наплатформу ISSUU, але под тим **як тому швет** подроумюєм же би то требали буц файли на интернету у форми хтора допущує елегантне прегледоване виданьох, копіране пасусох, часцох тексту, же би, як таке, послужело за виберане податкох за написи на рускей Вікіпедії и же би за такі файли були можливі цо директнейши линки. Або же би послужели даякому историчарови за пренаходжене матерії хтора йому интересантна, або даяком лингвистови хтори з цалком другого угла треба же би вигледовал нашо виданя и їх язык итд. Не маме ані єдну *Шветлосц*, *Заградку*, *Мак*, *Народни календари*...голем з того періоду од 1995. року та надалей кед ше тоти виданя уж рихтало у електронскей форми. У НВУ *Руске слово*, предпоставям, єст у архиви на компютерох шицки тоти виданя, але вони **мертви капитал**. Ми до нїх директно не можеме дойсц, войсц, дац до нїх линки хтори би нам були од помоци.

Шведковє зме єдного абсурду - ми не маме новини *Руске слово* хтори друковани у останїх 20-30 роках и хтори, як тому швет, наруцени на интернет - але **МАМЕ** *Руски новини* од 1924. року, *Руски народни календари* од 1921. року та надалей, *Думки* од 1937 року, *Зарі* од 1934. року, *Творчосци*, *Studii Ruthenici*, *словніки* и друге цо наручене на вебсайт Заводу за културу войводянских Руснацох. Интересантни феномен - на интернету маме того цо требало кирваво обрабляц, скенирац зоз старих пожовкнутих паперох з неясними буквами, а не маме того цо маме 100% ясне, чисте, преглядне, на тацни порихтане же би уж було на интернету.

Аналізувал сом, тестирал сом наручени файли. Основна вимога у тим шицким то же би każde слово хторе ше удурка у прегледовачу файла, же би софтвер такой дал до знаня кельо раз ше тото словко у датим файлу находзи. Значи, барз важне условие то же би ше файли могло **прегледовац**. И же би ше з тих файлох могло **копірац** пасуси або боки хтори потребни за даяки науково, статистични, информативни и други анализи и вигледованя.

Наприклад, дигіталізовані числа *Руских новиных* од 1924. по 1941. рок, то 744 дигіталні файли *Руских новиных*. Медзитим, то фалшива дигіталізація, то ПДФ у форми фотографії, слики. Не мож прегледовац, не мож копірац текст. А то, после *Руских народних календарох*, найзначнейши жридли податкох з предвойнового часу. Богатство до хторого лем з муку мож дойсц.

З другого боку, опатримо, наприклад, число *Studia Ruthenica* за 2021 рок. Тот часопис-рочнік Дружтва за руски язык у подполносци дигіталізовані як ПДФ файл, обробени так як треба за прегледоване. Наприклад, тестирал сом так же сом удуркал до облачка за прегледоване меновнік **Блаженка** и у истей секунди сом достал податок же на 306 боках того часопису тот меновнік єст похасновани 9 раз. Меновнік **кніжка** ше явя 16 раз на 306 боках, меновнік **Керестур** ше явя 110 раз (Керестур, керестур-ски, керестур-ска и подобни форми), **школа** ше явя 17 раз.

Зоз дигіталізацію ше прави масу продуктох, дигіталних файлох, хтори вироятно буду у єдней бази податкох и буду як на тацни же би ше их експлоатовало на рижни способи.

Маме, тераз, у случаю новинох *Руске слово* (од 1945. року та дас по 2010. рок, або дацо меней), коло 60 рочніки, комплети. Наздавам ше же остатні 20 або кус вецей роки *рускословци* уж маю новини унешени у Ворд форми у компютеру. Тоти 60 роки тижньових новинох то 3000 комплетни тижньово новини. 1945. року новини друковани на 4 або 6 бокох, єдноставна робота за дигіталізоване, але 1980-их рокох зме мали на 40 та и вецей бокох єдно число новинох векшого формату. Не шала, озбиљнейша робота кед слово о дигіталізації.

Нешка тоти комплети новинох *Руске слово*, старши, хто сце видзиц, муши присц, поведзме, до НВУ *Руске слово*, шеднуц и преврацац рочнік за рочніком, бок за боком и зберац податки. Пешо, мучне, длуго...

Кед ше то вискенира **як слика** (значи, поступок ч. 1 при файтох форматах) и положи на интернету до бази податкох у такєй файти дигіталізації, дигіталізації найнізшей форми, га уж зме напредовали, направени крочай напредок - людзе НЄ МУША приходзиц до НВУ *Руске слово* бо шицки 3000 ПДФ комплети новинох буду у бази податкох на интернету. Я годзен шедзиц дома, войдзем до бази тих новинох, и обрацам бок по бок, глядам цо ми треба... Ушпоруєм драгу з Канади до Европи, але **на обрацанню папєрох НІЧ не ушпоруєм**. Мам сконац лєм док не найдзем, наприклад, шицки свої напси у новинох од 1976. (але и пред тим, я писал до *Руского* од 1970. та надалей) по 2015. Мам ше змучиц, вельки час потрошим же бим лєм ВИДЗЕЛ свої напси скенирани и положени у ПДФ форми, але отамаль можем **лєм ручно** виписац податки о каждим напису, датум числа, бок, наслов, поднаслов итд., бо копирац не мож. Но, кед би ми даєден напис требало за даяки други потреби, поведзме, за даяку кніжку, або за даяку илустрацію даякей ширшей теми цо сом обраблал – не могл бим таки напис прекопирац бо тот напис у стварносци лєм слика. Не мож ю хасновац у дальшим друкованню бо є не текст. Обична слика.

Тоти 3000 комплети новинох то не шала. Але, гайд', скенираме бок за боком, покапчаєме, знєєме як ПДФ слика/фотография и, заш лєм робота готова з тим числом. Медзитим, тримам же хасен БАРЗ мали з такого скенираного материялу. А велька робота уложена.

Права робота, за мнє голєм, кед ше то пороби так як треба, як спада же би було поробєне за єдну базу податкох (бази податкох першенствєно служба за прєгледованє, за *срчанє*). Я думам же обробок каждого боку новинох так же би то бул бок на хторим ше годно шицко видзиц як и у оргиналу, на хторим ше годно прєгледовац цали новини по задатим словє, але и зоз хторого ше ТЕКСТ годно копирац, зоз хторого ше фотки ГОДНО копирац, же то тота ПРАВА, ПРАВДИВА дигіталізація о хторей я роздумуєм и хтора ше применює у швецє.

Кед би ше ТАК поробєло, я би вєц бул у такєй ситуації:

Шедзим дома у Торонту, войдзем до бази дзе тоти 3000 комплети новинох як ПДФ файли, подзвигнем єдно число, удуркам до прєгледовача **Колєсар** и у пар секунд ми укаже **шицки** подписи або у текстох презвиска *Колєсар* (и о прєгледовачу треба роздумац, чи направиц таки же би указовал шорики у хторих видно тото *Колєсар* и то з цалєй маси од 3000 файлох новинох, цо божєска робота, чи так же кликнем на єден файл спомєдзи тих 3000, на єдно число новинох у ПДФ форми, до срч облачка упишем *Колєсар* и воно ми ТАКОЙ укаже кєльо єст

у тим файлу слова типу Колесар. И я скакам од одного Колесар до другого и там дзе видзим же слово о Драгенови Колесарови, такой прескакуем, идзем далей, а там дзе видзим же то Габор, або Гавриїл або Гавра Колесар, е, там ставам, опатрам, анализуем и кед то мой напіс, рিশуем цо з нїм будзем робиц. Можем лем крашне копирац наднаслов, наслов, поднаслов, додац число бока у новиных дзе є друковани, датум, число новиных и - готове. Мам комплетну библиографску єдинку єдного мойого напісу. Кед оцєнїм же то досц важни напіс, хтори можемо хасновац за цитиране и други потреби - я прекопирам цали напіс, од наслова по мой подпіс на концу напісу. И то, у сущности, реалносц и квалитет, з ТАК порихтаного файлу мож винїмац велї вариянти, и прегледовац, и копирац.

Не потрошел бим, можебуц, ані пар днї, же бим зоз такей маси 3000 файлох винял шицки податки цо ше крию под поняцом *Колесар*. А шицки други способи подроумую меней хасну, а по 3-4 тижні або и пар мешацї страченого часу за прегледованє. Бо, вредзи ту надпомнуц, компютер так розвити, так конциповани, ведно зоз софтвером, же би ПОМАГАЛ чловекови. Кед же то так, га вец цо мудрейше хаснуїме його можлівосци до максимума.

Я указал цо би я могол гледац зоз прегледованьом у *Руских словах*, наприклад...А заинтересована газдиня би могла гледац шицки можліви рецепти хтори обявени на бокох *Дом и фамелия* од там дзешка 50-их рокох кед ше то почало обявйовац та по нешка. Того тельо єст же може такой направиц комплетну *Руску кухарку*, 7. або 8. по шоре. Лингвиста зоз нашого Одсеку за русинистику з одушевеньом будзе правиц анализи односно гледац слова и словка и їх хаснованє од 1945. року по нешка, утвердзи як ше наш живи руски язык розвивал, напредовал... Даяки агроном будзе гледац находзєне рижних темох з окременима терминми з агрономії, позбера шицки искуства, направи анализи, легко, за пар секунди... Даєдна наша дохторка будзе прегледовац напіси у новиных з медицини... Даєден педагог будзе гледац напіси у хторих теми були образованє по руски... Хто зна хто будзе гледац описи рижних транспортних нещесцох о хторих новини писали... Спортски залюбенїк найдзе историю спортских збуваньох по руских местох, руских спортистох, руских тимох...итд. Безчислени можлівосци срчания!

Кажди можліви субект, термин, удуркани до облачка за срчанє будзе указани у идущих пар стотинкох секунди у таким чишлє у яким го єст у тих 3000 файлох. Историю Руснацох на Долнєй жеми як на дланї будзе зоз тих *Руских словах* доступна 100%.

Моц добре конципованей бази податкох

Жадам повесц же кеди сом спознал моц ПРАВЕЙ И ПРАВДИВЕЙ дигиталней бази податкох? Було то досц давно.

Ище дагдзе 1997. або 1998. року Миронь Жирош ми спомнул же його дїдо чи прадїдо бул у Америки на роботї. Америцки мен. Я праве пред тим упознал базу податкох на Елис Айленд, на острове на уходзе до Ньюйоркскєй луки. По-яшнєл сом му як може найсц податки о його дїдови. Предпоставям же пробовал, бо сом видзел у його кнїжкох накопиранї фотки ладьох хтори преношєли имигрантох прейїг Атлантику... <https://heritage.statueofliberty.org/passenger-result#>

Познєйше сом баржей упознал базу податкох волану Елис Айленд. И аж сом ше злекол од тих спознаньох. Злекол сом ше од невірятьних числох хтори виходза на шветло дня кед ше лем зашкрабнє по поверхносци тей бази податкох.

Путнічка база за прегледаване вам допущує глядац своїх членов фамелії хтори сцигли до луки Ньюйорк од 1820. по 1957. рок. У ней можеце прегледовац **скоро 65 МИЛИОНИ** путніцки лістини податкох и кніжкох попису путнікох на ладьох хтори их привожели.

У периодзе од 1820. по 1957. рок не було компютери. Шицки податки имигрантох зоз цалого швета хтори мушели препровадзиц на Елис Айленд 21 дзень у карантину окремени тими пописовачох, службеніки ручно записовали до кніжкох евиденції. И єдного дня хтошка мудри похопел же кажди други Американец ту, у тей бази, найдзе своїх предкох, дозна одкаль су, дозна о своїх коренях. И то правда, после, у контактах зоз людзми у Карпато-русинским центре у Питсбургу, дознал сом же такповесц кажди други Карпаторусин у Америкиту дознал одкаль му походзели його баба и дїдо або прабаба и прадїдо... Точно, документовано, з дньом народзєня, место на Карпатох одкаль таки русински уселенец и други податки.

Тоти 65 милиони важаци, як цифра, тих дньох. А я кед концом 90-их нащивйовал вебсайт Елис Айленд теди було дацо вещей як 25 милиони особи унєшени до бази податкох. Я ту 30 роки. Значи, за тот час вони обробели ише 40 и вещей милиони особи... Любел бим знац келї ту, як их ми наволуєме, дактилографкинї, роками уношели податки до компютерох. На стотки и стотки особи то робели дньово, 24 годзини, без прерви, без ставаня!

Е, тераз, поровнайме 65 милиони вичерпни податки и роботу на нїх и 3000 прикладнїки новинох *Руске слово* и потребну роботу на нїх. То не як Бог и калапар, але то таке як велькосц нашого Слунка и велькосц єдного ореха, кед ше поровнаю. Сцем повесц, кед тоти Амери на Елис Айленд не мали страх закушиц до ТАКЕЙ роботи, га вец людзе у наших институцийох, та и у НВУ *Руске слово*, НАЙСЦЕ не треба же би мали страх од такой малей, малючкєй роботи хтора принєше Руснацом ВЕЛЬКИ хасен. Вироятно НВУ *Руске слово* требало буц, як Хижа, **перша инсти-туция** за таку роботу, на чолє шицкого. Але, вона то не була. Не мойо же бим тераз ту писал свойо приватни думки и видзєня прецо НВУ *Руске слово* не було ише пред скоро 20 роками на чолє процесу дигитализації нашого писаного скарбу. То прєшли час. Треба же бизме патрели на будучносц, на час хтори пред нами.

Анализа стану на планє дигитализації наших виданьох

На вебсайту **Новинарскєй асоцияції Руснацох НАР** наруцєни штири друковани публикації у ПДФ форми:

	мож прегледовац	мож копирац
1. Ошмих порцоловей фигурини	+	+
2. Йован Хранилович	+	+
3. Йован Хранилович - человек злучованя	+	+
4. Гласи и часи 70 роки Рускей редакції		
Радио Нового Саду	+	+

На вебсайту **Заводу за културу войоводянских Руснацох** велїх обчекує позитивне несподзиванє, патрене з угла нашей теми, але и пар дилєми у вязи з недошлїдносцами у организациї дигитализації и самого вебсайту.

Упечаток таки же линки за рижни дигитализовани файли у ПДФ формату на вебсайту Заводу положени на дакус компликованши способ. Наприклад, кед ше положи курзор на наслов *Видавельство*, достава ше можлївосц пойсц на

седем веб боки на хторих рижни закончени проєкти. Кед кликнеце на перши линк, на *Словніки*, скокнеце на веб бок хтори чисти папер. Дакус чудне, бо медзи дигіталізованима файлами на вебсайту ест словніки у ПДФ форми. На тим чистим боку цалком на право teraz мож видзиц **осем** наслови, линки за веб боки. *Дигіталізовани публікації* ше явя ю як цалком нови линк. Кед кликнеце на линк *Дигіталізовани публікації*, вец достанеце бок на хторим барз значни 46 дигіталізовани наслови, але вони не спадаю до видавательства Заводу. И на правим боку видзице линк за бок **на хторим сце у тей хвильки**. Нацо тот линк ту? То нелогичне ришене за линк як таки. Кед на тот линк кликнеце, останеце на истим боку. Линки служба же би з боку на хторим сце, одведли на други веб бок. На других веб боках исти случай, иста гришка.

Клик на линк *Монографії* отвєра нови бок на хторим тоти наслови:

	мож прегледовац	мож копирац
1. Руска одлога	+	+
2. Бикич Дол	+	+
3. Зоз живота Руснацох у Кули	+	+
4. Червена ружа 1962-2011, том 2	+	+
5. Червене пупче 1962-2012, том 3	+	+
6. Червена ружа 1962-2011, том 1	+	+

Перши три кніжки то монографії, але идуци три наслови не сигурне чи мож приказовац як монографії, а на боку Монографійох су.

Кед пойдземе на веб бок *Каталоги*, найдземе тоти дигіталізовани файли:

	мож прегледовац	мож копирац
1. Хто оглашує, тот напредує!	+	+
2. Медзивойнови реклами по руски	+	+
3. Грекокатолицка церква у Сримскей Митровици	+	+
4. Зоз слику ведно	+	+
5. Грекокатолицка парохия у Новим Садзе	+	+
6. Приватни живот Руснацох	+	+
7. Кодигиковане руске народне облєчиво	+	+
8. Дюра Папгаргаї	+	+

На веб боку *Зборніки* мамє тоти дигіталізовани файли:

1. Зборнік роботох з Трецей рускей науковей конференції	+	+
2. Зборнік роботох з Другей рускей науковей конференції	+	+

На веб боку *Едиция Гарянски* мамє тоти дигіталізовани файли:

1. Етнолінгвистична виталносц руского языка у Сербії	+	+
2. Литературно-историйни дискурс драмского додатку часопису <i>Шветлосц</i>	+	+
3. Уплїв українских писательох на Михайла Ковача	+	+
4. Прикметніки у руским языку	+	+
5. Руска преса у Югославії медзи двома шветовима войнами	+	+
6. Германізми у руским языку	+	+
7. Польодїлска лексика Руснацох у Войводини	+	+

На уж споминаним веб боку *Дигіталізовани публікації* ше находзи правдиве дигіталне богатство. Точно 46 файли-кніжки або рочніки хтори значни з вецей аспектох за русинистику, информованє иисторию Руснацох.

1. Српско-русински речник, том 1	+	+
2. Српско-русински речник, том 2	+	+
Дакус незвичайне же тоті два кніжки ту, а маме и веб бок <i>Словніки</i> хтори празни .		
	мож прегледовац	мож копирац
1. Руски календар за 1921. рок	+*	+*
2. Руски календар за 1922. рок*		
3. Руски календар за 1923. рок		
4. Руски календар за 1924. рок		
5. Руски календар за 1925. рок		
6. Руски календар за 1926. рок		
7. Руски календар за 1927. рок		
8. Руски календар за 1928. рок		
9. Руски календар за 1929. рок		
10. Руски календар за 1930. рок		
11. Руски календар за 1931. рок		
12. Руски календар за 1932. рок		
13. Руски календар за 1933. рок		
14. Руски календар за 1934. рок		
15. Руски календар за 1935. рок	+	+
16. Руски календар за 1936. рок	—	
17. Руски календар за 1937. рок	+	+
18. Руски календар за 1938. рок	+	+
19. Руски календар за 1939. рок	+	+
20. Руски календар за 1940. рок	+	+
21. Руски календар за 1941. рок	+	+

Перши повоинови календар. Нажаль, вон у ПДФ форма ту але як фотка, як слика. **Не мож** у тексту прегледовац и копирац текст.

1. Руски народни календар за 1946. рок	—	—
	мож прегледовац	мож копирац
1 – 13. Творчосц 1975 / Творчосц 1987	+	+
Studia Ruthenica, зборнік Дружтва за руски язык, литератур и культуру		
1 – 7. Studia Ruthenica 19 / Studia Ruthenica 25	+	+
1. Исторія Русского народа (Николай Д. Олєяров)		
У пдф формату але як фотка, як слика. Не мож у тексту прегледовац и копирац текст.		
2. Правди католицкей віри (Исте).		

Клик на линк за веб бок *Библиотека* укаже штири линки за тот бок (єден з нїх *Дигіталізовані публікації* хтори ту наисце, як таки, не потребні). Нам ин-

* У Руских календарох од 1921. по 1926. рок и прегледованє и копированє даваю незвичайни резултати. Кед до облачка за прегледованє упишемо єдно слово и пробуємо го найсц, софтвер го не може найсц. Кед вибереце слово у самим тексту и копираце го та уліпице до прегледовача там увидице чудни словни знак але софтвер пренайдзе тото слово у тексту вшадзи дзе є написане (!?) Кед ше копирує текст зоз тих перших пейц календарох и кед тот текст уліпице до Ворду увидице чудни и нечитліви текст, фонт, таке то як даяке шмеце. И календари за 1928. и 1929. рок маю шмеце. Од 1930. року (окрем 1936.) надалей по 1941. роки прегледованє и копированє коректне.

тересантни веб бок *Електронска база*. Клик на нього и войдзеце на веб бок на хторим 9 линки за рижнородни форми електронских односно дигіталізованих публикаційох або документох.

Линк *Руска одлога* не функціонує. Кед кликнеце, одведе вас на бок *Руска преса*.⁴

Линк *Руска преса* одводзи на веб бок на хторим, ознова, правдиве богатство нашого скарбу з обласци інформованя. Ту штири линки за наступни веб боки *Руски новини*, *Православни вистник*, *Думка* и *Заря*.

Линк *Руски новини* отвора нови веб бок на хторим линки за дигіталізовані числа *Руских новинок* од 1924. по 1941. рок. 18 окреми линки у хторих змєсцени 744 дигіталні файли Руских новинок. То прекрасне богатство. Але, патрене през мойо очі, то не то то цо я жадал и жадам. То фалшива дигіталізація, то ПДФ у форми фотографії, слики. Не мож прегледовац, не мож копирац текст. И такой ми ше зявело логичне питанє: Прецо хтошка дал упутство же би ше Руски календари од 1921. по 1941. рок скенирали як ПДФ файли у хторих текст *живи* и то барз хасновите, а потим дал одобрєне же би ше 744 новини скенирали як ПДФ фотографія? Прецо?

Линк за *Православни вистник* отвора веб бок на хторим 6 линки за 6 числа спомнутого гласніка.

Православни вистник ч. 1/1936. рок	+	+
Православни вистник ч. 2, 3, 5, 6 /1937. рок	+	+
Православни вистник ч. 9 /1939. рок	+	+

И знова ше чудуєм – тоті числа Православного вистника скенирани як полни, добрі дигіталізовані файли. Мож их прегледовац, мож копирац текст. Правда, копирани текст уліпени до Ворду дава дакус надосц шмеца але текст углавним читліви.

Линк за *Думка* одводзи на веб бок на хторим 11 числа часопису *Думка* од 1937 по 1941. рок. Перші два числа у 1937. року видати як шапирографске виданє але од початку 1938. року то друковани часопис. Нажаль, и то лєм ПДФ фотографія, найнізши ступєнь дигіталізації.

Линк *Заря* водзи на веб бок на хторим єст 94 числа новинок под назву *Заря*, *Русска Правда* або *Русска Заря* од 1934. по 1940. рок. Прави, правдиві ПДФ дигіталні файл, мож прегледовац, мож копирац, уліпени текст до Ворду досц квалітетні.

Треці линк на боку Електронска база то линк хтори водзи на веб бок на хторим часописи *Творчосц* и *Studia Ruthenica*. По другираз ше стретаме зоз фондом Творчосци и Studii Ruthenici. Творчосц и ту комплетна и улинкована. Кед слово о Studii Ruthenici вона ту уписана зоз 30 потенциялними линками але активні лєм линки од числа 19 по число 28 (9 линки). Скорей зме видзели же добра часц линкох за SR змєсцена и на веб боку Дигіталізовані публикації лєм у меншим чишлє, од числа 19 по число 25 (7 линки). Надпоминам, на веб сайту Дружтва за руски язык, літературу и културу єст линки од числа 12 (ч. 13 нет) та вєц по число 30. 18 числа Studii Ruthenici маю линки за їх дигіталізовану форму. На Заводовим вебсайту линки за Studii Ruthenici на двох местох и вше у иншаким

⁴У вєцей нагодох, кед сом посилав мейли до Заводу за културу, указовал сом на тот “мертви линк” и на други мали проблеми на їх веб сайту але то скоро нігда не було оправєне. Та сом вєц престал на таке указовац...

чишлє и нїгда не комплетне.⁵ Не мож до конца розумиц прецо *Творчосци* и *Studii Ruthenici* на двох местох и прецо *Руски новини* змесцени у Електронскей бази а не там дзе змесцени Руски календари од 1921. року та надалей. Повед бим же давни *Руски календари* и *Руски новини* у своїх змистох комплементарни, ведно даю прекрасни материял за историю Руснацох у Войводини и ширше.

Процес дигіталізації у **Дружтве за руски язык, литературу и культуру** ма, випатра, и длугшу историю и солидни резултати. *Studia Ruthenica* под тим меном виходзи од 1988. року, перши 11 числа (и ч. 13) не дигіталізовани. Од SR ч. 12 та по число 30 тот рочнік Дружтва порядне кладзени на Дружтвов вебсайт у добрей, чистей дигіталней форми. З податкох дознавме же вебсайт Дружтва констувани 2008. року и такой на нього було наручене число 12 хторе видате концом 2007. року.

Медзитим, анализа указує же у *Studii Ruthenici* число 12 и 14 єст мали проблеми. Кед ше з даєдних написох у, наприклад, SR ч. 12 копира текст хтори випатра цалком крашне и уліпи ше го до Ворду, достава ше такволане „текст шмеце“ на латинки, а там дзе у тексту нашо буквия, є, ї, ю або знак ь маме у, w, <, x, q або там дзе ч, ж, ш, щ маме ~, ‘, {, |. Причина тому же ше теди за писанє тексту у руских институцийох хасновало драйвер рускей кирилки под назву Times Rusinski хтори направела особа хтора не розумела основу стандардизації Микрософтових кодох за азбуки/абеди цалого швета. Тот драйвер не бул комплементарни зоз кодну систему Микрософта и ту вец мушело приходзиц до розкроку. Випатра же ище у часох 1990-их рокох хасновани таки драйвер та виројтно маме у архивох наших институцийох же комплети виданьох, при копираню з нїх, представляю звичайне *шмеце*. То мож розришиц кед ше направи у Ворду прецизни макро хтори преобраци „текст шмеце“ до чистого тексту на рускей кирилки. Но, то не наша тема. Кед сом з повагу препатрел SR ч. 12 утврдел сом же вона у цалосци написана зоз добрим, новшим драйвером, лєм у текстох авторкох Габриєли Гудак и Ясмини Тимко та у векших часкох текста Активносци Дружтва 2001-2007 єст „текст шмеце“. У SR ч. 14 лєм текст Марини Кухар ма спомнуте шмеце. Шицки други дигітални файли SR по найновши часи то барз коректно поробена робота и з тексту мож копировац цо год вам лєм треба.

НВУ *Руске слово* ма у архиви продукти хтори у себе маю барз значни информаций о Руснацох у Войводини од 1945. року по нєшка. То новини *Руске слово*, дзєцински часопис *Пионирска заградка/Заградка*, часописи *Шветлосц* и *МАК*, *Народни руски календар* и даскельо стотки друковани кнїжки.

Праве прето би, спрам шицких стандардох, НВУ *Руске слово* требало преднячиц у дигіталізації. Медзитим, воно у тей роботы заостава, блука роками и не винаходзи односно не прилапую драгу хтора би була голєм приближна способом и ришеньом хтори ше у швеце уж пар децениї рутински применюю. Упечаток таки же рускословци не видза же Завод за культуру ма дигітално обробене праве мале богатство виданьох зоз дальшей прешлосци Руснацох, же

⁵Практични совет таки: На интернету ше, при конструкції вебсайтох, патри на факт же би ше шпорувало роботу и капацитет вебсайта. З того шлїдзи же кед на єдним вебсайту єст уж накладзени одредзени файли (у тим случаю то SR на вебсайту Дружтва за руски язык) вец ше на другим вебсайту, дзе ше споминаю таки исти файли, не практикує копированє шицких файлох, наприклад, SR зоз першого вебсайта и їх инсталация на тим другим вебсайту. На другим вебсайту ше да, єдноставно, линки за файли на першим вебсайту и робота готова. Дружтво за руски язык би так, наприклад, могло дац на своїм вебсайту линки за Творчосци хтори ше находза на вебсайту Заводу за культуру.

Дружтво за руски язык, литературу и культуру ма уж скоро 20 роки коректно дигіталізовану SR на своїм вебсайті. І же треба лем вихасновац уж здобути искусства Заводу и Дружтва на тим подручу. Понеже скоро извесне же така діялносц на дигіталізації виданьох *Руского слова* кеди-теди будзе мушиц буц поробена, гуранє под тепих такей роботи ніч не ришує.

Кратка история (не)дигіталізації виданьох НВУ *Руске слово*

НВУ *Руске слово* купело перши компютери концом 1980-их рокох. З часом формовани добри тим особох хтори писали, обрабляли и пририхтовали тексти у електронскей форми. Не познате ми кеди ше почало до *Дневникового* фотоскладу придавац файли текстох у електронскей форми лем сом чул од упутених же у часох найвекшей привредней кризи и гиперинфляції компютери и пририхтоване комплетних бокох новинох и других виданьох у самей Редакції *Руского слова* зачували значни финансови средства установи. *Дневник* доставал готови боки новинох та могол лем наплацовац услуги самого друкованя. Од теди, практично, шицки так пририхтовани виданя НВУ *Руске слово* могли и требали буц зачувани як електронски продукт. У периодзе 2000-2010 у НВУ *Руске слово* у подполносци освоєне електронске пририхтоване виданьох. Кед добре паметам, теди предплатніком новинох у швеце найдалей о дзень по друкованю файл новинох бул посилани на їх мейл адресу.

Случай сцел же сом комплетовал файли новинох *Руске слово* у електронскей форми за пейцрочни период, од 2008. по 2012. рок (249 числа). Кед опатраце на монитору компютера то красни файли оригінальних новинох у фарбох, єдина им мана же тексти були писани зоз нестандартизованим фонтом Times Rusinski так же, як скорей уж було описане, з копираньом тексту зоз жаданого напису з тих новинох до Ворду достаєце текст на латинки зоз местами чудними знаками место латинских буквох.

Од 2012. року почал пласман виданьох НВУ *Руске слово* у дигіталней ПДФ форми на платформу ISSUU.com и то без даяких финансових условйованьох, значи, задармо. *МАК* бул перши наруцовани на спомнуту платформу од 2012. року (95 числа), *Заградка* од 2013. року (106), *Шветлосц* тиж од 2013. року (41). Новини *Руске слово* од 2015. року (422 числа). О плусох и минусох хаснованє тей платформи вецей написане на початку того тексту. Друженє зоз ISSUU.com тирвало по 2023. рок кед спомнута платформа направела незвичайни маневр и уведла предплату за векшину наручених виданьох шицким конзументом. Хто не пристал плациц його ше виданє (часопис, новини, кнїжки итд.) не могло видзиц. НВУ *Руске слово* (як и велї други) не було порихтане плациц таку файту уцени и його виданя ше длужей як рок не могло видзиц. Тераз ISSUU. com вецей не бранї и не уценює, кед же добре розумим функционованє тей платформи, мож видзиц ознова шицки виданя НВУ *Руске слово*. Лем, вироятно, ISSUU.com страцел довириє конзументох.

Кед ше указало же услуги платформи ISSUU. com не мож задармо хасновац НВУ *Руске слово* прешло на други модел пласману файлох на интернет. Уж ше скоро два роки за приказ нового числа новинох и других виданьох хаснує Майкрософтов OneDrive як cloud (єдна файта велїчезного складзиска на интернету). Але, и ту огранїченя досц вельки. Мож, наприклад, копирац текст з

того приказаного числа новинок. Медзитим, мож видзиц лем того, актуалне число з продукції НВУ *Руске слово*. За розлику од ISSUU.com ту не мож видзиц архиву наручених числох новинок та так опатрац и числа хтори ту були наручени у прешлости. Далей, не мож прегледовац число, не мож даунлодовац ПДФ файл числа. Така форма презентації виданьох, єдноставно, не функціонална. Читаче можу тидзень видзиц найновше число новинок але потим воно нестала з видокругу. А за невидліви файли не мож положиц сигурни линк за потреби, наприклад, рускей Вікіпедії.

И саме архивованє виданьох НВУ *Руске слово* на вебсайту не ушорене. За Заградку, Мак и Шветлосц маме два архиви друкованих числох, єдна на линку Дигіталізація а друга на Главним боку. На Дигіталізації архиви хтори комплетно повязани лем на ISSUU.com, на Главним боку кед войдзеце до линках за *Заградка* и *Шветлосц*, найдзеце архиви тих часописох у хторих новши виданя у форматі OneDrive а старши повязани на ISSUU.com а МАК комплтно на ISSUU.com. Архива новинок *Руске слово* лем на линку Дигіталізація, виданя по 2023. рок лем на ISSUU.com, новши виданя у форматі OneDrive нет, у тей хвильки, у архиви новинок. Штири виданя, а маю 7 архиви?! Роки и роки прешли а НВУ *Руске слово*, ниа, ище вше не нашла добру, одвитуюцу форму пласману своїх виданьох на єдну сигурну, доступну платформу зоз архиву и зоз сигурну можлівосцу за поставяне линках за велі други потреби. Треба вериц же би тота Хижа наисце требала похасновац голем искуства и праксу Заводу за культуру або Дружтва за руски язык. А ту и найблізше сушедство, наприклад, *Дневник з Нового Саду* ма вебсайт зоз солидну можлівосцу прегледования и оможлівює линкованє. *Време* ма архиву на першим боку вебсайта и дава приступ за прегледованє старшим числом, *Політика* ма добру опцію прегледования своєї архиви и за линкованє. *Блиц* ма можлівосц прегледования скорейших числох на вебсайту по ключних словах и за линкованє, *Радар* мож прегледовац и линковац.

Єдно сигурне, не може о нас швет знац кед од нього, пре власне непохопйованє, незнанє, незнаходзене, "криєме" такповесц шицки релевантни податки о себе.

Гавра Кољесар

ПОЈАЧАТИ НАПОРЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЈИ ШТАМПАНЕ ЗАОСТАВШТИНЕ

Резиме

Утисак је да неке русинске институције заостају или барем да лутају у покушајима да се дигитализује штампана заоставштина из архива Новинско-издавачке установе Руско слово, Друштва за русински језик, књижевност и културу, Одељења за русинистику Филозофског факултета у Новом Саду, Дома културе Руски Крстур, културно-уметничких друштава у местима где живе Русини, те из архива гркокатоличке цркве и да се тај материјал постави на интернету како би био доступан најширој јавности. Аутор позива на обједињавање напора у том послу и указује на неке грешке у покушајима да се то уради.

У другом делу аутор даје делимичну анализу досад урађеног посла на дигитализацији културне, штампане и духовне заоставштине, посебно наглашавајући добре примере које треба следити да би тај значајан пројекат био коректно обављен.

Gavra Koljesar

INCREASE EFFORTS TO DIGITIZE THE PRINTED LEGACY

Summary

It appears that some Rusyn institutions are lagging behind—or at least uncertain—in their efforts to digitize the printed legacy preserved in the archives of the Ruske Slovo Newspaper Publishing House, the Society for the Rusyn Language, Literature and Culture, the Department of Rusyn Studies at the Faculty of Philosophy in Novi Sad, the House of Culture in Ruski Krstur, various cultural and artistic societies in Rusyn communities, and the Greek Catholic Church. There is a pressing need to make this material accessible online to the broadest possible audience. The author calls for a coordinated and unified approach to this work and highlights some of the missteps made in previous attempts.

In the second part, the author offers a partial analysis of the digitization work completed so far, with a particular focus on successful examples that should serve as models for how to properly carry out this vital project of preserving Rusyn cultural, printed, and spiritual heritage.

Єлена Перковичова, Петроварадин

СТОРОЧНІЦА НАРОДЗЕННЯ ИРИНИ КОЛЕСАРОВЕЙ

Абстракт: У рамкох Календара рочніц, у 2025. року ше означує 100-рочніца народзенья визначней рускей филмскей и тетралней глумици Ирини Колесаровей, хтора бавела у першим югославянским филме Славица и хтора у своєй кариєри одбавела коло пейдзешат филмски, театрални и телевизийни улоги..

Ключни слова: филмска и театрална глумица, кинематография, театар, телевизийни улоги

У 2025. року означує ше 100-рочніцу народзенья двох вельких филмских и театралних глумиц - Ирини Колесаровей и Оливери Маркович. Филмски кариєри им почали у истим повоиним часе. Ирина бавела у першим югославянским филме Славица (1947), а Оливера у советско-югославянскей копродукції У горох Югославиї (1946), хтори пре познати политични причини не достал примат першого югославянского филму.

Обидва були медзи наймладшими глумицами (можліве и наймладши) хтори по Другей шветовой войни станули пред филмски камери. Їх дальши кариєри виписовали историю югославянскей кинематографії и театру.

Чи означованє 100-рочніци народзенья тих двох уметніц хтори нашим животом давали субтилку чувствительносц и у радосци и у смутку, давали подуку о вредносней вертикали и смислу живота, достане у тим 2025. року адекватне почитованє и пиетет?

Реалне очековац же Оливера Маркович, хтора цали свой живот препровадзела у престолніци Югославиї - Београдзе, ма критичну масу своїх почитователю цо можу и сцу указац чесц велькей глумици. Не треба забуц же Оливера вельки шлїд у югославянскей кинематографії охабела и як мац и сотрудніца єдного з найудатнейших филмских творителю, писателя и интелектуалца Горана Марковича.

Хто ше здогадне Ирини Колесаровей?

Руска заєдніца не забула свою „красну Русинку“, як у єдней нагоди гварел визначни югославянски уметнік Реля Башич, и 2020. року видрукована кнїжка Осмех порцуланске фигурине, монографске виданє о Ирени Колесар. Монографию пририхтал Владимир Балащак, а цали проект реализовали Дружтво Руснак зоз Сримскей Митровици и Новинарска асоцияция Руснацох НАР. Биографски материял яки з тей нагоди позберани и фотографії цо провадзели текст дали досц податки же би ше на сторочніцу єй народзенья ище раз спомло єй уметницку и животну драгу.

Ирина Колесарова народзена 22. новембра 1925. року у Славонским Бродзе од оца Мики (Мишка) и мацери Розалиї. Пошвидко ше фамелия селї до Загребу, дзе Ирина препровадзела найвекшу часц живота (з прерву од 1952. по 1972.

рок, кед була ангажована як глумица у новооснованим Ателеу 212 и у Югославянским драмским театре чий член глумецкого ансамблю постала на поволанку режисера Бояна Ступици). Пред тим Ирина була член ГНК (Горватски народни театар) у Загребе.

Младшим генерацийом мено Ирини Колесаровой (по сербски: Ирени Колесар) не значи вельо, або им є цалком непознате. Медзитим, старши генерациі ю добре знаю по улоги у филме Славица, хтори 1947. року режирал Векослав Африч. Гоч у нїм мала релативно кратку улогу, у кадрах була шицкого 15 минути, през ноц постала найпознатша глумица у Югославії, а тедишні филмски критичар єй додзелели епитет першей югославянскей филмскей гвизди.

Мено Ирини Колесар порядна одредніца каждого енциклопедийного виданя хторе вязане за историю югославянского театру и филма. Єй животна и професийна драга незвичайна приповедка хтора превозиходзи улоги яки бавела у театре, филме и на телевизії. На перши попатрунок, Ирина була крегка, циха и поцагнута, але у реалносци була справдиви борец: зоз неполнима осемнац роками вибрала буц партизанка хтора зоз пушку у рук преходзела леси Горватскей и патрела шмерци до оч.

Перша улога хтору бавела у Югославянским народним театре була Шекспирова Юлия хтору бавела у алтернативі зоз Олгу Спиридонович, а у режії Мати Милошевича. Мено Ирини Колесаровой вязане за сноване Летніх бавискох у Дубровнику, дзе петнац роки бавела улоги Шекспирових героїнох. У своєї карієри Ирина одбавела коло пейдзешат филмски, театрални и телевизийни улоги. За свойовойнови и мирнодобни заслуги одликована є з Орденом за храброст, Орденом заслугох за народ, а 1981. року достала Златну пулску арену за цалосне доприношене филмскей уметносци.

У кнїжки Осмех порцуланске фигурине, хтора друкована на сербским, горватским и руским языку тирвацо зачувани здогадованя Иринових колегох Марії Црнобори, Мири Ступици, Релї Башича, Предрага Ейдуса, Ивана Бекярева, Бранки Веселинович, Светлани Бойкович, Бранки Петрич, Ради Дюричин, Ясни Малец Утробич, Дюри Латяка, Ясни Аничич, Єлисавети Секи Саблич, Милана Цация Миленковича, Абдулаха Сеферовича, Милета Рупчича, Душанки Анойчич. Шицки вони написали окреми тексти о Ирини. З нагоди означованя 95-рочніци народзєня, Олга Карлаварисова направела и окремну 15-минуту ТВ емисию у хторей емитовани и интервью яки зоз Ирину Колесарову за руску редакцию РТВ направел Владимир Кирда.

У рецензії за кнїжку Владимир Коларич гвари же Ирина Колесарова свою першу филмску улогу одбавела так же „...Без огладу на идеологийну конотацию, єй Славица и надалей може буц символ жаданя за самостойносцу и виталносцу, права народу же би жил у шлєбоди“.

Цихо и достойнсвено, так яка була цали живот, Ирина Колесарова нестала зоз наших животох початком септембра 2002. року. Похована є на теметове Миргой у Загребе.

Текст настал як мозаїк зоз медийних обявох 2020-2021. року з нагоди друкованя кнїжки *Осмех порцуланске фигурине*.

**Ирина
Колесарова**

**Ирина Колесарова
зоз фамелию у Беркасове**

АНТРФИЛЕ: У Беркасове, родимим месце свойого оца, Ирина препровадзовала летні одпочивки у своєї баби. Там научела писньочки по руски хтори знала напамят и як уж афирмована глумица, о чим шведочи Дюра Латяк у своїм здогадованю на интервью у Руским слове хтори направел з нагоди Ириновой нашиви Рускому Керестуру у вчасних шейдеших роках XX вику.

Јелена Перковић

СТОГОДИШЊИЦА РОЂЕЊА ИРЕНЕ КОЛЕСАР

Резиме

Ове, 2025. године се у оквиру Календара годишњица обележава и 100-годишњица рођења истакнуте филмске и позоришне глумице Ирене Колесар, која је играла у првом југословенском филму Славица и која је у својој каријери одиграла око педесет филмских, позоришних и телевизијских улога. Друштво Русина из Сремске Митровице и Новинарска асоцијација Русина НАР из Новог Сада објавили су Монографију посвећену Ирени Колесар (2020) под називом Осмех порцуланске фигурине.

Jelena Perković

CENTENARY OF THE BIRTH OF IRENA KOLESAR

Summary

This year, 2025, the Calendar of Anniversaries marks the 100th anniversary of the birth of the prominent film and theater actress Irena Kolesar, who starred in the first Yugoslav film Slavica and who played around fifty film, theater and television roles in her career. The Rusyn Society of Sremska Mitrovica and the Rusyn Journalist Association NAR, Novi Sad have published a Monograph dedicated to Irena Kolesar (2020).

**ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЯЗИК, ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ
НОВИ САД
(1970–2025)**

**Зборнік роботох
STUDIA RUTHENICA**

31
(44)

Редакция:

*Др Юлиан Рамач, главни редактор
Др Александер Д. Дуличенко
Др Михайло Лікар
Др Оксана Тимко Дітко
Блажсена Хома Цветкович
Др Михайло Фейса*

За видавателя:

Ирина Папуґа

Лектор:

Мр Гелена Медсши

Преклад на анґлийски язык:

*Мр Славомир Олеяр
София Николаєвич*

Преламованє и технічне ушоренє:

Вероника Вуячич

Друкарня:

FB Print, Нови Сад

**НОВИ САД
2025**

ДРУШТВО ЗА РУСИНСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ
ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ
 55 ГОДИНА РАДА ДРУШТВА 55 РОКИ РОБОТИ ДРУЖТВА
 (1970–2025)

Издавање Зборника радова
STUDIA RUTHENICA 31 (44)

помогли:

Покрајински секретаријат за културу, јавно информисање
и односе са верским заједницама
Покрајински секретаријат за образовање, прописе, управу
и националне мањине – националне заједнице
Национални савет русинске националне мањине Републике Србије

Напомена:

Ставови аутора изнети у књизи, не изражавају ставове органа који је
доделио средства за суфинансирање

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

821.161.2(497.11)+811.161.2

STUDIA Ruthenica : зборник радова = Studia Ruthenica :
зборник роботох / за редакцију Јулијан Рамач, за издавателя Ирина Папуга.
- 1988/89 - . - Нови Сад : Друштво за руски јазик, литературу и културу,
1989 - . - 23 cm
Годишње.

ISSN 0354-8058

COBISS.SR-ID 28571404

063 523 979

Зборник роботох "Studia Ruthenica" 31 (44), Издаваатељ: Друштво за руски јазик,
литературу и културу, 21101 Нови Сад, Ћирпанова 27, пф. 55, Тираж: 250
Обсяг: 8,5 друкарски табаки, Друкарња „FB Print" Нови Сад, 2025
064 19 75 281 * papugai@mts.rs * 021 453 365, ramacyu@gmail.com * 021 727 342

┌

┐

.

└

┘

ISSN 0354-8058